

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

کیشە ی ویلایە تی موسڵ لە دوو رۆژنامە ی سلیمانی دا

نەوزاد عەلی ئەحمەد

منتدی إقرأ الشافعی

للکتب (کوردی - عەرەبی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

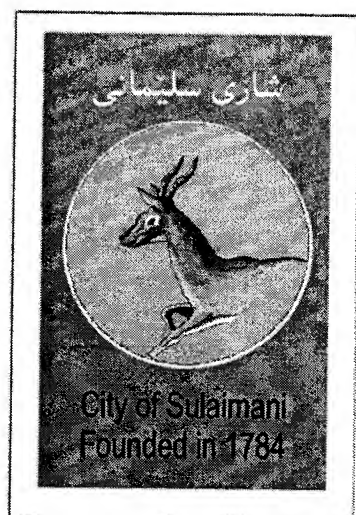

کیشە ی ویلایە تی موسڵ لە دوو رۆژنامە ی سلیمانی دا

نەوزاد عە لی ئە حمە د

سلیمانی ۲۰۰۴

كيشەى ويلايه تى موسى
 ئە دوو پۇژنامەى سلىمانىدا

زنجیره‌ی (۳۴)

له کتیبه چاپکراوه‌کانی شاره‌وانی سلیمانی

سەرپەرشتیاری پرۆژەی چاپکردن

پیشڕه‌و نه‌حمه‌د

كېشەي ويلايەتى موسۇل ئە دوو رۇژنامەي سەيمانيدا

بابەت: مېژوويى

نوسىنى: نەزادەلى ئەحمەد

كۆمپيوتەر: تاقىگە فائىق

نەخشەسازى بەرگ: قادىر مىرخان

چاپ: ئۇفسىيىتى ژىر

تىراژ: (۵۰۰) دانە

ژمارەي سپاردن (۷۶۷)ى وەزارەتى پۇشنىيرى ۲۰۰۴

پیشگی

له هه موو دنیا دا ده قی نیوگوفار و پوژنامه و ده قی نووسراو بریتین له و به لگانه ی که ده تانریت لیکۆلینه وه و قسه و باسی نوی یان بو بنووسریت، ئه رشیف و میژوی روژنامه گهری کوردیش له زور رووه وه هیشتا هه قی خوی پینه دراوه به تایبه تیش بو بواری لیکۆلینه وه. نه خوازه لالا وه که به لگه ی میژووی که م پشتی پیبه س تراوه وه هه ست به و که لینه ده کریت، له م کتیه دا هه ول ده ده یان با به تیکه هه ستدارو گهرمی نیو روو داوه کانی نه مپۆی کوردستان بورژینین و، به سوود وه رگرتن له پوژنامه گهری کوردی با به تی کیشه ی ویلایه تی موسل ده خه یه رو، کتیه که بریتی یه له سێ به ش:

- به شی یه که م : پید اچوونه وه ی کۆمه لیک با به ت و بیرو بوچوون که سه باره ت به کیشه ی ویلایه تی موسل نووسراون، زیاتر با به ته که مان گیراوه ته وه (گواستۆته وه) ته نیا له چه ند شوینیک نه ییت له ژیر پوژنای بیرو بوچوونه ووتراوه کاندای بیرو پای خو مان ده ربیره وه.

- به شی دووه م: هه ولما ده که به زانریت که روژنامه کانی (ئومید ئیستقلال) و (ژیانه وه) چون کاریان له سه ر روو داویکی روژی وه که کیشه ی ویلایه تی موسل کردو وه، پیوه ندی هونه ری روژنامه گهریمان له گه ل با به ته که (کیشه که) با سکردو وه، که نایا کیشه که وه روو داویکی روژ له هه ردو روژنامه که دا له باره ی هه وال و وتاردا چون کاریان تیدا کرا وه.

- به شی سێ یه م: بو روژگاری نه مپۆمان کیشه ی نه وسای ویلایه تی موسل بریتی یه له کۆمه لیک وانه و په ندی میژووی، له و پوانگه یه وه بو خو مان و بو نه وه ی تازه مان نه و ده ق و نو سینانه مان جار یکی تر نووسیوه ته وه که هه ردو روژنامه که سه باره ت به کیشه ی ویلایه تی موسل بلاویان کردۆته وه.

ده کرێ ئه م با به ته ی ئیله نووسین و لیکۆلینه وه ی تری به دا و دا بێت چونکه به داخه وه کورد نه و کیشه یه ی فه رامۆشکردو وه، له چه ند نووسین و په راویزیک بترانیت شتیکی زانستی و نه کا دیمی له سه ر کیشه که نه نو سرا وه.

نه وزاد عه لی ئه حمه د

سوید- ستۆکه هولم

۲۰۰۴/۱/۱

به شى يه كه م

موسل له ميٽروودا
گيرانه وه

مېژووی موسل

ئەو سنوورو چوار چىۋەيەى كەئەمېرۇ بەجوگرافىيائى ناسراۋە، لەسەرچاۋە مېژوۋىيە كۆنەكاندا ناۋى ھاتوۋە ئاۋەدان بوۋە، زىاتر لەچاخى بەردىنى نويدا (۹۰۰۰_۳۰۰۰ پ.ن) ئەو سنوورە دىتە بەرچاۋ، لەو ماۋەيدا مېرۇف بۇ پاراستنى خۇى دىوار و گردۇلكەى بەرزى دروست كىردە تالەھىز شەكانى بەرامبەر خۇى بىپارىزىت، سەرچاۋە مېژوۋىيەكان باس لەگردۇلكەى (تەپە گەرە . tepegewra) دەكەن كە كەوتۇتەباكورى پۇژھەلاتى موسلى ئەمېرۇ، ديارە لەچاخى كۇن (۶۰۰۰۰_۳۰۰۰۰ پ.ن) چاخى ناۋەرەاست (۳۰۰۰۰_۹۰۰۰ پ.ن) ناۋى ئەو سنورە ھاتوۋە، بەلام زىاتر لەچاخى نويدا دەتوانىن بۇ خستەنە روى مەبەستەكەمان سوۋدەندە بىن چونكە لەو سەردەمەدا كۆمەلگائى مېرۇقاىەتى بىناتى كارو كۇكرىنەۋەى تىكۇشانى گۇرانگارىيەكى بەرچاۋى بەخوۋەبىنيۋە، پاش ھىز شە گەرەكانى مېژوۋ چارەنوۋسى موسل ۋەك ھەرپارچە خاكىكى ناۋچەكەو دەۋرۋەرى پوۋبەرۋى ھىز و داگىركىن بۇتەۋە، ۋەك شارەكانى ترى ئەمېرۇ كوردستان دوۋچارى كىشە و شەپو مال وىزانى و بەرگىرى كىردن بۇتەۋە، لەم پوۋۋەدەتوانىت مېژوۋى (گوتى، ئاشورى، كاردۇخى، مېتانى، حىسى، مىدى، ئەخمىنى، پارسى) سەير بىكرىت بە خويىندەۋەى وردەكارىيەكانى نىۋ ئەو مېژوۋانە ئەۋەمان بۇ ساغ دەبىتەۋە، كە خەلكى ئەينەۋاى كۆت ھەرەموۋيان لە رەگەزى سامى نىن، بەلكو نەتەۋەى تىايە كە بە زمانى تر قسە دەكەن، يۇنانىيەكان ۋلاتى كوردستانىان بەسەر دوۋ ناۋچەدا دابەش كىردبوۋ:

۱- ۋلاتى مىدىا: ئەو ناۋچانە دەگىرىتەۋە كە دەكەۋنە نىۋان پوۋبىارى گەرە لە باكور و دەشتى پافىدەين لە خواروۋ پوۋبىارى دىجلە لە پۇژئاۋادا.

۲- ۋلاتى كاردۇخۇى: ئەو ناۋچانە دەگىرىتەۋە كە دەكەۋنە نىۋان گۇماۋى وان (wan) و ناۋچەكانى پۇژئاۋاى ھاۋسنورى باكور و شارى موسلى ئىستا بەلاى خواروۋدا بەلام ئەخمىنى وپارسى ساسانىيەكان بەنىۋەى خواروۋى ۋلاتى كوردستانى ئىستانىان دەۋت ۋلاتى مادا (مىدىا) و بە باكورەكەشيان دەۋت كوردوئىن و ھەندىك جارىش پىيان دەۋت ۋلاتى گوردىا .

لەسەردەمى قىتوحاتى عەرەبى ئىسلامدا ناۋى موسل ھاتوۋە و ژۆرەى مېژوۋنوسانى ئەۋسەردەمەۋ تا پىش و پاشى سەردەمەكە ناۋى كوردىيان لەشارەكەدا ھىناۋە و لەۋبارەدا دەتوانىت سەيرى نوۋسىنەكانى (ئەژدى) و (مەسعودى) و (ئىبن حوقەل) و (ئەنساۋى) بىكرىت و نوۋسىنەكانىان بەلگەى خاشا ھەلنەگىرن و سەرچاۋەى جىگائى متمانەن بۇ كارى زانستى و لىتوئىزىنەۋەى ئەكادىمى، زىنجىرەكانى

میژووی شاره که بیجگه له بوونی ژماره یه کی بهرچاو و دیاری کورد له شاره که دا خالی توانه وهی کوردمان بۆ دهگیرنه وه، ئه و پرۆسیسه ش له ههر سهردهم و قوناغیکدا به شیوازو شیویه کی جیا به پێوه چوه، به لām له سهردهمی فتوحاتی ئیسلامدا به عه رب بوونی کورد به ئاشکرا به رووی ئه و میژووه دا دیاره.

سه باره ت به بوونی کورد به شاری موسڵدا پێم چاکه چه ند په ره گرافیک له لیکۆلینه وهی (موسڵ شاری عه رب و کورد له رووی جوگرافیا و میژودا) وه برگرین:
- ئه نساری که سالی ۱۳۲۶ مردووه ده نووسیت: کورد له موسڵ جیگیر بووه و له کۆنه وه له وێ کار ده کات، له ناو شاره که دا گه ره کیان هه یه و له ده ره وه شدا ئاژه لدا ری ده که ن.

- گه شتیاری فه ره نسی ئۆلیفیه که له نیسانی ۱۷۹۵ سه ردانی موسڵی کردووه ده لیت: له شاره که دا (۷-۸) هه زار مه سیحی و نزیکه ی هه زار یه هودی و (۲۵) هه زار ئیسلامی عه رب و (۱۵ تا ۱۶) هه زار کورد هه یه:

- گه شتیاری به ریتانی که روژی (۲۵) ی ته موزی ۱۷۹۷ سه ردانی موسڵی کردووه پێی وایه که زۆربه ی دانیشتوای شاره که کور دن.

- گه شتیاری ئۆلیفر سالی ۱۸۰۹ ژماره ی دانیشتوانی موسڵی به (۶۳) هه زار که س دا ناوه و به م شیویه (۲۵) هه زار عه رب (۱۵) هه زار کورد (۱۵) هه زار تورک (۷) هه زار مه سیحی و هه زار یه هودی.

- گه شتیاری جیمس بگنگهام که له ته موزی ۱۸۱۶ سه ردانی موسڵی کردووه ده نووسیت دانیشتوانی شاره که به شی هه ره زۆریان ئیسلامن له پووی ژماره وه عه رب و تورک و کورد یه کسانن.

- مارشالی ئه لمانی هولمس قۆن مۆلتکه که له ئایاری ۱۸۲۸ سه ردانی موسڵی کردووه ده نووسیت: دانیشتوانی شاره که بریتین له کورد و کلدان و عه رب له ننۆان خۆیاندا به زمانه کانی کوردی و فارسی و عه ربی و تورکی قسه ده که ن و گفتوگۆ ده که ن.

به لگه کان پێمان ده لین که کورد له موسڵ ژیاوه و نووسینه وهی میژووی شاره که به بێ بوونی کورد میژوویه کی لاواز و نازانستی ده ره ده چیت تا بۆ نمونه وه زنجیره یه کی میژوویی سه یری ماوه ی هوکمرانی عوسمانیه کان (۱۵۱۶-۱۹۱۸) بکه ین ده بینین عوسمانیه کان میری میرنشین بۆتان (به دربه گ- ی یه که م) یان کردۆته حاکی شاره که، میرانی کورد نزیکه ی (۱۰۰) سال حاکی شاره که بوون، ده کریت بۆ زیاتر لیک جیا کردنه وهی ولایه تی موسڵ و شاری موسڵ چه ند دیرێک سه باره ت به پێشینه ی میژوویی ولایه تی موسڵ وه برگرین چونکه ئه و پرسته و ژمارانه ی که له دێره کانی پێشه وه دا ئاماژه مان پێدا زیاتر په یوه ندیان به خودی شاری موسڵ وه هه بووه، به لām وایله تی موسڵی عوسمانی قاسانی (۱۸۷۸) یش به ولایه تی شاره زووره و ناسراوه، شاری که رکوکیش مه لبه ندی به رپوه رایه تیه که بوو، ولایه ته که تا کۆتایی جهنگی جیهانی یه که م، کاتی که هیژمه کانی به ریتانیا ئه ستانه یان گرت، پرسته وخۆ به بابی عالیوه به ند بوو، سنووری ولایه ته که له باشووره وه به شارۆچکه ی مه ندلی سه ر سنووری ئێران ده ستی پێده کرد و تا خالی فه تحه ی سه ر پووباری دیجله به زنجیره چیا ی هه مرین دا درێژ ده بووه،

لەكاتىڭدا سنوورى خۆرەلەت و باكوورى خۆرەلەت، بەيىك گەيشتىنى سنوورى ئىران كۆتايان دىت بۆيەدەكرىت بلىن بەيۆبەرايەتەكە لىوا- پارىزگاكانى ئىستاي موسل، دھوك، ھەولير، كەركوك، سلىمانى و بەيۆبەرايەتە چەند قەزايەكى پارىزگاى دىالەى دەگرتەو، كوردىش زۆرىنەى دانىشتوانى ولايەتەكە بوون و رىژەيان لەو سەرژمىرەى سالى (۱۹۲۴)۱۵، كە عىراق و بەرىتانىا پىكىيانخست (۶، ۷۰٪) بوو، لەكاتىڭدا پىژەى عەرەب (۸، ۲۳٪) توركمەنەكان (۵، ۵٪) بوو، عەرەبى ولايەتەكە لەشارى موسل و شارۆچكەو گوندەكانى باشورى خۇرئاواى گرتىبوونەو، توركمەنەكانىش لە شارۆچكەى تەلەغەرى خۇرئاواى موسل و شارى كەركوك و چەند شارۆچكەيەكى باشورىدا ھەبوون.

- بەلام ئەگەر جوگرافىاي وىلايەتى موسل پوونتر بخەينە پوو برىتتەيە لە:
۱-سنجاقى^۷ ناوند و اتە موسل ئەم قەزايانەش دەگرتەو: دھوك، زاخو، شەنگار و ئاكرى.
۲-سنجاقى كەركوك، ئەم قەزايانەشى بەسەرەو بوو: ھەولير، رانىيە، رەواندن، كۆيەو كقرى.
۳-سنجاقى سلىمانى، ئەم قەزايانەى دەگرتەو (بازيان)، ھەلەبجە، شارەزور، مەرگە^۸.

دەكرى بۇ دۆزىنەوئەى ئەلقەى نەپساوئەى شارى موسل بەسنورى كوردستانەو سەيىرى چەند دۇكيومىنت و سەرچاوەيەكى تىركەين كە كرۆكى مەبەستەكەمان بۇ تۆكە دەكەن:

- (كىشەى موسل لەجەوھەردا كىشەى كوردستانى باشور بوو، كەپىشتىر وىلايەتەكەى موسل ناوى وىلايەتى شارەزور بوو، پايتەختەكەشى شارى كەركوك بوو، ئەو وىلايەتى شارەزورەش لەلايەن دەولەتى عوسمانلىيەو بە كوردستان دادەنرا بەشايەدى ھەموو مېژوئوسەكانى عوسمانلى وئەنسكلوپىدىاكەى عوسمانلى كە بە (قاموس الاعلام) ناونرا بوو.
ئەو قاموس الاعلامەش لەباسى شارەزور و كەركوكدا دەلى: كەركوك پايتەختى شارەزورى كوردستانەو لە چوارا سى بەشى كوردن و بەشەكەى تىرىش توركمەن و گاورو جولەكەو عەرەبن.

مېژوئوسەكانى روسىش لە سەر ھەمويانەو مېژوئوسكى وىلايەتى موسلىان ھەر بە كوردستان دانائەو ئەو ئامارانەى كەھەر سى دەولەتە ئاكوكەكەش لەسەر وىلايەتى موسل داويانە بە (كۆمەلەى نەتەوكان-عصبە الامم) ھەر يەكەشيان بۇ نىازى خوى ديسان ھەر كوردىان بەبەشە زۆرەكەى وىلايەتى موسل دانائەو ھەرچەندە ئەوى دەمى زۆر كوردىش لەترسى پەشبىگىرى خويان ناونوس نەكردبو^۹.

- (لەوىلايەتى موسلدا كوردو عەرەب و مەسىحى و تورك و جو دەژىن و بەيى زۆرىى ژمارەيان گرنگيان ھەيە، كورد زۆرىنەى دانىشتوان پىك دىن ئەوان عەرەب و تورك نىن و بەزمانىكى ئارى دەدوین. توركى وىلايەتى موسل لەپەگەزى توركى-توركيان. يەزىدىيەكان موسلمان نىن و لە كوردەكانەو نىك، بەلام بەھوى ئايىنەكەيان و كۆشەگىريان بون بەتاقىمكى جياواز^{۱۰} و زۆرەى مەسىحەكان لەنەستورى وکلدانى پىك

هاتون، تهنه كۆمهله خهلكىكى نۆرو گهوره يه كگرتو له ناوچه يه كى فراواندا بژين كوردو عه رهن هينلى جيا كه ره وهى هه ردوو په گه ز پوبارى ديجله يه تا يه كگرتنى له گه ل زى بچوك و پاشان پى گاي كه ركوك - كفرى بو باكور و ئه م هيله شارى موسل له سه ر زه مبنى ير به بيت و دانشتوانى نۆر جيا ده كاته وه¹¹.

ئەم بەلگانە كۆمەلە بەلگەى تر كە لەنيۆ دوتويى كتيبە ميژوييه زانستيهكاندا باسكارون ويلايهتى موسل لەپوي دانيشتوانەوه بە زۆرينەى كورد لە قەلەم دەدن و پيژەى بوني نەتەوهكانى تريش بريتين لەكەمە نەتەوهو پيويسته لە چوارچيوى ئەو جوگرافيايەدا داواى مافەكانى خويان بكەن و چارەنوسيان بە چارەنوسى زۆرينە بيهستەنەوه، بۆ شارى موسل-يش دەرگا سود لە ژمارەى كوردى شارەكە ببينرئ، نەك ئەو ژمارەيه فەرماوش بكرئ.

کهواته چاره‌نوسی ویلايه‌تی موسل چۆن داشکايه‌وه؟ له ماوه‌ی حوکمرانی عوسمانيه‌کاندا ئەو چوارچێوه‌یه‌ی که ئەمڕۆ پێی دەوترێ عێراق بریتی بوو له ویلايه‌ته‌کانی به‌غدادو به‌سرەو موسل؟ به‌ دۆزاندنی تورکیا له‌ جه‌نگی جیهانی یه‌که‌مدا مەملەتێکمان بۆ دابەران و بردنی سامانی ئەو سێ ویلايه‌ته‌ تا ده‌هات گه‌فتوگۆی گه‌رمی ئی ده‌که‌وته‌وه، له‌ جه‌نگی ناوبراودا ویلايه‌تی موسل که‌وته ژێر کۆنترۆلی به‌ریتانیاو داگیرى کرد، چونکه هێزه‌کانی به‌ریتانیا پنیشتەر ناوچه‌کانی تری عیراقیان داگیر کردبو له (٥)ی تشرینی دوهمی ساڵی (١٩١٨) چونکه ناو شاری موسل سه‌ره‌رای بونی پێکه‌وتنی ئاگر به‌ستی مۆدرۆسی نیوان سوپای عوسمانی و به‌ریتانى و که له (٣٠) تشرینی یه‌که‌می ساڵی (١٩١٨) مۆرکراو. به‌لام سه‌رکرده‌ی هێزه‌کانی به‌ریتانیا (سیر و لیام) ئەو پێکه‌وتن نامه‌یه‌ی فه‌رامۆش کردو چوه ناو شاری موسله‌وه، ئەوه‌ی جیگه‌ی ئاماژه‌یه مەملەتێکمانی فه‌ره‌نساو به‌ریتانیا له‌سه‌ر پاوان کردنی ناوچه‌که گه‌رم بوو هه‌ربۆیه پێش یه‌کلاکردنه‌وه‌ی رۆبه‌ری ویلايه‌ته‌کانی به‌سرەو به‌غدادو موسل له‌ پێکه‌وتنی نه‌ینی سایکس-بیکۆی نیوان هه‌دو لایاندا که ساڵی (١٩١٦) ئیمرزا کرا له‌سه‌ر ئەوه پێکه‌وتن که ویلايه‌تی موسل بۆ فه‌ره‌نسا بێت ویلايه‌ته‌کانی به‌سرەو به‌غداش بۆ به‌ریتانیا دیاره‌ دواى ئەوه‌ی هێزه‌کانی به‌ریتانیا و ویلايه‌تی موسل-یان داگیر کرد پێکه‌وتنی سایکس بیکۆ کارى پێنه‌کراو سیاسه‌تیکی تر له‌ناوچه‌که‌دا پێڕه‌و‌کرا، پاش ئەمه‌ چه‌ند پێکه‌وتنیێک و کۆبوونه‌وه‌یه‌کی چاره‌نوس ساز له‌نیوان وڵاته‌ زه‌هێزه‌کانی به‌ریتانیاو رۆسیاو فه‌ره‌نسا کرا به‌ تاییبه‌تی دواى ئەوه‌ی زاترا که ئەو ناوچه‌یه یه‌کیکه له‌ ناوچه هه‌ره ده‌ولمه‌نده‌کانی نه‌وت له‌ کۆنگره‌ی ئاشتیدا وتووێژى نیوان فه‌ره‌نساو به‌ریتانیا به‌رده‌وام بو تا‌پۆژى (١٨)ی نیسانی ١٩١٩ پێکه‌وتن نامه‌ی نه‌وتی (بیرنجی-لۆنگ BRINOER-LONG) مۆرکراو له‌ماده‌ی چواردا ها‌توو‌ه که (٢٥٪)ی سه‌رمايه‌ی کۆمپانیای نه‌وتی تورکیا له‌ موسل و به‌غدا به‌ فه‌ره‌نسا به‌دری٢ به‌لام پاش ماوه‌یه‌کی کورت فه‌ره‌نسا هه‌ستی به‌ زیانی کردو پاشگه‌ز بووه‌و له (٢٥)ی نیسانی (١٩٢٠) رێکه‌وتنامه‌ی (بیرنجی-لۆنگ) راست کرده‌وه ئینجا له‌ پێناوی شێوه‌ گونجاندنیکی شیاو سیاسه‌تی ئینتیداب گه‌فتوگۆی له‌سه‌رکراو پۆژى (٢٦)ی مایسی (١٩٢٠) راگه‌یه‌نراو، ئەمانه هه‌مووی پێخۆشکه‌ر بوون بۆ ئەوه‌ی چوارچێوه‌ سنووری عێراق دیاری به‌کړیت و هه‌ک ده‌وله‌تیکی خاوه‌ن جوگرافیاو سنوورێکی دیاریکراو بناسریت له‌م روانگه‌یه‌وه کار بۆ رێکه‌وتنیکی تر کرا ئەوه‌ بوو له

(۱۰ی ئابى ۱۹۲۰) لە نىۋان ھاوپەيمانان و توركييا پەيمانى سىڧىر^{۱۲} مۆركرا، ئەم پەيمانە سىڧەتى ياساىي بە رىككەوتنامەى سان رىمۇو سىستەمى ئىنتىداب بەخشى بەپىيى مادەى (۹۶) عىراق خرايە ژىر ئىنتىدابەو بەپىيى مادەى (۲۲)ى باوەرنامەى كۆمەلەى نەتەوھكان ھەمان ماددە باسى ئەوھشى كوردبوو كەلىژنەيەك بۇ دەست نىشانكردنى ھىلى سنورى توركييا و عىراق دابمەزى كەلەمادەى (۲۷)ى ئەم پەيمانەدا دەست نىشانكراو، ئەم ھىلەش بەرپۆژھەلاتدا بەسنورى توركييا و سورىادا تاخلىكى سەر سنورى باكوورى ويلايەتى موسل درىژ دەبىتەو و لەوئشەو بەرپۆژھەلات تايەكگرتنى سنورى توركييا و ئىران درىژ دەبىتەو لەو گەفتوگۆو راگۆرپنەو و رىكەوتنامانەى كەلەنىۋان وولاتانى زلھىز كراو و بەرپۆو چوو زۆرجار كوردو كىشەى كوردستان باسى لىوھ كراو، لەگەفتوگۆكانى ئاشتى نىۋان ھاوپەيمانان و توركييا كە لە (۱۰ى ئابى ۱۹۲۰) بە رىككەوتنامەى سىڧىر كۆتايى ھات لە ھەرسى ماددەى (۶۲، ۶۳، ۶۴) باس لە مافى ئۆتۆنۆمبونى ئەو ناوچانە دەكات كە زۆربەيان كوردن و سنورەكەيان دەكەوتتە رۆژئاۋى رووبارى فورات و باشوورى ئەرمىنيا و باكوورى سنورى توركييا-سورىاوتوركييا-عىراق، لە ماوھى سالىك لە جىبەجى كوردنى ئەم پەيمانەشدا، ئەگەر كوردەكان ئەو ناوچەيە بەشپۆھەك روويان كوردە كۆمەلەى نەتەوھكان كە پىشاندەرى ئارەزووى سەرەخۆيى زۆربەيان بن-لە توركييا و ئەگەر كۆمەلەى نەتەوھكان قايىل بوون بەوھى كە دەتوانن ئەو سەرەخۆيىيە بپارىژن سەرەخۆيان بدريتى، لەم ھالەتەشدا ھاوپەيمانان كۆسپ ناخەنە رىگاي ئەوھى كوردەكان بچنە پال ئەو دەولەتە سەرەخۆيەو كەلە كوردى دانىشتووى ئەو بەشەى كوردستان پىكھاتووھكە لە سنورى ويلايەتى موسلدا بوون، بەلام ئەم نەخشەيە جىبەجى نەكرا چونكە توركييا پەيمانى سىڧىرى مۆر نەكرد.

دواى ئەوھى بەرىتانيا توانى عىراق بۇ خۆى پاوان بكات و پاش لكاندى ويلايەتى موسل-يش بەويلايەتەكانى بەغداو بەسەر لە تەموزى (۱۹۲۱) پىكھاتەيەكى جوگرافى بەناۋى مىرنشىنى عىراق دروست كرد و مىر فەيسەلى كوپى شاحوسىن-ى لەھىجاز ھىنا كردى بەمەلىكى مىر نشىنەكە، ئەم جۆرە ھەلس و كەوتەى بەرىتانيا كۆمەلەك پرسیارى لىكەوتەو ھەلەك بەگومانەو سەبرى سىياسەتى بەرىتانياى دەكرد بەتايبەتیش پاش دۆزىنەوھى نەوت و لەھەموو رىكەوتنامەكاندا پىشەكى باس لە دابەشكردنى سامانى عىراق لە نىۋان دەولەتە زلھىزەكان دەكرا.

ئەو ماوھەيە كە پەيمانى سىڧىر مۆركرا زۆربەى وولاتان كاريان بەماددەو بەندەكانى نەدەكرد و فەرامۆشيان كوردبوو، بۆيە چەند كۆبونەوھەك و ديدارىكى ئاشتى لە لۆزان گرئىدا لە پىناۋى خاۋكردنەوھى كىشەكانى وولاتانى زلھىز كە خاكى عىراق يەكەك بوو لە كىشە گەرمەكانى گەفتوگۆى نىۋانىان و (دوا پەيمانى ئاشتى لە نىۋان ھاوپەيمانەكان و توركيادا لە لۆزان پۆژى (۲۴)ى تەموزى (۱۹۲۳) ئىمزا كرا ئەو پەيمانە لەلايەن ئىمپراتۆريەتى بەرىتانيا و فەرەنسا و ئىتالىا و ژاپۇن و رۇمانيا و يۇگسلافييا و توركيياو مۆركرا. ھەندى لەمادەكانى پەيمانەكە پەيوەنديان بە كىشەى موسلەو ھەبوو بپگەى دووھ لەماددەى سىيەمى پەيمانى لۆزان ھىلى سنورى نىۋان توركييا و عىراقى ديارى كرد بوو بەرىكەوتنىكى برايانى نىۋان توركييا و بەرىتانياى مەزن لەماوھى ۹ مانگدا

ئەگەر لە ماوەی دیاری کراودا نەگەشتنە ئەنجامێک کێشەکه بۆ ئەنجومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکان بەرز دەکێتەوه^{۱۴}.

تا ئیستا چەندان لیکۆلێنەوهی زانستی و وتار سەبارەت بەدروست کردن و دامەزراندنی عێراق نوسراوه بەتایبەتی لەسالی ۱۹۱۸ وەتا کێشانی سنوری ولاتەکه و یەکلەکردنەوهی کێشە و یلایەتی موسڵ لەنەتەوه یەگەرتووەکاندا دیارە لەنیو ئەو لیتویزینیەوه و تارانەدا هیشتا کێبەکهی د. فازیل حسین - کێشە و یلایەتی موسڵ هیزی خۆی لە دەست نەداوه و هەر بۆیە پێویست ناکات هەموو ئەو کۆبونەوه و دیدارانە باس بکەین که بۆ چارەسەری کێشە و یلایەتەکه گریڤدراون چونکه کتیبی ناوبراو زنجیرەیی پوداوەکانی بە وردی پێز بەند کردوه، ئەوهی گرنگە هەڵدانەوهی زیاتری تەلەگراف و نامە و ژەنەرالە سەربازی و سیاسیهکانی دەولەتی بەریتانیا و فەرەنسا و تورکیایە که رۆژانە لە مەیدانەکانی کارهوه واتە لە عێراق و دەورووبەری بۆ ناوەندی بێیارهکانی ولاتانی خۆیان ناردوه، ئەوهی تانیستا بینراوه ئەو بروسکانه کۆمەڵێک حەقیقەت دەگێڕنەوه که بۆ ئێمە کورد جیگای سەرئۆر و گرنگی پێدانن بە تایبەتیش سەبارەت بە پێژەری کورد لە ویلایەتەکهدا، ئیستا وەک بەلگە تەنیا یەک بەلگەی نەینی لەو بەلگانه دەنوسینەوه.

بەلگە نامەى نەهینى

ژمارە ۸۶/۲۸ (C.0730) پوژى ۱۹۲۵/۱۲/۵

لە (سیر د. لىندسای) يەوہ بۆ وەزارەتى دەرەو

بابەت- پەيوەندى نىوان سنورى تورکيا و عىراق

گەشتومەتە ئەو باوەرەى کە لەگەل تورکەکاندا دەربارەى سنورى تازەى عىراق لەگەل تورکيا، ناگەينە هېچ ئەنجامىک، لەبەر ژمارەى زۆرى ئەو کوردانەى کە لەم دیوى سنورى تورکياوەى لām وایە ئەم کیشەى دەبیته هۆى گىرگرفتیکى هەمیشەى لە نىوان بەرىتانىای گەرە وەرە تورکيا دا مەگەر تەنھا عصبە الاممە بتوانیت بریارىک دەرکات لەم پووە چارەسەرىکى بۆ بدۆزینەو.

بۆ چارەسەرکردنى ئەم کیشەى، و پيشنیاى ئەکەم کە واز لە ناوچە شاخاویانە بەهێزیت کە ئەکەوێتە پوژەلەتى ئەو هیلەى عەمادیە-سلیمانى بەمەرجیک ناوچەى سلیمانیش بگرتنەو و هەمووی بدریت بە ئێران .

ئەو ناوچانەش کە لە ژووروى عىراقدا گوزەرەن دەکەن دەتوانرێ بخریتە سەر ئەو کوردانەى کە لە پوژناوای ئەو هیلەدا دەمێننەو. و ابزانم ئەم وازەیانە تاببیتە هۆى زویربوونی تورکەکان بەم هەنگاوە رینگە لەزۆر گەلی و بۆلەیان دەگريێت.

خۆئەگەر هاتوو ئەم پيشنیاى زەش پەسەند نەکرا و بەباش نەزانراو خرایە پشت گوێ و بە دەم کوێکردنى تورکەکان دەتوانرێ ئەو ناوچانەى دەرکەوێ سەرۆى پەواندزەو- یە عەنى لەسنورى تورکيا وەتا پەواندز بدرێ بەتورکيا، بەبیانوى ئەو کە عەشایرى نیشتهجی ئەو ناوچانە پەيوەندیان هەبە و عەشایرە کوردانەى ترەو کە لەناو سنورى تورکيا دا دەژین- ئەو یەکیکە لەو پەرو بیانوى هەمیشەى تورکەکان کە داواى ویلايەتى موسل دەرکەنەو- لەلام وایە بەشە تورکەکان بیدەنگ دەرکړن و چارەسەرىک دەرۆزیتەو بۆ کیشەى سنور. بەلام پيوستە لەگەل ئێرانىيەکاندا بریارى ئەو بدرێ کە نابێ ئەو بەشەى دەیدریتى بەهېچ جوړیک بیدا بەعىراق یا بە تورکيا.

بێگومان ئەگەر ئەمە کرا ئەو حکومەتى تورکيا ئەمە بەرێکەوتنیک دادەنى کە بەشیک ئەبێ لەو رێکەوتن نامەى کەلە- جنیف- دا ساز کرا.

بەلای منەو ئەمە پيشنیاى زەشترین شتە کە بیری ئى بکړیتەو ئەنجام بدرێ چونکە شتیکى زۆر گرنگە بۆ پەيوەندى نىوان ئینگلترە و تورکيا وەلام وایە ئەبێ پەددى فەلى عىراق و ئێران لەم پووە بخریتە پشت گوێ^{۱۵}

ئەمە یەکیکە لەو سەدان بروسکە و تەلەگراف و نامە نەهینانەى کە دەرکړت بۆ لیکۆلینەو و ئەکادیمى و نووسینەو و میژووى نەتەو کەمان سوودیان ئى وەرگريێت.

هەر لە پیناوى دەرکەوێ کردنى ئەو بیرو پایانەى سەبارەت بەکیشەى موسل کراون، بیرو پای میژو و نووسى یوگسلافى پروفیسۆر (رادوفان پاچيچ) دەرکەوێ وە کە لە

سالی (١٩٧٠) له دوو توپي ليكولينه وهيه كدا به ناوي (جولانه وهی پزگاریخوازانه ی كورد له خه باتیدا بۆ سهر به خوپی نه ته وایه تی و سیاسی) نووسیویه تی (رادوڤان) ده لیټ: (سیریدهر پولارد- له كتیبه كهیدا (به ریتانیا و رۆژه لاتی ناوه راست له سه ده كو نه كانه وه تا سالی ١٩٥٢) نه لیټ، له نیوه ی دووه می سه ده ی هه ژده یه مدا نه گهر له یادم نه چوو بیټ ساله كه (١٧٧٢) گهریده هه کی ئینگلیزی سهر له ویلیایه تی موسل نه دات و نه چیته شاری موسل، باسی دانیش تان و پیشه و خووپه وشت و گوزهرانیان نه كات تا نه لیټ: - زۆربه ی دانیش تانی نه م شاره كوردن.. ئین به توتیه ی عهره بیش نه و راستیه ی به م جوړه دهر خستوه و نه لیټ: كه چوومه موسل (خه لكه كه ی به زمانك قسه یان نه كرد كه عهره ی نه بوو.. هه ندی خیزانیش گامیشیان به خپو نه كرد..) دیاره به شه كانی تری كوردستان زۆر نمونه ی وه كو موسلیان به خووه بینیه وه- زۆر كه سیش باری دوینی ی نزیك و نه مپۆی شارو شارو چكه كانی راسته خه، جوړه تیکه لاییه تی دانیش تانی له بهر چاوه، ههر له خانه قین و شاره بان و جهله ولا و توزخورما تۆوه وه تا كهركوك و ئینجا به ره و شیخان شهنگار... هتد- نه زانن چۆن له ما وهیه کی كورتدا زۆر شت گۆراوه.. زۆر نه خشه جیه جی كراوه، نه گهر شوپشی نوپی دوا ی ههره سی (١٩٧٥) یش نه بووایه، زۆر زیاتر نه نجام نه دراو زۆر گۆرانی تر نه كرا).

رادوڤان كیشه ی یه كلا كرده وه ی ویلیایه تی موسل به بوونی نه وت گریده دات ههر بۆیه كیشانی سنووره كه به م شیویه به باسكردوه: (نه وه ی پیویستیش بیټ لیره دا باسی به كین مه سه له ی سنووری عیراقه كه له دوا ی جهنگی یه كه می جیهانی جیگیر كرا چونكه په یمانی لۆزان نه م مه سه له یی به كراوه یی به جی هیشت، چاره سهر كرده كه شه ی به لیژنه یه ك سپارد كه- عوسبه تولئومه م- پیکى به نیئت، واش چاوه پروان نه كرا نه و مشتومپه ی له سهر مه سه له ی نه وتی موسل و كوردستان نه كرا به لایه كدا بیخات و چاره سهر ی بكات، ددان به مافی كورد دابنریت له و نه وتد، له دوا یشدا هه وییه ی تاییه تی كورد سهر له نو ی به له میتریت وه، و به پرونی دهر بخریت كه نه فارس و نه تورك و نه عهره ب.

بۆ تیگه یشتن و چاره سهر كردنی مه سه له ی كورد پیویست بو- عوسبه تولئومه م- رای نه و لیژنه یه ی خو ی پیکى هینا و سهر ی له كوردستان دا و له دوا یشدا پاسپارده و پیشیناره كانیشی خسته به رده م عوسبه خو ی وهریگرتایه، كه بریتی بوون له دامه زراندى دهوله تی تاییه تی كوردستان به لām نه وه نه كرا، دیاره هۆی كاریگه ریش ههر دۆزینه وه ی نه وته زۆره كه ی نا و كوردستان بوو. به وشیه وه، وه به پیی پیکه وتنی سالی (١٩٢٦) له نیوان به ریتانیای گه و ره و توركیا و عیراقد، نه و سنووره ی ئیستا كه له ئارا دایه بریاریان له سهر دا و چه سپینرا).

زۆربه ی ولاته زلهیزه كان كۆك بوون له سهر نه وه ی كه چاره سهر ی ویلیایه تی موسل و دیاری كردنی سنووری سهر ی ولاته كه بریتیه به رده م ریکخراوی نه ته وه یه كگرتوه كان، خو یندنه وه ی ههر یه كك له و ولاتانه به تاییه تیش به ریتانیا و فره نسو و توركیا جیاوازی هه بوو، له بهر نه وه چه ندان لیژنه ی ليكولينه وه و به دوا دا چوون پیکهاتوو چه ندان جار لیژنه كان سهر دانی عیراق و توركیا و به ریتانیایان كرد و كه وتنه گفتگو و كۆكرده وه ی بیرو را و گه ران و پشكنین و گو یگرتن له بۆچوونی خه لكی نا وچه كه، واته خه لكی ویلیایه تی

موسل، له هه مووی گرنگتر که به نه زه‌ری ئیعتباریان وه‌رگرت جوگرافیایی ناوچه‌که و سه‌رژمیری دانیش‌توان و نه‌ته‌وه‌کان بوو، ئە‌مه‌و بی‌جگه له‌وورد بوونه‌وه له به‌لگه میژوویییه‌کان به‌لام وه‌نه‌بی‌ت گه‌مه‌سیاسی و ململانێ‌کان به‌په‌راوی‌ن خراب‌ن و گره‌ویان له‌سه‌ر نه‌کرا‌بی‌ت، پاش ئە‌وه‌ی پێ‌ککه‌وتنی دوو‌قۆ‌لی له‌ نیوان به‌ری‌تانیا و عێراقیییه‌کان له (١٠) ی تشرینی یه‌که‌می (١٩٢٢) مۆ‌رک‌راو چه‌ندان گفتو‌گۆ‌ی په‌سمی و پێ‌ککه‌وتنی تر له‌نیوان به‌ری‌تانیا و عێراقیییه‌کان ک‌را و ئیم‌زا ک‌را و پرۆژە‌ی ئی‌نتی‌داب‌ی عێراق له‌لایه‌ن به‌ری‌تانیا‌وه جێ له‌ق ده‌بوو و پێ‌خۆش‌که‌ر بوو که له‌ما‌وه‌ی دی‌اری‌ک‌را و زووتر عێراق بتوانی‌ت دا‌وی ئە‌ندام بوونی بکات له‌نه‌ته‌وه یه‌گ‌گرتو‌وه‌کاندا، چونکه له‌و حا‌له‌ته‌دا کاری به‌ری‌تانیا له عێراق کۆ‌تایی پێ‌ده‌هات له‌و نی‌وه‌نده‌شدا دی‌اری‌کردنی چاره‌نووسی وی‌لايه‌تی موسل و کێ‌شانی سنووری عێراق- تورکیا با‌ش‌تر کاری بۆ‌ده‌ک‌را و ئە‌وه‌بوو سه‌ره‌تا هی‌لی‌کی کاتی کێ‌ش‌را که به‌هی‌لی برۆ‌کسل ناس‌راوه.

دی‌اره لیژنه‌کان ها‌ت‌نه ناوچه‌که و ده‌ستی‌ان به‌کۆ‌کردنه‌وه‌ی زانیاری کرد، سه‌ره‌تا گفتو‌گۆ‌یه‌کی گه‌رم سه‌باره‌ت به‌نا‌وی عێراق ک‌را و له‌و پ‌وه‌وه پێ‌م باشه چه‌نده‌په‌ره‌ گرافیک له‌کتی‌بی (کێ‌شه‌ی وی‌لايه‌تی موسل). بگوا‌زمه‌وه.

سه‌باره‌ت به‌نا‌وی عێراق، تورکیا رای وابوو که وی‌لايه‌تی موسل به‌به‌شێ‌ک له عێراقی عه‌ره‌ب-ناژمێ‌ردی‌ت، به‌ل‌کو به‌شێ‌که له- جه‌زیره- له‌پێ‌که‌وتنی سایش‌کس- بیکۆ‌دا موسل و عێراق جیا‌ک‌را‌وه‌ته‌وه هه‌روه‌ها له‌دا‌خوازییه تایبه‌تیه‌کانی- شه‌ریف پاشا‌دا له‌باره‌ی کوردستانه‌وه سالی (١٩١٩) که له‌سه‌ر دا‌خوازی ها‌وپه‌یمان‌ه‌کان پێ‌ش‌که‌شی کرد. موسل جیا له عێراق با‌س ک‌را‌وه. هه‌روه‌ها دانیش‌توانی وی‌لايه‌تی موسل رۆژێ‌ک له رۆژان خۆیان به‌به‌شێ‌ک له عێراق نه‌زانی‌وه. بۆ سه‌لماندنی رای خۆی ده‌ربه‌اره‌ی پێ‌ناسه‌کردنی عێراق و حکومه‌تی تورکیا سوودی له هه‌ندێ‌ بر‌گه‌ی- دا‌ئره‌ المعارف- ی به‌ری‌تانی و دا‌ئره‌ المعارف- ی فه‌ره‌نسی وه‌رگرتو‌وه له‌لایه‌کی دیکه‌وه حکومه‌تی به‌ری‌تانیا رای‌گه‌یاند که هی‌زه‌کانی به‌ری‌تانیا له جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی دا هه‌موو- می‌ژو‌پۆ‌تایمی داگیر‌کرد‌وه‌و نا‌وی عێراقیش له‌کۆ‌نه‌وه به هه‌موو وۆ‌لاته‌که گوت‌را‌وه‌و دانیش‌توانیشی به‌و نا‌وه‌یان ناسی‌وه.

نا‌وی عێراقی نوێ له- عه‌جه‌م- و عێراقی عه‌ره‌به‌وه- ها‌ت‌وه که له‌کۆ‌تایی سه‌ده‌ی یازده‌هه‌مدا به‌کار هێ‌ن‌را‌ون، عێراقی عه‌جه‌م به‌شێ‌که له‌ئێ‌رانی ئی‌ستا و به‌شێ‌ک له‌وی‌لايه‌تی موسل ده‌ک‌ری‌ته‌وه. ده‌ربه‌اره‌ی ئە‌م مه‌سه‌له‌یه حکومه‌تی به‌ری‌تانیا ئاماژه‌ی بۆ په‌ری‌اری‌کی ده‌زگای تورکیا کرد‌وه‌و که له پۆ‌زی (٥) ی سه‌فه‌ری (١٣١٠) ی کۆچی به‌رامبه‌ر (١٦) ی تشرینی دو‌وه‌می (١٩٠٨) ها‌ت‌وه. شه‌ره‌زوور به‌شێ‌که له‌عێراق و ئە‌م ناوچه ئی‌داریه‌ که به‌شه‌ره‌زوور ناس‌را‌وه که رکوک و پانی‌وه هه‌ولێ‌رو په‌واند‌وزو کفری و کۆیه ده‌گ‌ری‌ته‌وه‌و هه‌موو ئە‌وانه‌ش له‌وی‌لايه‌تی موسل‌دان.

حکومه‌تی به‌ری‌تانیا بۆ سه‌لماندنی پا‌کانی خۆی با‌سی نه‌خشه‌یه‌کی کرد که نوێ‌نه‌ری تورکیا له سالی (١٨٤٨) له‌ئه‌رزه‌رووم پێ‌ش‌که‌شی لیژنه‌ی دی‌اری کردنی سنووری ئێ‌ران و تورکیای کرد‌وه‌و له نه‌خشه‌که‌دا نیشان درا‌وه که په‌واند‌وزو هه‌ولێ‌رو سلێ‌مانی ده‌که‌ونه وی‌لايه‌تی به‌غدا‌وه که ئە‌و کا‌ته ها‌و سنووری وی‌لايه‌تی وان بوو.

لیژنه که پاش بیستنی پاو بۆچوون و سهرنجی جیاوازی ههردوولا ناچار بوو بهووردی لهبابهتکه بکۆلێتهوه و دیراسهی بابهتکه بکات و بۆ ئه و بهلگه ئهدهبیانه بگهڕێتهوه کهپهیهوهندیان بهناوی عێراقهوه ههیه. لیژنهکه پێی وابوو مهسهلهی ناوی عێراق شایانی ئه وهموو بایهخ پێدانهیه و ئهنجامی لیکۆلێنهوهی خۆی لهچهند پرسیاریکدا دهبرپی وهکو:

۱. ئه و ناوچانه کامانهن کهنه خونهوه بهعێراق یان عێراقی عهربهو عێراقی عهجهم ناسراون؟

۲. ئه و ناوچانه چین که دراونهته پال ناوچهی - ململانی - یاخود بهشیکه له و ناوچانه؟

۳. ئایا ناوی عێراق ناویکی ناوخوا ناسراو ئاشنا بووه؟

۴. میژو پۆتامیا به کام ناوچهی ههموو ولاتهکه گوتراوه؟

بۆ گهیشتن به ئه نجام لیژنه که گهراپه وه سه رمیژوو نووسان و جوگرافی زانهکانی کۆنی عه ره ب ههروه ها سوود له ژماره یه ک نه خشه ی عه ره بی و سه دان نه خشه ی سه رده می شانزه و سه ده ی بیسته م وه رگه را که له ئه وروپا ئاماده کراون. ههروه ها سوودیان له کتێبه کانی گه شت و سیاحت نامه ی هه موو سه رده مه کان و کتێبه کانی جوگرافیای دوانا وه ندی قوتا بخانه کانی میسر وه رگرت که به زمانی عه ره بی نووسراون.

سه رنجام لیژنه که گه یشته ئه وه ی که سه ئ ناوچه ناسراون ئه وانیش: - عێراقی عه ره ب، الجزیره، کوردستان - سنووری عێراق له باکو ره وه هیت و تکریت و زنجیره چیاکانی -حه مرین- تێپه ر ناکات. دلنایانه بوون که به شیکی ناوچه ی ململانی پۆژی له پۆژان به شیک نه بووه له عێراقی عه جه م.

له هه موو ئه ده بیاتی جوگرافیدا هه ر له سه رده می داگیرکردنی عه ره به وه تاکاتی لیکۆلێنه وه ی لیژنه که له سالێ (۱۹۲۵) دا ناوچه ی ململانی نه باسکراو نه به به شیک له عێراق دانراوه. لای دانیشتوانی ویلیه تی موسل ناوی عێراق ئاشنا بووه. به لام بۆ عه ره بی عێراق ناسراو ئاشناتره له وشه ی میژو پۆتامیا ی ئه وروپی - میژو پۆتامیا به شی پۆژئاوا ی ناوچه ی - ململانی - ده گرتیه وه. ئه وه ی حوکه مه تی تورکیا باسی ده کات که ویلیه تی موسل به شیک بووه له ئه نادۆل - لیژنه که پێی وایه راست نییه، هه ردوو ناوچه که واته - ویلیه تی موسل و ئه نادۆل - کوردستانی پۆژ ئاوا و سوریا ده که ونه نیوانیانه وه^{۱۸}.

له م چهند پاره گه رافه ی پێشه وه دا ده توانرێت چهند حه قیقه ت و راستی یه ک ده ست نیشان بکری بۆ نمونه ناوی عێراق، جه زیره، کوردستان که هه ر یه کیکیان خاوه نی سنوور و جوگرافیای تایبه ت بوون، عێراقی عه جه م و عێراقی عه ره ب به هه مان شیوه دو ناوی جیاوازن بۆ دوو شوینی جیاوازان، ئه مه و بیجگه له میژو پۆتامیا، ئه و چوار پرسیاره ش که له شیوه ی چوار خاڵدا جیاکراوه ته وه ده کریت بۆ پۆژگاری دوا یی پوو خانی پژی می سه دام حوسین یش واته دوا ی ۲۰۰۳/۴/۹ سوودیان ئی وه ربگیریت و جاریکی تر بورژنیرین، ئه گه ر ووردت ریش له رسته کان بکۆلێنه وه ئه و ئه نجامیه که لیژنه که پێی گه یشتوو وه ئه ویش سه ئ ناوچه ی ناسیوه به ناوی عێراقی عه ره ب، جه زیره،

کوردستان، بەلām پرسپاری سەرەکی ئەمەیه ئەی بۆچی هەموو حەقیقەتە جوگرافی و سەر ژمیرە نەتەویەکان پشت گۆی خزان و پەرژە وەندیەکانیان پیشیلی مافی نەتەوی کوردی کرد که لەو سێ ناوچەیدا که ئاماژەیان پێدراوە لە دوو ناوچەیاندا گەورەترین پەرژە دانیشتوانی کوردن لە هەموو پوێکەو پێویست بوو پیش چارەسەری ویلايەتی موسل مافی نەتەویەیی بەکورد بدریت و ئەوسا بەشیوەیەکی ئۆتوماتیکی کێشەیی ویلايەتی موسل چارەسەر دەکرا.

دوای ئەوێ بریاردار چارەسەری ویلايەتی موسل لە ئەنجومەنی کۆمەڵەیی نەتەوکان بریاری بۆ بدریت، چەندان لیژنە بۆ ئەم مەبەستە پێکھات و دەیان کۆبونەووە یەکتەر بینن و گەشتی مەیدانی لیکەوتەووە لە کۆتاییدا لیژنەکه وای بینی:

١- ئەم سەرزمینە بۆ ماوەی ٢٥ سال لەژێر ئینتیدای بەریتانیا بمینیتەو.

٢- بایخ و گرنگی بدریتە ویستی کوردەکان بەدانی کاربەدەستی کورد لە دادگا و قوتابخانەکاندا و زمانی کوردی زمانی پەسەمی بێت.

لیژنەکه ئەوەشی دەرپەڕی کەئەگەر لەگەڵ تەواوبونی پەیمانی عێراق- بەریتانیا ئینتیدابەکەش کۆتایی پێ بەینریت و کوردەکان هەندێ ئەمانەتیان نەدریت لەپەرووی بەرپۆهەردن و تاییبەتمەندی خۆیانەو زۆربەیان دەسلاتی تورکیا یان دەسلاتی عەرەبی پێ باشتر دەبێ و گێرگرتی سیاسی مەترسیدار دیتە پیش، بەلām وەک دەرانی خەریک بوو کێشەیی ویلايەتی موسل کۆتایی دەهات لە کوردستانی باکور شۆرش ھەلگیرساو تا ئیستاش چەند پاپەکی پێچەوانە سەبارەت بەکات و شوینی چارەدانی شۆرشەکه کراون و بلۆکراونەتەو، بەلām بەشیوەیەکی دروست و زانستی نەتوانراوە قەناعەتی بلۆیکریتەووە که بەریتانیا لەپشتی ئەو شۆرشەو بوە تا ھەلۆیستی تورکیا لاواز بکات بۆ پاشگەز بوونەو لەداواکردنی ویلايەتی موسل لەبەرئەوێ زەمینەسازی لە کوردستانی باشور بۆ بەریتانیا ئاسانتر و لەبارتر بوو بۆ یەکدەنگی و یەک ھەلۆیستکردنی کورد لەپال داواکانی بەریتانیا، ئەگەر بەریتانیا لەپشتی شۆرشەکه بویت چۆن لەکاتی ھێرشە شۆفینیەکانی تورکیا بۆ سەر شۆرشگیران لابەلا کێشەیی بۆ تورکیا دروست نەدەکرد و لەبەرەوێ ترەو شەپێ سەریازی یان ئابوری بەرامبەری دانەمەزاند خالی ھەرە لەپیشینەیی بەرپابونی شۆرشەکه سیاسەتی شۆفینیانەیی تورکیا و جولانی ھەستی نەتەوایەتی و سیاسەتی تیکدەرانی تورکیا بوە بەرامبەر بەیەک دو پەیمانی دەوڵەتە کەباسیان لە مافەکانی گەلی کورد دەکرد، ھەرەھا پۆڭگارەکەش وای دەخواست کە لە کوردستانی باشوریش بزوتنەویەکی شۆرشگیرانە باشتر و پوێپو بەناشکرا بێتە مەیدانەکەو لەشۆرشیی شیخ مەحمودی بەرزنجی و بزوتنەوێ چەکداری سمکو لە کوردستانی پۆژھەلات دانەپریت و کە ھەرسێ لایان بەھیوای دامەزراندنی دەوڵەتی سەریەخوێ کوردی خەباتیان دەکرد.

جا من وای دەبینم کە ھەلگیرساندنی شۆرشیی ١٩٢٥ ھیچ پەیوھەندی بە سەرھەڵدان و یەکلەکردنەوێ کێشەیی ویلايەتی موسلەو نەبو.

پیش ئەوێ ئەنجومەنی نەتەوکان بریار لەسەر یەکلەکردنەوێ کێشەیی ویلايەتی موسل بەدات سەرھەتا دوپێگا چارە خرایە پوو:

١- ھەموو ئەو ناوچەیی دەکەوێتە باشوری ھێلی برۆکسلەو بەخێرتە پال عێراقەو.

٢-دابەشکردنی ئەو ناوچەیەکی ناکۆکی لەسەر هەیه بەهێڵیک کە پتر لەگەڵ زێی
بچوک دەروات.^{١٩}

هەرەوکو لەپێشەوه ئاماژەمان پێدا کە کێشەکە کێشەیهکی زۆر ئالۆز بوو بۆ ولاتە
زەهێزەکانیش پێگا چارە ی دوهم باش هەرس نەدەکرا، هەربۆیە ئەندامانی لیژنەکە دوای
راوێژو راکۆڕینەوه لەگەڵ ناوهندەکانی بریار لەولتەکانیان پێگا چارە ی یەکەمیان
هەلبژاردو پۆزی (١٦) ی کانونی یەکەمی (١٩٢٥) لیژنەکە ئەم چوار خالی خستە بەردەم
ئەندامانی ئەنجومەنی نەتەوهکان و ئەوانیش دەنگیان بۆدا:

١- پێویستە هێلی برۆکسل بێتە هێلی سنوری نیوان تورکیا و عێراق.

٢- پێویستە حکومەتی بەریتانیا ئاگادار بکێتەوه بۆ پێشکەشکردنی پەیمانێکی تازه
لەگەڵ عێراق کە بەردەوام بونی سیستەمی ئینتداب بۆ ماوهی ٢٥ سال دابین بکات، وەکو
لەپێکەوتنامە ی هاوکاری نیوان بەریتانیای مەزن و عێراقدا دیاری کراوه و هەرەها ئەو
بەلێنە ی حکومەتی بەریتانیا کە ئەنجومەن لە ٢٧ ی ئەیلولی ١٩٢٤ داپەسەندی کرد بەو
مەرجە ی بەپێی خالی یەکەمی پەیرەوی کۆمەڵە، عێراق تا کۆتایی ئەو ماوهیە لە کۆمەڵەدا
وەرنەگیرێت هەر کاتیکیش لەماوهی شەش مانگدا، لە ١٦ ی کانونی یەکەمی ١٩٢٥-هوه
ئەنجومەن ئاگادار کرایهوه لە جێبەجێکردنی ئەو مەرجە، پێویستە ئەنجومەن راییگەیهێنێ
کە بریارەکی کۆتاییهوه هەنگاوی پێویست بنێت بۆ مسۆگەر کردنی داپشتنی هێلی
سنور بەسەر زهویدا.

٣- پێویستە حکومەتی بەریتانیا ئاگادار بکێتەوه بۆ ئەوهی بەرنامە ی پێویستی
دابینکردنی مافە ئیدارییهکانی کورد پێشکەش بە ئەنجومەن بکات.

٤- پێویستە حکومەتی بەریتانیا ئاگادار بکێتەوه بۆ ئەوهی پاسپاردە تایبەتیهکانی
لیژنەکە جی بەجی بکات.^{٢٠}

بەو شیوهیە ئەنجومەنی کۆمەڵە ی نەتەوه یە کەگرتوهکان بەتێکپرایی دەنگ راپۆرتی
لیژنە ی چارەسەرکردنی ویلایهتی موسل واتە کێشانی سنوری نیوان تورکیا و عێراقی
پەسەند کرد .

لە کۆتایی گیراڤانهوی ئەو روداوهدا کەبەشیکە لە زنجیرە روداویکی بەیەکتر گرێدراو
شیاو ترە بەیرو بۆچونی د. کەمال مەزەر ئەحمەد بابەتەکە دەولمەندتر بکەین لەباسیکدا
بەناوێشانی (دەربارە ی هەلویستی نەتەوه پەرستانی عەرەب بەرامبەر بە مەسەلە ی کورد)
دەلێت: نەتەوه پەرستانی عەرەب بەلکو عەرەب هەرەمویان زیاتر پێویستیان بەوهبو
دەلنایای کورد بکەن، چونکە دیاریکردنی چارەنوسی ویلایهتی موسل لەسەر هەلویستی
ئەوان وەستا بوو، کۆمەڵە ی نەتەوهکان لیژنەیهکی تایبەتی دروستکردبو بۆ توێژینهوه ی
ئەو کێشە یە ئەو لیژنە یە هات بە هەموو شارەکانی کوردستانی عێراقدا گەراو دیدەنی
لەگەڵ خەڵکەکەدا کردو راپ بۆچونیان هەمو ی کرا بە راپۆرتێکی درودریژ ی بایەخدار ی
گەوره، کە پێموایە دەبێت هەموو خۆینەریکی کورد لە نزیکهوه ئاگاداری ناوه پۆکی ئەو
راپۆرتە بن، کورد لەو پۆژگارەدا هەلویستێکی یەکجار جوامیرانە ی هەبوه، هەر کەسێک
کە لییان پرسیهوه لەپێش هەموو شتیکدا داوا ی مافی نەتەوه ی کوردیان کردوه، هەمویان
وتویان، ئێمە دەمانهویت دەولتەمان بۆ دابمەزینن، دەمانهویت بەندی ٦٢-٦٣-٦٤ ی
پەیمانی سیقەر بچەسپیت بەلام ئەگەر هاتوو ئەوه نەکرا ئەوه بەلامانەوه پێویستەو

به باشی ده زانین له گه‌ل عیراقدان بین به مهرجیک ده بیئت عیراق دان به هه مو مافه نه ته وه بیه کانه ماندا بهینیت، به هیچ جوریک نامانه ویت له گه‌ل تورکیادا بین. هه ره لهو باسه دا دریزه به قسه کانی ده دات و بهم شیوه به باس له هه ردو که سایه تی و دیاره عه ره به کانی ناو موسل ده کات و ده لیت: سه رو کانی هۆزی عوبیدو سه رو کانی هۆزی جیورو گه لیك بنه ماله ناسراوه کانی ناو شاری موسل وه که جه ماعه تی ناغایانی - باب البیض - نه وانه ی که له نه رستو کراتی شاری موسل، هه موویان ده نگیان داوه که ویلایه تی موسل بخزیته سه ر تورکیا له راپورته که ی عصبه الامم ده قاو ده قنوسراوه ده لیت، هه رگیز چاوه روانی نه وه نه بووین که وا ژماره به کی وا ژور لهو عه ره به ناسراوانه بین ده نگ بو نه وه بدن که وا ویلایه تی موسل بخزیته سه ر تورکیا، ئینجا دیته سه ر ده نگدانه وه ی هه لویتستی کورد له رۆژئاوا، هه لویتستی جوامیرانه ی کورد له رۆژئاواشدا ده نگیک زۆری دایه وه، رۆژنامه هه ره که وه ره کانی رۆژئاوا وه کو - تایمزی له نده نی - زانا هه ره که وه ره کانی رۆژئاوا وه - ئارنۆلد توینبی - به دریزی لهو رۆژانه داو به ده یان جار باسی نه وه هه لویتسته ی گه لی کوردیان ده کردو باسی نه وه یان ده کرد که عیراق قه رزاری گه لی کورده چونکه به و کرده وانه ی توانبی ویلایه تی موسل بو عیراق بیاریزیت^{۲۱}.

به لام نه گه ره پیشینه ی نه ویدیوی په رده کان سه باره ت به جاریکی تر داپشتنه وه ی نه خشه ی جیهان لیك بدهینه وه که له پلانی هه لگیرساندن شپری یه که می جیهان سه رچاوه ی گرتووه، (هۆی هه ره که وه ره ی شپری یه که می جیهان ته ماعی ده و له ته که وه ره کان بوو بو دابه شکردنه وه ی جیهان، سه رتا پای نه و ده و له تانه ش چاویان بری بووه خاکی ئیمپراتۆری عوسمانی و به په رۆشه وه چاوه پوانی میراته که ی بوون. ته نانه ت نه لمانیای هاوپه یمانی تورکیا خۆیشی که متر له ده و له ته کانی تر بو نه و میراته به په رۆش نه بوو، له بهر نه وه ده و له ته که وه ره کان له ساله کانی شپری یه که مدا به تاک و به کو مه ل خه ریکی پلان دانان و پیلان گیران بوون بو جی به جی کردنی نه و مه به ستانه یان که بوونه هۆی شپ. دیاره کوردستانیش وه که به شیک له ده و له تی عوسمانی جیگه یه کی دیاری له و پلانه دا هه بوو)^{۲۲}.

له و گه مه یه دا ده کریت گله یی له سه رکرده و که سایه تی به دیاره کانی ناو میژووی نه و سه رده مه ی کوردستان نه کریت چونکه کورد یاریکه ری یه ده گی ئیو گۆره پانه کانی یاریکردن بووه، هه ره ها مه وای بیرکردنه وه ی بزوتنه وه ی کورده واری زیاتر به لای خه باتی چه کداریدا گه پاوه له سیاسه ت و سیاسه تکردندا شاره زا وریا نه بووه، هۆکاره کانی نه و دواکه و تنه زۆرن، له تکردنی کوردستان، ئاستی خۆینده واری، نه بوونی قه واره یه کی سه ره بخۆ، رۆژئاوای ده سه لاتداریش له کو نه وه کورد به فا کته ریکی چالاک و زیندووی به لادا که و تنی هاوکی شه گرانه کان نه زانیووه، له و پوه وه زۆر کات کیشه ی کوردی به په رپاویز خستوو و له ئیو فایله گه رمه کاند ده ریها ویشتوو، تا گه لیك جاریش له جیاتی کورد وه لامی پرسپاره کانی داوه ته وه.

خا لیکێ تری به رچا ویش هه لکه وته ی جوگرافیای کوردستانه که که و تۆته بهر ماشینێ جهنگی چه ند نه ته وه به ک که له دیر زه مانه وه پیلانیان بو له نا و بردنی کورد گێرپه وه و فشاریان بو وولاتانی زله یز بردووه که بارودۆخی کوردستان ده ستکاری نه کریت تا هه نگاوی پیشکه وتوو نه نیت، هه لس و که وتی تورک و عه ره بو فارس

له‌بنه‌مای بیرکردنه‌وه و کرداریاندا هه‌لس و که‌وتیکی شو‌فینیایه و راسیستانه‌یه به‌رام‌به‌ر به‌ته‌وه‌ی کورد، چه‌ندان چار پیلانی جینۆساید کردنی کوردیان دا‌پشت‌وه، نا‌ته‌بابی نیۆخۆی کوردیش هۆکاری تری پاشه‌گه‌ردانی نه‌ته‌وه‌ییمانه.

به‌خو‌یندنه‌وه پید‌ا‌چونه‌وه‌ی نه‌و بیرو بۆ‌چوانه‌ی پێشه‌وه هه‌ستده‌کریت که‌مه‌یه‌کی سیاسی گه‌وره له‌ پشتی نه‌و راپرسه‌ بوه که‌ به‌ریتانیا مه‌به‌ستی بووه‌ تورکیاش وه‌ک پاشماوه‌ی ئیمپراتۆریه‌تیکی نه‌خۆش هه‌ر زو هه‌ستی به‌دۆ‌پ‌اندنه‌که‌ کرد بوو، بۆیه‌ نمونه‌ی خو‌یندکاریکی ته‌مه‌ل بۆ خو‌ی له‌ کۆ‌بونه‌وه‌و گفتو‌گۆ‌کاندا ده‌دزییه‌وه یاخود خاوه‌نی دوا‌پیریاری یه‌کل‌ا‌کردنه‌وه نه‌بو، هه‌ر دوو لایان له‌بونی کورد ده‌ترسان چونکه‌ نه‌و مه‌یدانه‌ی که‌ له‌ک‌ه‌ی ده‌پو‌خا، له‌ ناوچه‌ی مل‌م‌لانیکه‌ بۆ کوردستانه، به‌ریتانیا ده‌یتوانی دا‌خ‌وازییه‌کانی کورد جی‌به‌جی‌بکات و نه‌وه‌نده‌ حساب بۆ دان‌ه‌وایی تورکیا نه‌کات و گرنگی به‌گه‌رمکردنی په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ل فه‌ره‌نسا ب‌دات و هه‌وسا مه‌زنایه‌تیه‌که‌ی با‌ش‌تر بۆ پێشه‌وه ده‌چوو، کورد زیره‌کانه‌ هه‌لو‌ب‌ستی وهرگرت به‌لام نه‌یزانی هه‌لو‌ب‌سته‌که‌ی ئیستغ‌لال ده‌کریت ئایا به‌ریتانیا بۆ تائیس‌تا له‌سه‌ر ئاستیکی واقیعی و نه‌کادیمی وه‌لامی نه‌وه‌مان ناداته‌وه بۆ هه‌ولی نه‌دا و پو‌ژگاره‌ له (١٩١٨-١٩٢٥) ده‌وله‌تی کوردی هه‌ر ه‌یچ نه‌بی‌ت له‌کوردستانی با‌ش‌ور راب‌گه‌یه‌ن‌ریت که‌ بارو‌دۆخی له‌ پارچه‌کانی تر‌شی‌او‌تر بوو؟ کورد زۆرینه‌ی ویلایه‌تی موس‌ل بووه، نه‌وه‌ی به‌ ئاسایی وهرنه‌گیراوه سه‌نته‌ری شاری موس‌ل بوه که‌ رێژه‌یه‌کی زۆر عه‌ره‌بی تیا‌بووه، ئایا نه‌ده‌کرا هه‌موو ویلایه‌ته‌که‌ بک‌ری‌ته ده‌وله‌تی کوردستانی با‌ش‌ور و نه‌و چه‌ند هه‌زار عه‌ره‌به‌ی ناو شاری موس‌ل وه‌ک که‌مه نه‌ته‌وه‌یه‌که‌ له‌ کوردستان ب‌ژین و مافه‌کانی ژبان و کلتوریان پارێزراو بی‌ت؟ من دل‌نیام نه‌گه‌ر نه‌وسا به‌ریتانیا کاری به‌و پلانه‌ بک‌ردایه‌ زۆر له‌هۆزه عه‌ره‌به‌کانی ناو موس‌ل ده‌نگیان بۆ هاو‌ژیانی له‌گه‌ل کوردا ده‌دا به‌هه‌لدانه‌وه‌ی ورد‌تری دۆکیومینته‌کانی به‌ریتانیا و سه‌یرکردنی باری پو‌ژنامه‌گه‌ریی نه‌وسا له‌ موس‌لدا زۆر قسه‌و باسی تر ده‌روو‌ژین و پای گشتی کوردو عه‌ره‌ب و تورک و به‌ریتانیا‌مان با‌ش‌تر بۆ پون ده‌بی‌ته‌وه، تۆ بل‌ی‌یت فشاری تورکیا نه‌وه‌نده به‌ه‌یز بی‌ت له‌سه‌ر به‌ریتانیا تاله‌هه‌مو په‌یمان‌ه‌کانی که‌ به‌ کوردی دا‌بو په‌شیمان بی‌ته‌وه؟! بی‌جگه‌ له‌ په‌یمان و رێکه‌وت‌نامه‌کان فه‌رمون با‌سه‌یری ماده‌ی ١٦ له‌سیسته‌می ئینتیدابی به‌ریتانیا بکه‌ین: (ه‌یچ شتیک له‌م ئینتیدابه‌دا له‌به‌رده‌م مونت‌ه‌ده‌دا رێگر نی‌یه که‌له‌پوی ئیدارییه‌وه له‌ناوچه‌ کوردیه‌که‌ندا حکومه‌تی سه‌ریه‌خۆ دا‌به‌مه‌زنینیت)^{٢٣} له‌وه ده‌چیت له‌راپرسه‌که‌ی کۆمه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌کانیشدا کورد هه‌ر به‌و حه‌ماسه‌ته‌ کاری کرد‌بی‌ت و نه‌یزانی‌بی‌ت هه‌مه‌ سیاسه‌تی سه‌رکردنی به‌ریتانیای مه‌زنه‌!

پیم گونجاوه له‌ کۆتایی ته‌مه‌ به‌شه‌دا ته‌م حیکایه‌ته‌ی ته‌ولیا چه‌له‌بی بنوسمه‌وه: (که‌شتی نوح له‌پاش گه‌رانی‌ک به‌سه‌ر ئاودا دو قو‌ناغ له‌لای با‌کو‌ری شه‌نگار و له‌نیوان قه‌لای موس‌ل و نه‌سی‌بین دا له‌سه‌ر کیوی جودی گیرسایه‌وه نه‌وانه‌ی تیی‌دا بون هاتنه‌ دهر و سوپاسی خوایان کرد، چیشتیان لی‌نا خوار‌دی‌ان و نه‌و چیشته‌یان ناونا چیشتی عاشور چونکه‌ پو‌ژی ده‌یه‌ی محه‌رم بو، له‌ پو‌ژی تو‌قانه‌وه تا‌هاتنه‌ دنیا‌ی پیغه‌مبه‌ری ئیسلام. به‌قسه‌ی محه‌مه‌دی کو‌پی ئی‌سحاق - ٤٤٩٠ ساله‌و له‌زه‌مانی باب ئاده‌مه‌وه

تاھاتنى پىغەمبەر ۶۷۵۰ سال تىپەپىوھ. ئەم قسەيە ھەمو مىژو نوسەكان لەسەرى يەكديگىرن.

لەسەردەمى نوح پىغەمبەردا ئىرە بووھ شارىكى گەورەى ئاوەدان و -كوردیم-ناوى ئۆمەتى نوح شای ئەم ئاوە بووھ، ئەم كوردیم شایە زۆر ژیاوھ و گەلیك كوپو نەوھى لى كەوتۆتەوھ زمانىكى تايبەتى بۆ خۆی پىكخست كە نە فارسىيەو نە عەرەبىيە، ئەم زمانە لەو سەردەمەوھ ماوھ، پاشان نوح پىغەمبەر لەجودیيەوھ سەرى شەنگارى داو دوعای بۆ کرد كە ئاوەدان بى) ^{۲۴}.

بەشى دووھم

**كيشەي ويلايەتى مەسئۇل
لە رەزنامەكانى (نومۇدى ئىستىقلال) و
(ژيانەو) سەلىمانىدا**

ھونەركارىيى رۇژنامىگىرىيى بۇ كېڭىشەيى ويلايەتى مۇسۇل

ئەو دوو رۇژنامەيەيى كەلەم كىتەبەدا ئامازەمان پىداون برىتتىن لە:

۱- ئومىدى ئىستقلال ۱۹۲۳-۱۹۲۴

۲- ژيانەو ۱۹۲۴-۱۹۲۶

ئومىدى ئىستقلال

رۇژنامەيەكى سىياسى، ئەدەبىي، ئىجتىماعى بوو ۋەك لەژمارەكانى نووسراود، غەزەتتىكى رەسمىيە ۋە ھەفتەي جارىك دەردەچىت، ژمارە (۱)ى لە ۲۰ى ئەيلولى (۱۳۳۹)ى رۇمى كە بەرامبەر بە سالى (۱۹۲۳)ى زايىنى ۋە ژمارە (۲۵) كە دوا ژمارەيە لە ۱۵ى مائىسى (۱۳۴۰) كە بەرامبەر بە سالى (۱۹۲۴)ى زايىنيە دەرچوو، ۋەك ديارە ئۆرگانى حكومەتى ئەوساى كوردستان بوو ۋەك لە شارى سلىمانى چاپ ۋەك لاۋكراۋەتەرە تەنیا چەند ژمارەيەكى كەمى گەيشتۆتە شارەكانى كەركوك ۋە بەغدا.

— لە ژمارە (۱-۳) ئەحمەد خواجە مەدىرى مەسئۇلى بوو.

— لە ژمارە (۴-۱۳) رەفيق حىلمى مەدىرى مەسئۇل ۋە سەرنووسەرى بوو.

— لە ژمارە (۱۴-۱۶) حسين نازم مەدىرى مەسئۇل ۋە سەرنووسەرى بوو.

— لە ژمارە (۱۷-۲۵) ناۋى كەسى ۋەك مەدىرى مەسئۇل ۋە سەرنووسەر بە سەرەو نىيە.

ژيانەو

رۇژنامەيەكى حكومى بوو ۋە ھەفتانە دەرچوو، رۇژنامەيەكى سىياسى، كۆمەلەيەتى، رۇشنىرى گشتى بوو، ژمارە (۱)ى پۇژى دووشەممە (۱۸)ى ئاغستوسى (۱۹۲۴) دەرچوو ۋەك دوا ژمارەش كە ژمارە (۵۶)ى لە رۇژى پىنج شەممە (۱۴)ى كانونى دوومى (۱۹۲۶) دەرچوو، ۋەك سەرنووسەر ۋەستەي نووسەران ناۋى كەسى بەسەرەو نىە بەلام ئەگەر بە وردى بابەتەكانى بخويىندىنە ۋە دەزانرىت كە ئەم نەمرانە ۋەك سەرنووسەر نووسەر ھەر كەسەو لە ماۋەي ديارىكراۋا سەرپەرشتى دەرچوونى رۇژنامەكەيان كىردو ۋەك: (حسين نازم، جميل صائب، م. ئەدىب، عەلى عىرفان) ئەم رۇژنامەيە رۇژنامەيى ئىنگىلىزەكان بوو ۋەك دواي ئەۋەي لە سالى (۱۹۲۴) ھىرشىيان كىردە سەر دامو دەزگاكانى حكومەتى شىخ مەحمود ۋەك سلىمانى دوركەوتەرە، ئىنگىلىزەكان ئەم رۇژنامەيان لە شويىنى رۇژنامەكانى شىخ مەحمود لە سلىمانى دەركىردو ۋەك ھەندىك كەس لەگەل ئەۋەدا نىن كە گىرنگى بەم رۇژنامەيە بىرىت، بەلام بە پاي ئىمە يەككە لە

رۆژنامه پيشكه وتووهرى ئو سهردهمهو زۆربهى بابتهكانى له خزمهت ميژووى كوردو
ئهدديهياتى كورديدا بووه ئيمهش تهنيا وهك سهرچاوهيهكى تاييهت به كيشهى ويلايهتى
موسل سوودمان ئى بينيوه.

سهرچاوهكان چ دهئين؟

پيش ئهوهى له وههوالو وتارانه وردبينهوه كه ئو دوو رۆژنامهيه سهبارت به
كيشهى موسل بلاويان كردوتهوه، كۆمهليك بۆچوون دهنوسينهوه كه پيش ئيمه لهو
بابته دواو و دهركيان به گرنكى ئو كيشهيه كردوو لهو رۆژنامانهدا:

د.كهمال مهزههر ئهحمهد (كيشهى موسل يهكيكه لهوبابتهكانهى -ژيانهوه- بايهخى
زۆرى پىداوهو دهيان وتارو نووسيني هههه جۆرى دهريارهى بلاوكردوتهوه) بهراديهك
هيچ چاپكراويكى كوردى نيهه لهوهدا بگاته ناستى ئو، راسته گهليك هو له ئارادا بوون
بۆ ئو ههلوستهى ژيانهوه بهلام بيگومان بهرژهوندهى كوردو رقى رهواى بهرپوهبهرانى له
كهماليهكان لهسهر گشت ئهوهوانهوه دين.

لهه بوارهشدا ژيانهوه شتى بهكهلكى زۆرى بلاوكردوتهوه كه بيگومان، له سهروو
ههموويانهوه ههوالى دامهزراندنى -جهمعيهى مودافعهى وهتن-ه، له سليمانى لهگهله
دهقى پرۆگرامى ئو كۆمهلهيهدا كه بريتييه له پينچ بهند، بهو بۆنيهوه ژيانهوه باسى
ئو كۆبونوهوه گهرهيهى بۆ كردوين، له پۆزى چواردهى شوباتى سالى ١٩٢٥ له
خانهقاى مهولانا خاليدى نهقشبهندى سازكراوه و له ئهناמידا يازدهكس له ناسراوانى
شار بۆ بهرپوربدنى كۆمهلهكه ههلبژيردارون، ههر وهك ئهحمهد بهگى توفيق بهگ و
حههه ئهوپرهمان ئاغا و رهشيد مهستى و توفيق قهزاز و شهوكت بهگى عهزمى بهگى
بابان و عهلى عيرفان و حاجى سهعيد ئاغا -ژماره- ١٦

له ژمارهى داهاتوى دا له برى سهرووتار -ژيانهوه- بهياننامهيهكى تاييهتى ئو
كۆمهلهيهى بلاوكردوتهوه، جگه له دهقى بروسكهى -جهمعيهتى مودافعهى وهتنهى
موسل- بۆ دانىشتوانى سليمانى كه سهرحهه مى باسى برايهتى كوردو و عهرهب و
تاريكى و خراپهكارى توركه له پۆزگارى عوسمانيهكانهوه، له ژمارهيهكى تريدا رهشيد
نهجيب و تاريكى بهناوينيشانى -ويلايهتى موسل- وهه بلاوكردوتهوه و بهتاييهتى
ناماژهى بۆ ئوه كردوو كه زۆربهى ههره زۆرى دانىشتوانى ئو ههريمه كورد و عهرهب
و چۆن بهشيكى زۆرى كاتى خۆى سهه بهئيماراتى بابان بووه كه جگه له مونسابهتتيكى
سياسى جوژنى لهگهله حكومهتى توركدا هيچ دهخليكى نهبوو -ئينجا دهلييت: بى
شوبهيهيه كه عهرهبهكانى و ويلايهتى موسل له عيراق زياتر هيچ شتتيكى تريان ناوى،
بينهوه سهه كوردهكانى ئو ويلايهته، ئهگهر بۆ بى نامال خوڤان حكومهتى كورد تهشكيل
نهكرى و كوردستانى سهروهه كه ئيستا له ژيژ پيى توركى زالمه ئهنائينى نهجات نهدرى
بى شكو شوبهه ئيتحاد لهگهله عيراقدا تهرجيع دهكا له بوونه خزمهتكارى تورك -ژماره-
١٨.

بهو جۆره سياسهتى كورتيينى كهماليهكان دللى كورديان بهجاريك كرمى كردبوو،
ئوهه له دهيان ژمارهى -ژيانهوه- دا بهئاسانى و بهقولى ههستى پى دهكرىت، بۆيه

کاتیڭ لیژنه تایبەتییەکی کۆمەڵەی نەتەوییه‌کان ھاوێش کوردستان سەرچەمی کورد داوای ئەوەیان کرد ئەگەر دامەزراندنی دەولەتییکی سەرەخۆی کورد و بەرچاوی نەگرت ئەوا ئەو کەسە ئەوان بە هیچ جۆریک نایانەوێت لە عێراق جیا ببێنەوە، هەموو لایەنەکانی ئەم بېیارە لەویدا باشتەر خۆ دەنوێنێت ئەگەر بێتوو ئەو بەیخێنەوێد یاد کە ژمارەیەکی زۆر لە پابەرانی ھۆزی عوبید جبور و گەرورە پیاوانی عەرەبی ناو شاری موسڵ داوای ئەوانەیی کرد ویلایەتی موسڵ بدرێتە تورکیا.

لێرەدا بە پێویستی دەزانم دوو راستی بێخەمە بەرچاوی، یەكەمیان ئەگەر سیاسەتی شۆڤیانانەیی کە مالییه‌کان نەبۆیە لەوانە بوو چارەنووسی سەرچەمی ناوچەکە بە جۆریکی تەریاری بکری و تورکیا ببوایەتە زانیاری ئاوەدان و ئاسودەو نمونەیی باریەتی و دیموکراسی. دووهمیان ئەوەیە کە بەداخوێ نەتەو پەرستانی عەرەب گەلیک زوو ئەو ھەلوێستە کوردیان ھەرامۆش کرا و ئەوانیش کەوتنە لاسایی کردنەوێ کە مالییه‌کان.

ھەر چۆن بێت باری دانی و لایەتی موسڵ بە عێراق جیگەیی پەزنامەندی کوردی باشوور بوو- ژیانەو- بۆ ئەم باسەیش سەرچاویەکی بەکەڵکە، سەرچەمی ژمارە پەنجای چواری، کە شەش لایەری ئەو چوار بۆ ئەو ئاھەنگە تەرخانکراوە کە لە سلیمانی بەبۆنەیی باری کۆمەڵەیی نەتەوکانەو دەریارەیی چارەنووسی ویلایەتی موسڵ گێراوە و دەقی وتاری ئەحمەدبەگی توفیق بەگ و جەمال بابان و سەعید ئەدیب و ئەحمەد ھەمدی و پەرمزی فەتاح و ژمارەیک لە شاگردانی قوتابخانەیی شاری بڵاوکردۆتەو داوی دوو ژمارە، کە ھەر بۆ خۆیشتی داوا ژمارەیی پۆزنامەکەیی، ژیانەو باسی ئاھەنگی شاری ھەلەبجەیی بۆ ھەمان بۆنە کردوو.

کاریکی تەری ژیانەو لەم بوارەدا جیگەیی تەقدیری تایبەتییه‌و ھەنگاویکی بێوێنەیی لە میژوویی پۆزنامەنووسی کوردیی لەو پۆزگەرەدا، ئەویش ئەوەیە کە لە دوازدە ژمارەیی یەك لە داوای یەكیدا- ژمارەکانی ٤٢-٥٣ دەقی بەشیکی لەو پاپۆرتە گرنگە کردوو بە کوردی بڵاوکردۆتەو کە ئەو لیژنە تایبەتییه‌ی- کۆمەڵەیی نەتەوکان- بۆ توێژینەوێ کێشەیی موسڵ داینابوو ئەو پاپۆرتە یەكیکە لە سەرچاوە ھەرە بایەخدارە پەسەنەکان بۆ لیکدانەوێ گەلیک لایەنی میژوویی نوێ و ھاوچەرخیی کورد و کوردستان کە من بۆ خۆم بێ ئەندازە لە نووسینەکانی خۆمدا کەلکم ئی وەرگرتوو. ٢٥

نەوشیروان مستەفا ئەمین

لەژێر ناوینیشانی- ھەوال- دا لە رۆژنامەیی ئومیدی ئیستقلال چەند ھەوائیکی لە پۆزنامەکەدا کە سەبارەت بەکێشەیی ویلایەتی موسڵ دەقاو دەقی گواستۆتەو تەنیا پێنوسی ھەوالەکانی گۆپیو و رینوسی ئەمژەیی بەکارھیناوە، بەلام لە پاپۆچوونی خۆی دەرئەچوو، ئەمە بەپێچەوانەیی ئەو بابەتانەیی کە لەسەر رۆژنامەیی- ژیانەو-ی نووسیووە لەوێ بەم شیوہیە باس لەپۆلی پۆزنامەکە دەکات لەبڵاوکردنەوێ ھەوالەکانی کێشەیی موسڵ دا (ھێزەکانی بەریتانیا داوی پاگرتنی شەرلەگەل عوسمانی ھیشتا موسڵیان داگیر نەکردبوو، بەلام پێشپەرەییان کرد تا موسڵیشیان گرت، تورک ئەمەیی

نەسەلماندا كەمەستەفا كەمال كاروبارى گرتە دەست داواي گەرانەوھى ويلايەتى موسلى ئەكردو، ئىنگلىزىش ئەيويست لەگەل ويلايەتەكانى بەغدادو بەصرا ليكىى بداو، دەولەتى عىراقىيان ئى دروست بكا. ئەم كىشەيە بەچارەسەرنەكراوى مايەوھو، بەگفتوگوى دوڧولى توركو ئىنگلىز نەتوانا بەلادا بخىزى، لەبەر ئەو خرايە بەردەم كۆمەلەي گەلان كۆمەلەي گەلان دەستەيەكى تىكەلاوى نارد بو ئەوھى لەنزيكەوھ ھەلومەرجى ويلايەتى موسلى بىيىنو بيروپاي دانىشتوان ھەريگرنو، ئەوانىش بيروپاي خويان لەسەر ئەوھى ويلايەتى موسلى بدريئەوھ بەتوركيا يان بخريئە سەر عىراق بدەن بەكۆمەلەي گەلان بوئەوھى دوا بريارى ئى بدەن^{۲۶} لە دريئەي نووسىنەكەيدا دەنووسىت: (ژيانەوھ بەوردى دواي ھەوالەكانى كىشەي موسلى كەوتەوھو سەرچاويەكى گرنگ بو زانىنى زۆر لەپوداوەكانى ئەو سەردەمە، لەو سەردەمەدا لە موسلى پىخراويك دروست كراوھەناوى - جەمەيەتى مودافەعەي حدود- ھەويئەوھى لاي كۆمەلەي گەلان ھەول بدا موسلى بخريئە سەر عىراق ئەم ھەوالە لەژ- ۱۵بلاو كراوھەو^{۲۷} لە چەند ديرو رستەيەكى تردا كۆمەليك ھەوالى سەبارەت بەكىشەكە لە پۇرئامەكە گواستوتەوھ.

- فاروق عەلى عومەر

لە بابەت پۇرئامەي ژيانەوھ- دا دەليئت: (پۇرئامەكە لە بەيداخى دا كۆكى كردنى ھەلكرد بو لكاندنى ويلايەتى موسلى بەعيراقوھ چركە بەچركە بەدواي كىشەكەدا چوو، داواشى لە كورد كرد گوى بەوانە نەدەن كەپشتىگىرى لە خواستەكانى توركيا دەكەن - ژيانەوھ- سەرگەرمانەدا كۆلىي لە عىراقى بوونى ويلايەتەكە دەكرد)^{۲۸}.

- عەبدووللا زەنگە

پۇرئامەي- ژيانەوھ- بەم شىوھەي دەناسىنىت: (ژيانەوھ بەدريئايى ماوھى دەرچوونى بەشانو بالى سياستەي بەريتانياي ھەلداوھ، ئەگەر بەتوانچ گرتنىش بووبى لەنرخو پايەي جەنابى شىخ مەحمودى كەم كردۆتەوھ. لايەنگرى حوكمى پاشايەتى عىراقى كردوھ. واتە بەھەموو شىوھەك داکۆكى لەو دەكرد ويلايەتى موسلى بخريئە سەر عىراق وھەك لەھەوالو ريپۇرتاژەكانى دەيخوينىنەوھ)^{۲۹}.

بۇ تەنيا نەم دوورپۇرئامەيە؟!

ئەگەر سەيرى ميژووى پۇرئامەگەريى كوردى بەتايبەتى دواي داگىركردن ويلايەتەكانى بەسەر، بەغدا، موسلى لەكاتى جەنگى يەكەمى جىھانيدا بكەين تا ئەو پۇژەي كەكىشەي سنوورى نيوان توركياو عىراق لە سالى (۱۹۲۵) چارەسەر كراوھ دەبىيىن ئەم گۇڧارو پۇرئامەنە چاپو بلاو كراوھەتەوھ: (پيشكەوتن، رۆژى كورد- شەوى عەجەم، بانگى كوردستان، رۆژى كوردستان، بانگى حەق، ئوميدى ئىستقلال، ژيانەوھ، ديارى كوردستان) لە زۆر بەيانداس باس لە كىشەي ويلايەتى موسلى كراوھ بەلام

لەسەردەمی دەرچوونی پۆژنامەکانی (پیشکەوتن، پۆژی کورد، شەوی عەجەم، بانگی کوردستان، پۆژی کوردستان، بانگی حەق) کیشیک بەرەو یەکلایوونەوه و دواچارەسەر نەدەچوو کە بەکیشانی سنوری نیوان تورکیا و عیراق کۆتایی هات بەلکو لەکاتی دەرچوونی پۆژنامەکانی (ئومید ئیستقلال) و (ژیانەوه) دا کیشیکە وەک رووداوی گەرمی ناوچەکە باس دەکرا و ئەو دوو پۆژنامە یەش لەپووبەری لاپسەپەکانیاندان رووبەریکی فراوانیان بۆ تەرخانکردووه و لەزۆربە ی ژمارەکانیاندان بەتایبەتی (ژیانەوه) وەک بەشیک لە کیشی خەلکی کوردستان بەوردی بەدواچوونی بۆ رووداوەکە کردووه، بەلام گۆقاری (دیاری کوردستان) کە لەکاتی گفتوگۆی گەرمی و ولاتانی زلھیز بۆچارەسەری ویلايەتی موسڵ دەرەدەچوو گرنگی بەکیشیکە نەداوه، تۆبلیت دەسلەلاتی پاشایەکت ریگای بە گۆقارەکە نەدایت ئەوجۆرە هەوالانە بلایوکتاوه، یاخود سألج زەکی ساحبقران خاوەنی گۆقارەکە بەلای کیشیکەدا نەچوو، یان لەبەر ئەوەی گۆقاریکی کۆمەلایەتی و ئەدەبی بووه و ئەو کیشیکە لە تاییبەتەندییەکانی گۆقارەکە دور بووه؟!

پۆژنامەکانی (ئومیدی ئیستقلال) و (ژیانەوه) تۆماریکی گرنگ و میژوو نووسین سەبارەت بەبابەتیکی چارەنووسسازی وەک ویلايەتی موسڵ، کە بەهەموو چارەسەریک هەربەزێان بۆ کورد تەواو دەبوو تەنیا بە دامەزراندنی دەولەتی سەریەخۆی کوردستان نەبیت: دیارە ئەگەر بەوردی بەدواداچوونی رووداوەکە و تارەکان لەو دوو پۆژنامە یەدا بخوینینەوه هەست دەرکێت ئەو مەبەستە لەپشتی گرنگیدانی پۆژنامە ناوبراوکان بۆ ئەو کیشیکە هەبووه، (ئومید ئیستقلال) و (ژیانەوه) زیڕەکانە بۆ ئەو ئامانج و مەبەستە کاریان کردووه ئەگەرچی دوو پۆژنامە ی جیاوازی دوو دەسلەلاتی جیاوازیبون، (ئومیدی ئیستقلال) ی دەسلەلاتی کوردی و (ژیانەوه) ی دەسلەلاتی ئینگلیز کە دەسلەلاتداریتی کوردی رووخاند بەلام دەبینین بەرامبەر بەکیشیکە موسڵ هیلی کارکردنیان لەیەکتەر نزیکە، لەو دەجیئت ئەو نزیکییە بۆ ئەو بەگەرێتەوه کە ئەو کاتە ی حکومەتی کوردی (ئومیدی ئیستقلال) ی دەرکردووه دۆستایەتی لەگەڵ ئینگلیزدا هەبووه.

هه وال له پوژنامه كاندا:

چوار دهوری هه یه کیکمان بریتی یه له کۆمه لیک پوودا و ئه وده وروبهره کایه ئاسا بهرده وام پووبه پووی پووداوی تازه ده بیته وه، هه له کۆنه وه مرؤف له هوکاریک گه پاره تانه و پوودا وانه به خه لک بگه یه نیت و ژماره یه کی زۆر کهس له مه بهستی پوودانیان بگات، پوژنامه به مه مووچۆرو شیوه کانی پیشکه و تنییه وه لیپرسراویتی گه یاندنی پوودا وه کانی پوژی له ئه ستۆ گرتوه، ئه وژانه ره ی که پوودا ویک ده گوازیته وه پیی ده و تریته هه وال هه والیش له سه ره چه ند پرهنسیپیک داده پژیته و وه هه هه وه نه ریکی تر هه وه ره ی هه والیش گۆرانکاری به سه ردا هاتوه.

له مه چه ند دیره ی دادی هه ول ده ده یه و هلامی ئه م پرسیارانا بده یه وه، ئایا ئه و رۆژنامه نه بۆ گرنگیان به لاوان به بلاوکردنه وه ی هه واله کانی کیشه ی ویلایه تی موسل داوه؟ چۆن مامه له یان له گه ل پوودا وه که کردوه؟ وه هه وال ویستویه نه چی به خوینه ران بلین؟

وه که ده زانریته له نیوان سالی (۱۹۲۰-۱۹۲۶) یه کلا کردنه وه ی کیشه ی ویلایه تی موسل دیارکردنی سنوری نیوان تورکیا و عراق و مملانیکانی نیوان ئیمپراتۆریه تی عوسمانی و به ریتانیای گه وه له سه ر دابه شکردنی ناوچه که پووداوی گهرمی ناوچه که بوون که له و گفتوگۆ یانه دا که پاشان وه کو له به شی یه که مدا ئاماره مان پێدا وه چه ندان پیکه وتن نامه و وه په یمانی لیکه و تۆته وه چاره نووسی کوردستانی ش به تایبه تی ئه و به شه ی که ئه مپۆ وه کوردستانی باشوور ناسرا وه باسکرا وه له زۆربه ی کۆبوونه وه کانیش دا به گرنگی پێدانه وه ئاماره ی پێدرا وه، هه ربۆیه پوژنامه کوردیه کانی ئه و سا وه ک پودا ویک گهرمی وابهسته به خه لکی کوردستان له زۆربه ی ژماره کانیاندا وه هه وال گرنگیان پێدا وه بهرده وام به دوا داچونیان بۆ کردوه.

هه ست ده کریته له کاتی گواستنه وه ی هه واله کاندای سهرچا وه ی وه گرگرتنی هه واله کان ئاماره یان پێدرا وه به وه ده رده که ویت رۆژنامه نووسانی ئه و پوژنامه نه زانیاریان سه باره ت به پوژنامه به گشتی و هه نه ره کانی هه وال هه بووه، بۆ نمونه ئه گه ره سه یری ئه م هه واله ی خواره وه بکه یه که له ژماره (۶) ی پوژنامه ی (ئومیدی ئیستقلال) دا بلاو کرا وه ته وه وردبینی ئه و پوژنامه نووسه دیارده خات که هه واله که ی دا رشتۆته وه (نه زه ره ته له عرافیک که جه ریده ی ئه له لاغ به سو په تی خسوسیه وه له ئه ستان بۆل وه ریگرتوه توفیق به گ میرنالا ی بووه به ره ئیسی جه مه یه تی ئه و تورکانه ی که مه ئمورن بۆ موزاکه ره ی موسل، له پاش حازربوونی هه یئه ی ئینگلیز له (۲۵) ی تشرینی ئه وه لدا موزاکه ره ده ست پێ ده کا).

بابه ته که مان تایبه ته به کیشه ی موسل بۆیه ته نیا ئاماره به و هه والانه ده که یه له و پوودا وه ده وین، له م هه واله ی پوژنامه ی (ژیا نه وه) دا به درۆخستنه وه ی هه والیش ته نه کیدی لیکرا وه ته وه، له م پووه وه پوژنامه کوردیه که ان هه ولیان دا وه وردو درشتی

پووداوه که به خه لکی کوردستان بگه یه نن: (ئهسته مبول: شه رکه تی تهله غرافی نه ناتول ته کزیبی نه و خه بهر هی کرد که غه زه ته ی نه لمانان له (۱۵) ی نه یلولدا بلاوی کردبوه وه که حکومه تی تورکیا رهدو به دهل له گهل مه ندوبی نه لمان و پوس کردووه له بابه ت ئیقتدارو ئستعدادی عه سکه ریه یه وه دائیر به مه سه له ی موسل).

ده کری له پویه کی تره وه بۆ هه وال بچین واته به چهند دیرو وشه ده توانریت پووداوه که بگه یه نریت، بۆ نمونه ئهم دوو هه والی پیشه وه له کورته هه واله کانی پوژنامه ن، پوژنامه کانی (ژیا نه وه) و (ئومیدی ئیستقلال) هه ر سه بارت به کیشه ی موسل هه والی کورتریشیان بلاو کردوته وه بۆ نمونه (لۆندر- غه زه ته نه نووسی ئیحتما له مه سه له ی موزاکه ری موسل له ئه ستامبول هل بکری) ئهم کورته هه وال له پوژنامه ی (ئومید ئیستقلال) ژماره (۱۷) بلاو بوته وه، هه روه ها پوژنامه ی (ژیا نه وه) ش له کورته هه والی چهند دیرو به درنیه، له ژماره (۳۹) دا ئهم کورته هه والی تیدا به: (وهزاره تی خارجیه ی تورکیا ته به ی کیتابی نه لئه حمه ر که موته علیه به مه سه له ی موسله وه ته واو کرد. وه نوسخه یه کی ته قدیمی سه فیری به ریتانیا له نه نقره کرد).

پوژنامه کان (ئومیدی ئیستقلال) و (ژیا نه وه) هه والی دریشیان تیا به هه ولیان داوه به هوی زیاتر له ده دیرووداویک دا له رووداوه کانی کیشه ی ویلا به تی موسل به خوینه ران بگه یه نن وه نمو نه بۆ هه والی دریش له ژماره (۵۰) ی (ژیا نه وه) دا ئهم هه وال له ده گو یزینه وه: (لۆندر- ۲۸- وه زیری موسته عمه رات میسته ر ئیمیری دوی شه و له پورتموت وتویه تی ئومیدم هیه جه معیه تی نه قوام له مانگی پیشه وه ماندا دائیر به موسل قه راره کی بدا. وه وتویه تی عه لاوه ی نه معیه تی مه خسوسه ی مه سه له بۆ هه موو عاله م له ئیجاباتی موساله مه ت که جه معیه تی نه قوام قه رار بداو ته ئیدبکات. ئاره زوی گه وره ی حکومه تی به ریتانیا نه مه یه که مه سه له به موساله مه ت هل بکری. له عه ینی وه ختا به که مالی عه زه مه وه ئیسراری کرد له سه ر حقوقی خوی وه حقوقی نه و میله ته ی که ئیعتیما دیان پی کردبوو کابینه ی مه والیه ی به ریتانیا ته عه هو دیان به میله تی عیراق دابوو که مه یدانی نه دن جاریکی تر بخریته ژیر ئیداره ی تورک، وه وه عدی به عیراق دابوو که حکومه تیکی حورو موسته قلیان بۆ ته یید بکا. هه سب نه لئیمکانی مه عاونه ت کرا، وه له وه عه دیان وه فای نواند. فه قه ت نه مړو حکومه تی تورکیا داوای لی جوئ کردنه وه ی ده وله مه ندرتین پارچه یه کی عیراق نه کا، که ئهم داوایه یش نه له سه ر ده لیلیکی قه ومیه ته له سه ر ویستنی میله ته. به ده فعی وردی ئهم داوایه حکومه تی به ریتانیا له و قه ناعه ته دایه که محافه زه ی حقوقی خوی کردوه. وه حکومه تی به ریتانیا له موdafه عه ی ئهم مه سه له یه دا ته نها به واسیته ی ته حکیم ده ست هه لئاگری. زه رو وره تی هه س بکری موجه ته ی به قوه تیش نه کا).

ووتار لەر پۇرنامە كاندا:

گەلىك چار خوڭنەران لەسەردىر وھەوال و پېپۇرتاژى پۇرنامە نووسى وھلامى ئەو پىرسىارانەيان دەست ناكە وىت كە دەيانە وىت بىانزانىت، بۇ ئەو حالەتە يەككە لەو ھونەرانەى كە پۇرنامە نووس ھاناي بۇ دەبات ھونەرى وتار و وتار نووسىنە، پۇرنامە نووس لە وتاردا بابەتلىك (روودا وىك) شىتەل دەكات و لەچەند پوويەكە وھ خال لەسەر ئەو ووشە و پستانە دادەنىت كە پىويست، لە وتاردا بە سوود وەرگرتن لەزانىارى و ھەندى جارىش پشت بەستن بەزانىارى پشتى پەردە وتارەكەى بەھىز دەكات و سەرنجى خوڭنەران بەلاى نويسىنەكەدا رادەكيشىت.

وتار برىتتىيە لەچەندان جۆرى جىاواز، كەلەھەيكەلى نووسىندا زۆر نزيك لەيەكە وھ بەلام لەبارى زاراو و تاييەتمەندى ناو و پۇكە وھ جىاوازان، بۇ نمونە وتارى زانستى و سياسى دەشنى لە ھەيكەلى داپشتن دا وھ ھونەرىكى پۇرنامە نووسى ھەنگرى يەك پىرانسىيى داپشتن بن بەلام بۇ ئەو كەرەستانەى كە لە كاتى نووسىنى وتارىكى زانستى و وتارىكى سياسىدا جىاوازان تا لەو وھلامانەى كە بە خوڭنەران دەدرىت لەيەك ناچن چونكە پىش ھەمووشتىك ئەو دوو جۆرە وتارە دوو خوڭنەرى جىاواز و دوو زاكىرەى جىاوازان، بۇ وەرگرتنى زانبارىيەكە و گەياندى مەبەست، ئىمەلىرەدا لەو جىاوازيانە نادوڭن چونكە لەچار چىوھى بابەتە سەرەككىيەكە دەچىنە دەرەو، ئەو ھى مەبەستى ئىمەيە ئامازە كردنە بەچەند وتارىكى پۇرنامە ناو براوكان سەبارەت بەكيشەى وىلايەتى موسل.

لەدو توڭى ئەو وتارانەدا دوو شىو و تار دەبىنرئ:

۱- نووسىن

۲- وەرگىزان

لەو وتارانەدا كە نووسەرانى پۇرنامەكان نووسىويانە ياخود لە دەرەو ھى ستافى پۇرنامەكان بەمەبەستى بلاو كردنە وھ گەشتوتە پۇرنامەكانە ھەست دەكرىت ھەندىكان وتارى ئاسايىن و پەچاوى ھونەرەكانى وتار نووسىن نەكراو بەلام لە ھەندىك وتاردا ھەول دراو پەچاوى ھونەرەكانى داپشتنى وتار بكرىت و لە كاتى نووسىنەو ھى پوودا وىكدا شتىكى زيادە لەھەوالى ئاسايى بەخوڭنەران بدرىت لەو پووە وھ دەتوانرىت ئامازە بەچەند وتارىك بكرىت و چەند پەرەگرافىكىش بگوازينە وھ بۇ زياتر ووردبوونە وھ لە حەقىقەتى وتارەكان باشتە سەيرى دەقى پۇرنامەكان لەبەشى سىيەمى ئەم كتىبەدا بكرىت، ديارە بۇ زووربەى قسە وىاسەكان وھ نمونە پىويستە خوڭنەران بۇ بەشى سىيەم بگەرىنە وھ.

-عەبدولحەمید لە وتاریکدا بەناو نیشانی (کوردو تورک قەتعیەن پیکەو نازین) دەنووسی، (فائیق سەبری کەخۆی تورکەو مەئزۆنە لە دار ئەلفنونی سۆربۆن و یەکیکە لە مۆتەخەسیسی عیلمی ئەقوام و جۆگرافیا لە کتیییکدا لەبەحسی ویلیایەتی موسڵ دا وەها بەحس ئەکات: سەکەنە ویلیایەتی موسڵ بەئەکسەریەتی عومومی میلەتی کوردە ئەم میلەتە جەسورە دا ئیمەن مەقابیل بەحکومت لە شەپو موحارەبەدان) لە درێژە ی وتارەکیدە دەئیت، (لەم بەحس و بەیاناتەدا وەها دەرکەوتوووە کە میلەتی ئەجیبە ی کورد لە زەمانی سەتوتیاندا دیسان حکومەتی تورکیان نەوویستوووە) لە کۆتایدا نووسیویەتی، (وەکو تورکەکان ئیعترافیان بەم ئەحوالە کردوووە ئەلبەتی عالەمی جیہانش قەتعیەتی بۆ حاسیل بووە کە کوردو تورک قەتعیەن پیکەو نازین و یەک ناگیر نابن) ئەم وتارە لە ژمارە (١٧) ی پۆژنامە ی (ژیانەو) بڵاوبۆتەووە لە ژمارە (١٨) هەشدا (رەشیدنەجیب) دوو ناو نیشانی (ویلیایەتی موسڵ) و تاریکی نویسیوە لە وتارەکیدە دەئیت: (ویلیایەتی موسڵ دەورە ی تەنزیما تی حکومەتی عوسمانی کە لە (١٢٨٠) دەستی پیکردوووە لەگەڵ ویلیایەتی بەسرادا هەر لەتەرەفی وەزیریکی فەوق ئەلەعادە ی تورکەووە کە لە بەغداد دا ئەنیش ت ئیدارە ئەکراو قسمی کوردستانی کە لە ویلیایەتی موسڵدا بوو بە سوورەتیکی مومتاز تەودیع بەسەلە ی بابان کرابوو لە تەرەفی ئەوانەووە ئیدارە دەکرا).

لە کاتی چاوگێڕان بەو پۆژنامانەدا کۆمەلێک وتاری وەرگێردراو و ئامادە کراومان دیتە بەرچاو کە باس لە کیشە ی ویلیایەتی موسڵ دەکەن، دەبینین لە پێناوی ئەمانە ی پۆژنامە نووس ئەو وتارە چەند بیرورایەکیان تێدایە کە دژی چارەنۆسی خەلکی کوردستان کەچی دەقاردووە وەرگێڕ دراو و بڵاوکراوەتەووە لەو پووە دەتوانین ناو نیشانی ئەو وتارە بنوسیەووە و چەند پستە یەکی ش بگوازی نەو، ناو نیشانی وتارەکان: (موسڵ کلیلی شەرقی ئەوستە، مشکیلە ی موسڵ لەبەینی تورک و ئینگلیزدا) لە وتاری یەکەمدا هاتوووە: (ویلیایەتی موسڵ چونکە واقع بووە لەسەر نەهری دیجلەو سیلسیلە ی جیبالی کوردستان، بەرەن و نەهرەن بەبەغداد، هیتد، ئیرانی کورد تا ئەنادۆل و بەسوورە مەرپۆتەو بە واسیتە یەو بۆتە کلیای شەرقی ئەوستە) لە وتاری دوو میشتا ئەم پەرەگرافە دەگوازی نەو: (موخبیری غەزەتە ی ئەلموقەتەم لەئەستامبۆلەووە ئەخباری کردوووە کە ئەنزار مەو جیہە بەحەلکردنی مەسئەلە ی موسڵ کەحەل و فەسلی ئەم مەسئەلە ی مۆتەعلیق بووە بەخیتامی سوکی ئینگلیز و تورک دکتۆر عەدنان بەگ بۆ ئەم خسوسە موراجەعەتی بەسە فارەتی ئینگلیز کردوووە لەبەر ئەمە لەنسفی ئەو ملی مانگی ئۆکتۆبەردا هەینەتیک دا ئەمە زێ بۆ ئەم هەینەتە هیشتا جیگای موزاکەرە تەعین نەکراوە چونکە ئەبێ جیگایەکی وا ئینتخاب بکری کە بۆ موخابەرەت و تەعلیمات وەقت و زەمان زایح نەکری، ئەمەیش پەرەنگە ئەستانبۆل بی).

زمانى ھەۋال و وتارەكان:

سەرپەرشتىارو پۇرئانامە نووسانى (ئومىدى ئىستقلال) و (ژيانەۋە) دەرکیان بەزمانى تايىبەتى پۇرئانامە نووسى کردو وە لە پیناۋى گەياندى پووداۋەكانى كىشەى موسل دا بەخوئەرانى بەزمانىكى سادە و ئاسان ھەۋال و وتارەكانیان داپشتو، ئەگەر بوونى وشەيەكى زۆرى عەرەبى لە رستەى ھەۋال وەنووسینەكانیاندا بخەینە لاو، چونکە ئەوسا ھىشتا زمانى نووسینی کوردی لەووشەى بیگانە بژار نەکرايو ئەو دەتوانین بلین زمانى داپشتنى ھەۋال وەنووسینی وتارەكانى ئەو دوو پۇرئانامە تايىبەت مەندن بۇ قۇناغىكى زمانى ھەۋال وە وتارى پۇرئانامە نووسى کورد لەمیزۆى پۇرئانامە گەريماندا، تالە ھەلبۇزاردنى ناویشانەکانیشدا شارەزایی بەدى دەرکیت، وەك نمونە دەتوانریت سەیری ئەم ھەۋالە بکریت لەژیر ناویشانى (موسل لەئەنقەرەدا) یەو پۇرئانامەى تر وەرگىپراو: (ئەستەمبول- لەمەجلیسى وەتەنى ئەنقەرەدا دەرەق بەئەحوالى خارجیە مناقشەشەيەكى بەشەدەت کراو وەلە و ئیجتماعەدا کەلەھەفتەى پيشوودا عەقد کرابو و قسیمیكى زۆر لە مەبعوسانى تورک بۇ ئیجراى ئەم موناقلەشەيە لەسەر ئەو کردەوانەى حکومەتى بەریتانى لەویلايەتى موسل ئیلحاح و ئیسراریان کرد لەحکومەت بیى موسامەحەتە لەویلايەتى موسل بکەن، ھەتا شاخان حەمرینیش کەقەشەيە ئیستیلای بەسەردا بکری) ئەو ھەۋالە لە ژمارە (۲۱) ی (ئومىدى ئىستقلال) وە بلأوبۆتەو.

لە پیناۋ باشتەر ناسینی زمانى پۇرئانامە نووس پۇرئانامەى (ژيانەۋە) تەنیا وەك نمونە ئەم ھەۋالە لە ژمارە (۴۲) دەرگوازیئەو! (لەندەن: تەلەغرافى لەجنىقەو ھاتوۋە ئەلى شایعە لەبەینى خەلقدا دەوران ئەکا کەئەو ھەینەتە (۳) کەسى عەسبەتى ئەلئومەم وەمەسەلەى موسل تەشکىلى پیکردبوو تەھیدى تورک ئەکا ئەگەر پاستى ئەم شکاتى مەندوبەى بەریتانیا تەحقیق کە لە مەسیحیەکان لەو تەنى خویمان تەدبەید کراون چونکە ئەمە بۇ نەتیجەى حوکمی مەسئەلەى موسل تەئسیری خراپی ھەيە والازمە لەسەر تورکەکان لەم کردانەو ھەمەغیری مەدەنیەت دەست ھەلگرن).

من لەو باوەرەدام پۇرئانامە نووسانى ئەو دوو پۇرئانامە دەیان توانی پۇرئانامەكانیان لە ھەندىك لەو ووشەيە بەکارھاتوۋە بیگانانەبپاریزن وەووشەى کوردی باوى ئەوسا بەکاربەینین بەلام لەپیناۋ زۆرتەر گەياندى مەبەستى پۇرئانامەكانیان بوو. بە تايىبەتیش لەھەول و وتارەكانیاندا زمانى ئەودو پۇرئانامە نزیک بوو لەزمانى بەکارھاتووی زۆرینەى خەلک، ھەر وەھا ویوستوویانە پۇرئانامەكانیان لە زمانى ئەدەبى جیاوازیت ئەگەر نا وەك دەزانریت ئەوسا کۆمەلەى دەقى ئەدەبى کوردیمان ھەيە کەزمانىكى تا ئاستىك پاراو وەنووسراون، بەلام ئەو پۇرئانامە نووسانە دیارە زانیاریان سەبارەت بەزمانى ئەدەب و زمانى پۇرئانامە ھەبوو.

پاپۆرتە ھەوال و پېپۆرتاژ:

پاپۆرتە ھەوال ژانریکی تری زیندووی پۆژنامەى ھەوالەو بەشیکە لە میژووی پۆژنامەگەریی ھاوچەرڤ، پوانینەکانی خود خالیکی دیاری نیوان ھەوال و پاپۆرتە ھەوال تەنیا پشت بەگەورەیی پوودا و نابەستیت بەلکو بارودوڤ و ھۆکار و گاریگەرەکانیش فەرمۆش ناکات و ئەگەر لەرووی ھونەرکاریەو بەراورد لەنیوان ھەوال و پاپۆرتە ھەوالدا بکریت، لە پاپۆرتە ھەوالدا جۆرە ھا ھونەری پۆژنامەنووسی بەکار دەھینریت وەک دەسف، گێرانیەو، گەفتوگۆ، بەدواداچوونی خود^{٢٠} ئەو ھۆکار و ھونەرکاریانە وایان لە پاپۆرتە ھەوالکردووە کە لە ھەوال گاریگەری زیاتری لەلایەن خوێنەرەکان دروست بکات و جێ بئێت لەو بابەتانەى کە لە ھەر دوو پۆژنامەى (ئومید ئیستقلال) و (ژیانەو) سەبارەت بەکێشەى ویلايەتى موسل بەلای بونەتەو، چەند پوداویک وەک پاپۆرتە ھەوال وەرگیراون و بەلای بونەتەو کە دەتوانریت دەستینشانى چەند ناوینشانیک بکریت.

(موشکەلى موسل لە بەینى تورک و ئینگلیزدا، ئومیدی ئیستقلال، ژ-١١-)، (مەسئەلەى تورکیا و موسل، ئومیدی ئیستقلال، ژ-٢٣-)، (موزەکەرەى موسل چەوہقت دەست پى دەکا، ئومیدی ئیستقلال، ژ-٢٤-)، (لە غەزەتەکانى عەرەبیەو، ژیانەو، ژ-١٥-)، (مەسئەلەى حدودى شىمالى، ژ-٣٥-)، (پەیمانى مستەر ئیمرى لە بابەت موسلەو، ژیانەو، ژ-٤٠-)، (لە مەحکەمەى عەدى دەولى لاھیدا مەسئەلەى موسل و حازر نەبوونی موومەسیلى تورکیا، ژیانەو، ژ-٤٨-)، (تەسریحاتى میهمەى وەزیری موستەعمەرات دائر بە موسل، ژیانەو، ژ-٥٠-)

پېپۆرتاژ راست لە تەوہرى پوداویکی دیاری کراو دەسوریتەو، بەلام ئەوہى گرنگە ئەو بابەتەى کە لە سەرى دەنووسریت بەزمانیکی سەرڤ ڤاکیشەو نامادە کرابیت و نووسرابیت. دیاری کردنى شوینی پوداوەکەو کاتى پودادکە خالى گرنگن بۆ پېپۆرتاژ تابتوانى بنیاتی پرسىارى (بۆ)ى لەسەر بنیات بنیت لە ھەردوو پۆژنامەى (ئومیدی ئیستقلال) و (ژیانەو) لەو بابەتانەى کە ئیمە مەبەستمانە واتە کێشەى ویلايەتى موسل کە بەلواکراونەتەو وەک پېپۆرتاژ هیچ بابەتیک کە پێوەندى بە ھەیکەلى ھونەرى پېپۆرتاژى پۆژنامەنووسی یەو ھەبیت نایەتە بەر چا، بەلام دەکریت تەواوى ژمارە (٥٤) وەرگیرى کە بریتى لە کۆکردنەوى بابەتەکانى ئەو ئاھەنگەى کە بەیۆنەى دەرچوونى بېرى نەتەو یەگگرتووەکان بۆ چارەسەر کردنى کێشەى موسل دەرچووە، پېپۆرتاژى تەقلیدى ھونەر کارى نوێى تێدانى تەنیا بېرى پېپۆرتاژى لە خۆگرتووە کە بریتى لە دەقى ئەو ئاھەنگە بەیۆنەى ناوبرا، لە ژمارە (٥٦)ى ھەمان پۆژنامەدا، واتە لە پۆژنامەى (ژیانەو) ھەولیکى تری پېپۆرتاژى دراو بە ناوى (حەفەلەکى تەبرىکە لە مژدەى قەرارى عوسبەتى ئومەم لە خسوسى موخافەزە کردنى حدودى ویلايەتى موسل و حقوقى کورد) ئەم نووسینە گێرانیەوہى کورتەى ئەو ئاھەنگە کە بەیۆنەى بېرى ناوبراوى نەتەو یەگگرتووەکان لە ھەلەبجە بەرپۆھ چو، ھەر دوو بابەتەکە لە پاپۆرتە ھەوالیش نزیکن.

سەرچاوەی ھەوانەکان

(ھەمیشە دەبێت بەتەواوی سەرچاوەکانی ھەوالّ یان ھەر زانیاریەکی پەخشى تەلەفزیۆنە بە خوێنەرانی بڵێن. تەنھا لە کاتی کدا ھاوڵاتیان دەتوانن بپاریار لە سەر پاستی یان باری یاسای زانیاریەکان بەدەن کە سەرچاوەی ھەوالّیکەیان زانییبت)^{۳۱} واتە بۆئەوێ پۆژنامە پاستگۆی خۆی لە دەست نەدات پێویستە ناوی ئەو سەرچاوەیە ببات کە ھەوالّەکەى ئی وەرگرتوو، ئەو کەس و کەنالەى کە پوداوەکەى بۆ ناردوو پێویستە بناسرێت یاخوود ناسراو بێت، پۆژنامەکانى (ئومێدى ئیستقلال) و (ژیانەو) ش ناوی ئەو سەرچاوانەیان فرامۆش نەکردوو کە ھەوالّەکانى کێشەى ویلايەتى موسل-یان ئی وەرگرتوون، ئەو دوو پۆژنامەى ھەوالّەکانیان لەم سەرچاوانە وەرگرتوو: (پۆژنامەى ئەل ئەمەل، پۆژنامەى نەجمە، پۆژنامەى ئەلعراق، ئازانسى پۆیتەر، پۆژنامەى ئەلعەھد، پۆژنامەى ئەلموفید) ئەمە و بێجگە لە سەرچاوەى تاییبەتى ھەر دوو پۆژنامەکە. ناوھێنانى ئەو سەرچاوانە لەگەڵ ھەوالّە بلاوکراوەکاندا جارىکى تەردەیسەلمینى کە نوسەران و پۆژنامەنووسانى ھەر دوو پۆژنامەکە لە ھونەرەکانى پۆژنامەنووسى بەتاییبەتیش لە موسداقیەتى پۆژنامەیان زانیو و زانیاریان لەو بوارەشدا ھەبوو.

به شى سى يه م

ده قه کان

لەم بەشەدا دەقی ئەو راپۆرتەى دەستەى دەست
نیشانکردنى سنوور كە پيشكەش بەنەتەو ەىە كگرتووەكان
كراوە نوسيوەتەو ە كە لە ژمارەكانى (٤٢) (٤٣) (٤٤) (٤٥)
(٤٦) (٤٧) (٤٨) (٤٩) (٥٠) (٥١) (٥٢) (٥٣) ى پۆژنامەى
(ژيانەو ە) بلاوبۆتەو ە، ە ە لەم بەشەدا لە ە ە دوو
پۆژنامەى (ئومىدى ئىستقلال) و (ژيانەو ە) ئەو ە وال و
وتارەنەشمان نووسيوەتەو ە كە باس لە كيشەى ويلايەتى
موسل دەكەن، لەكاتى نووسينەو ەى راپۆرت و ە وال و
وتارەكان تەنيا رينووسمان گۆريو ە و خستوومانەتە سەر
رينووسى بەكارهاتووى ئەمرو لە كوردستانى باشووردا.

جهمعیه تی نه قوام

مه سئله لی حدودی بهینی تورکیا و عیراق

به مه و جبی قهراری - ۳۰ نهیلوی ۱۹۲۴

سوره تی موته رجه می راپوری ههینه تی حدود که ته قدیم جهمعیه تی نه قوام کراوه

قسمى نه وهل: بهیانی وه زانیفی ههینه ت

مه جلسی نه قوام: بۆ روئیه تی مه سئله لی حدودی عیراق

له جه لسه ی (۳۰ نهیلوی ۱۹۲۴) دا مه وافیقی دو وه مین فقه ره ی به ندی سیه می

مه عاهه ده ی لۆزان بۆ جه مع و گرد کردنه وه ی ده لانیلی موسبه ته و نه عزا ته شکلی ههینه تی کی قهراردا.

نه و ههینه ته به موجه ب نه و قهراره که ئیتخان کراوه:

۱- بۆ معاونه ت و یاریده ی حوکم، هه مو نه وه مه علومات و ئیزاحات به مه جلس ته قدیم کردن.

۲- چ نه لئه ساسی مه سئله وه چ دائیر به ئیجرای وه زیفه ی وه سائیق و به یانانی که له ته ره فیه وه سه رد و ئیراز نه کرئ به نه زهر نه همیه ت هه ماشا کردن.

۳- به موخا به راتی ته ره فیه ن که له گه لیا نه کرئ نه جابه ت کردن.

۴- له عیراقدا ده ست به ته فته یش، وه له و معا و نانه که له ته ره فیه وه ته عیه ن نه کرئ معاونه ت له له ب کردن.

۵- خه تی حه ره که تیان بیلزات خۆی ته نزیمی بکا.

مه جلسی نه قوام به ئیتفاقی ئارای نه عزای ههینه ته که ی ته عیه ن و به حوکمی مه سئله که یشی ته و دیع به ره ئیس کرد بوو.

ره ئیسی ههینه ت و مه حکه مه ی مه سئله ی ته و دیع به قونت تله کی سابیقی ره ئیسی نه زاری مه جارستان، موسیوئوف و یرسن ئی سو ه چی و کۆلۆنیلی پۆلیس بلجیقایی. کرد نه مانه ش ئیجابه ت و له ۱۳ تشرینی سالی ۱۹۲۴ دا له جنوره ئیجتماع و ته شکلی ههینه تیان کرد.

له ئیعتباری نه م تاریخه وه خولاسه ی وه زانیفی ههینه ت وه کو له ژیره وه یه:

ههینه ت ده ست به جئ له وه سائیقه که سکرته یری عوسبه تی نه لئومه م دائیر به حدودی عیراق و تورکیا ئیحرازی کرد بوو که س بی ئتلاعیان کرد، له پاش خویندنه وه ی مه حزه ری جه لسه کانی جهمعیه تی نه قوام، مه جلسی لۆزان وه به یانانی حوکومه تی بریتانیا و تورکیا پلانی وه زیفه که ی ته ره سوم کرد. بۆ ته فته یش و ته حقیق وه بۆ ئیستحسالی وه سائیقی لازمه بۆ مه حه لی مونا زه وه چونیان قهراردا، لوزومیه تی حه س کرا که راسته و راست له م دوو حوکمه ته عه لاقه داره له خسوسی به عزی مه سائله وه وه سائق و مه علومات ئیستحسال بکری بینانه ن عه له یه ی شه خسه ن له گه ل (...)^{۲۲} نه م دوو حوکمه ته ته ماس بگری بۆ لۆندهر و نه نقهره چونیان قهراردا.

له پێش ده ست به ته فته یش کردنی مه واقیعی لازمه و بۆ نه مه ی به یی وه قت فه وتانندن نه و مه علوماته ی که وه رگرتبئی پیویسته نائیل بی به عزی سوئالاتی بۆ نه م دوو حوکمه ته ی نارد.

هه‌یه‌ت له‌پیش هه‌ره‌که‌تیان له‌جنوره موسیو ئۆف ویرسن به‌ره‌ئس ئینتخاب و
قهرار سارد بوو.

وه‌ختی که‌هه‌یه‌ت گه‌یشته لۆندره له‌ته‌ره‌فی نازری خارجییه و نازری
موسته‌عمه‌راته‌وه ئیستقبال و له‌مواجهه‌ی ئه‌هلی خیره‌ی ئهم دوو نه‌زاره‌ته چه‌ند
مولاقات و ئیجتماعی عه‌قد کرا. میستر داویدسن که‌یه‌کیکه له‌ریجالی نزاره‌تی
موسته‌عمه‌رات له‌پاش به‌یانی د‌ر‌ش ئامه‌دی هه‌یه‌ت وه له‌ته‌عین کردنی ئهم هه‌یه‌ته
به‌یانی مه‌منویه‌تی حکومه‌ته‌که‌ی کرد. وه ئهم ته‌دبیره‌یش لای حکومه‌تی بریتانیا له
ئیسفتا مونا‌سییترۆ بۆ حه‌لی مه‌سه‌له به‌چاکتر عه‌دل کردنی ئیزهار کرد.

له‌پاش به‌یانی رای میستر داویدسن هه‌یه‌ت له‌ته‌ره‌فی مه‌جلیسه‌وه مالک بوونی
به‌حوریه‌تی واسیعه‌وه بۆ ئهم ئیشه یا ئیستفتال وه یان رییه‌کی ترکه به‌فائیده بی
له‌کردنیا سه‌ربه‌ست بوونیان به‌یان کرد میستر داویدسن بۆ هه‌یه‌ته‌که ته‌شه‌کوری
نواندو به‌یانی کرد که‌نیازی هه‌یه فکرو ته‌شریحاتی حکومه‌تی بریتانیا له‌خسوسی
ئستفتاوه به‌هه‌یه‌ت ته‌قدیم بکری ئایا له‌م مولاقات وه‌یا له‌ئیجتماعه‌کانی تری ئوخرا
ئهو واجبه‌نای که‌هه‌یه‌ت به‌ بریتانیای دابوو ته‌دقیق کرا.

له‌دایدا هه‌یه‌ت به‌موجب ئهو قهراره‌ی که له‌پیش هه‌ره‌که‌تدا له‌جنوره‌دا بووی
بۆمعاونه‌ت... له‌ئسنای وه‌زیفه‌دا ته‌کلیدی حکومه‌تی بریتانیای کرد که‌معاونه‌کانی
ته‌عین بکا.

هه‌یه‌ت له‌ئوه‌اخیری عه‌ین سالدای بۆ ئه‌سته‌مبۆل و له‌ (۲) کانونی سانیدا له
ئه‌سته‌مبۆله‌وه بۆ ئه‌نقهره هه‌ره‌که‌تی کرد.

موباده‌له‌ی ئه‌فکار له‌به‌ینی مومه‌سلینی جمهوریه‌تی تورکیا و هه‌یه‌تی موشابه‌هه
به‌ئهو‌اللی لۆندره جه‌ریانی کرد. لی‌ره‌یش هه‌یه‌تی مالک بونی به‌سه‌لاحیه‌تی نامه، وه
بۆحله‌ی مه‌سه‌له له‌خه‌تی هه‌ره‌که‌تیا حو‌ر و سه‌ربه‌ست بوونی ته‌سریح کرد، شایان
دیقه‌ته که‌نازری خارجییه‌ی تورکیا جه‌وابی ئهو سوئالانه‌ی که له‌جنوره‌وه ئی کرابوو
وه بۆ ته‌ئیدی نه‌زریه‌کی ئهو ده‌لائیلێ که به‌یانی کرد بوو لی‌ره‌دا دیسان خولاسه‌ی
به‌یانی و فکری ئاتی عه‌لاوه کردبوو.

ئیراده‌و ته‌سریحاتی ئه‌هالی بۆ حه‌لی مه‌سه‌له‌ی لازمه به‌عاملی ئه‌سلی عه‌د بکری.
ئهم ئاره‌زووه ره‌غبه‌ته‌ی که هه‌م حکومه‌ت و هه‌م میله‌تی تورک ئیزهاری کردووه ئومید
ئه‌که‌ین هه‌یه‌ت به‌نه‌زری ئیعتبار ته‌ماشای بکا وه بۆ حه‌لی مه‌سه‌له له‌ئه‌هالی ویلایه‌تی
موسل لازمه به‌که‌مالی حوریه‌ت به‌یانی رای ئی بکری. ئه‌مه له‌ته‌شکیلی جه‌معه‌تی
ئه‌قوامه‌وه تا ئیستا ئه‌وه‌ل ده‌فعیه‌یه که وه‌ها له‌به‌ینی حکومه‌تیکی گه‌وره‌ی غه‌رب و
ده‌وله‌تیکی ش‌ه‌رق مونا‌زه‌عه‌یه‌کی میهمی پیدای ته‌ودیع به‌م مه‌جلیسه‌ کراوه. ئیعتما‌دو
ئیخلا‌س وه عه‌لاقه‌ بی که له‌ئیس‌تیقبالدا له‌به‌ینی غه‌رب و ش‌ه‌رقدا ته‌ئیس‌سی
موخته‌مه‌له‌و ئه‌مه‌یش غایه‌ی جه‌معه‌تی ئه‌قوامه. بۆ ئیعتقادێ ش‌ه‌رقیه‌کان له‌هه‌موو
شتی زیاتر مه‌وه‌قیفه به‌ته‌دقیقاتی هه‌یه‌ت وه له‌پاشا مه‌ربۆته به‌و سوره‌تی حه‌له‌که
ئیح‌زار نه‌کری.

جمهوریه‌تی تورکیا قه‌ناعه‌تی په‌یدا کردووه، که‌هه‌یه‌ت ئاره‌زووی هه‌یه له‌به‌ینی
ش‌ه‌رق و غه‌ربدا ئیعتما‌دیکی موته‌قابیل به‌ئینیه‌ت وجود.

له پاش موزاکه ریه کی دوو روډرئز هه یئنه ئه فکاری خوی به حکومه تی تورکیا سه لمان. وه له حکومه تی نه نقه ره ییش بۆ نه مه ی له نه سنای وه زیفه و ته حقیقاتدا معاونه ت بکه نه ته عینی مومه سلینی ته کلیف کرد. له پیش حه ره که تدا ناگه هدار کرا که قوم اتدانی ئۆردوی مه نتیقه ی دیار به کر جه واد پاشا به مه عاون و له ریفاقه تیا یه ک دوو نه هلی خیره ییش ته عین کراوه.

له دوا ییدا هه یئنه بۆ قوبنه حه ره که ت وه له وی له گه ل ره ئیسی جمهوری تورکیا مسته فا که مال پاشادا مولاقات ی کرد. وه له رپی سوریه و شامه وه بۆ به غدا حه ره که ت و له (١٦) کانونی سانی پۆژی جومه مواسله تی به به غدا کرد.

هه یئنه بۆ چه ند پۆژی مانه وه ی له به غداو موسل که سبی مه علومات له سیاسه ت و نه حوالی ئیداریه ی حکومه تی تازه ئیجرا ی ته دقیقات کرد. نه و مده ته ی که له به غدادا بوون له مالی مه ندوبی سامی عیراق سیړه انری دویس میوان بوون. جه نابی سیړه اتری دویس جه واد پاشای له دار نه لئیعتماد میوان کرد وه موته باقی نه هلی خیره ی تورک له جیگایه کی تر موسافر بوو بوون.

له دوا ییدا مو عته مه دی سامی میسته ر جار دینی له ته ره فی حکومه تی به ریتانیا وه به سیفه تی معاون وه وه زیری ئیشغالی عومیه ی سابیق سه بیع نه شه ت یه کی به ناوی مومه سیلی عیراقه وه ته قدیمی هه یئنه تی کرد.

هه یئنه پۆژی دووم له گه ل جه لاله تی مه لیک فه یسه لدا مولاقات وه حه زره تی مه لیک دائیر به حدودی مه مله که تی چه نه زه ریه ی خوی و چه نه زه ریه ی حکومه ته که ی سه ردو به بیان کرد^{٣٣}.

مه لیک فه یسه ل له کاغه زیکدا به یانانی ئاتی یه ی ره سمه ن نارد له م به یاناته دا ته له بی حقوی مه شروعه ی عیراق، مه ده نیه تی پیشوی میله تی عه ره بی زه کر، شان و شه ره فی زه مانی پیشوی خوله فاکان و مه رکه زی مه ده نیه ت بوونی ته زکار، حه ره کاتی وه ته نه پهره ی عه ره بی خه لاسه، له عه ره بی عومیدا عه ره به کان بۆ نه مه ی ئیلتیحا قی ئیتلافه کان بکه نه له و فرسه ته هه لکه وتوانه به چه سوره تی ئیستیفاده و ده رکردنی موته غه لیه کانی به یان کردبوو. له دوا ی ئیمزای وتاره که و خو کیشانه وه ی تورکه کان بۆ شیمالی حدودی عیراق و له و وه خته دا سه ربه ت کردنی ئیشغالی عه سه کری ئینگلتیره له به سه ره وه بۆ به غدادو بۆ موسل ته سریع و به یان کرد (له پاش نه م ئیشغاله) و وتویه تی:

(حکومه تی به ریتانیا له پارلمنتودا ئیزهاری نیه تی کردوه که حکومه تیکی عه ره بی ته شکله وه نه و وه عده ی که به عه ره به کان درابوو به جی به ئیرئ). له و پۆژه وه تا ئیستا چوار ساله نه م حکومه ته ته شکلی کردوه مومه سیلی حکومه تی به ریتانیا له حزوری مه جلیسدا عه له نه ن نه ی ووت که عیراق به م نزیکانه نه توانی سه ربه خو ئیداره بکا؟ وه قبولیان له جه معیه تدا ئاره زوو نه که ی. من موته ره دید نیم که هه یئنه فره قی ئیداره ی حازیره وه ئیداره ی سابیق حه ز کردوه بۆ مه مله که ته که م که له به ینی ته به قاتی موخته لیفه دا له سه ر عداله ت و مساوات و دین وه مه ده نیه ت ته ئسیسی کردوه حدو دیک ی ساب ت به شه ره ف ته ئمین بکری و نه و وه قته بۆ ته زیتی سه ره و ته ته بیعه تی له به زنی هیممه ت و مه ساعی زیاتر ه یچی تری پئویست نییه. له ئاخیردا به حسی سوره تی ئیروا ئیسقای دیاله و فورات که زراعه تی سی ملیۆن فه دان ئه رازی ته ئمین نه کا، وه له خه تی

شەمەندەفیری بەغداد-موسڵ که لە کفری و کەرکوکەو تەمید ئەکری و لەسەر تەواو بونە، وە بیانی کرد که حکومت و مەملەکەتەکم بۆ دەرھینانی نەوت خەریکی عەقەدی ماقولە نامەیکەن لەپاشا چوہ سەر بەحسی عیلاقەیی موسستەقبەلی عێراق و تورکیا و ئەلی: ئیئمە ئیخترامی میللەتی تورک و سەعەدەتی تەواویان بۆ تەمەننا ئەکەین لاکین ئیئمە بۆ ئەمەیی بەسەعی و قووەتی بازری خۆمان خزمەتی بەشەرپییەت بکەین ئارەزو ئەکەین لە پەنای ئەمنیەت و موسالەمەتتدا وەبژین بۆ بەجیھینانی ئەم ئارەزوئەمان لازمە حدودی دابنری که لە تەجاووزات موخافەزەمان بکا و ئەمەیش مەسئەلەیی حیات و مەماتە.

مەلیک لە نوقتەیی عەسکەری، ئیقتیسادیی، جوگرافی، قەومیەت و میللەتەو لە حەین تەدقیقاتەتدا لیی مەعلوم بوە که عێراق لە حدودی تەبەیییی خۆی مەحرورم بکری زەرەبیەکی گەورە لەموقەدەراتی مەملەکەتەکی ئەدری. ئەنجا بەم نەوعە نیهایەتی بەبەیانەکی هیناوە.

بۆ تەئیدی حکومەتیکی سابیت لە عێراقدا و بیخسوس بۆ تەئینی شەرفی ئەم حکومەتە مەربووی موخافەزە وەزعیەتی حازرەییە. من چە لە نوقتەیی ئیقتیسادییەو لە نوقتەیی عەسکەرییەو لەم فکەردام که ئەگەر موقەپرە موسڵ لە عێراق جوی وە بە حکومەتیکی ئەجنەبی بدری لە بەغدادا دەوام و قەراری هیچ حکومەتیک مومکین نیە، لەگەڵ ئەمەیشدا عێراق بەبی موسڵ شەرپییکی نیە، لەبەر ئەمەیی که من لە حسیاتی تورک و لە فتوحات و ئارەزووی تەوسوعیان و قوفم هەییە که ئینفسالی موسڵ گەورەو بەقووت تەئینی موسالەمەت مومکین نابی که ئینفسالی موسڵ لەعێراق موقەپرەیی جەمعی ئەم ئۆردوئەیی مەحال ئەبی ئەو وەختە که مەملەکەت دائیمەن مەعروزی ئیحتلال و شەرپو شۆپ بوو چۆن مەیسەر ئەبی که سەرمايەیی ئەجنەبی بۆ ناو مەملەکەت بەئینری! لەبەر ئەمە تەئکید ئەکەم که موسڵ بۆ عێراق لەبابەت سەر و لەشدايە! ئیستا که مەسئەلە هەرچەندە زاهیرەن مەسئەلەیی حدودی بەینی تورکیا و عێراق فەقەت حەقیقەتی حالی مەسئەلەیی موقەدەراتی هەموو عێراقە!..

ئینجا ئیستا رەفاو سەعەدەتی چوار ملیۆن نەفس لەدەست ئیوہادیە، ئەگەر ئیوہ لەبەر هیچ سەبەبی بی فکری تەعدیلی حدودی حازرەیی عێراق بە جەمعیەتی ئەقوام بەیان بکا لەبری ئەمە مەسئولیەتی موقەدەراتی ئەم میللەتە لیکبەتەو وە بۆ عێراق فکرو سیاسەتیکی تازە بەجەمعیەتی ئەقوام بەیان بکا.

هەر ئەو رۆژە هەینەت لەمالی مەندوبی سامی جەلسەییەکی عەقدکرد لەم جەلسەیدامەندوبی سامیش حازر بوو. وەقعیەک بوو بەبابەتی (۱۵) رۆژ دواکەوتنمان چونکە مەندوبی سامی بەیانی کرد که لەناو ئەهلی خەیرەیی تورکدا لە خەلقى عێراق عێراق نازم و فەتاح بەگ کەبە حەرەکاتیان لە عەلەیی حکومت حازر بوون وە لەمانە یەکیکیان وەختی خۆی لە حەینی تەوقیفدا فیرارە وە ئەمرۆ لە حزوری هەینەت بیلیستفادە داخیلی عێراق بوون موختەمەلە ئەمانە خەلەل بە ئەمنیەت و ئاسایش بگەییەن لەبەر ئەمەیی که وەتەن وە میللەت پەروران تەهیدیدیان ئەکەن وە ئەبنە باعیسی هەییە جان ئیعادیان تەلەب ئەکەم.

هەینەتی بەیانی ئەئەسوفی کرد لەمەوجود بوونی ئەم دوو کەسە لەناو هەینەتدا کەوا هەم لە نەزەری حکومتی عێراقدا موجریم و هەم خەلەل بە وەزیفەیی هەینەت

ئەگەينى، فەقەت لەبەر ئەمەى كە ئەمانە خەلقى ويلايەتى موسلن تا وەكو مەسئەلەى حدود تەواو نەبى جائيۇنيە بە تەبەئى عىراق عەد بکړين.

لەپاشا مەعاونى تورک جەواد پاشامان لە مەسئەلە خەبەردار کرد، بۇ گۆږيى ئەمانە مونسەبەمان نەبينى ئيسرار لە حکومەتى تورک بکەين. لەم ئەسنادەدا جەواد پاشا خەبەرى داينى كە ئەمەلى خەبەرەکانى خراونەتە مەوقەيکى مۇستەحکەم و لەژيژ نەزەرەتدان لەم مەعامەلە غەيرى مەئمولى نەزەرى ديقەتى مەندوبى ساميمان جەلب کرد. كە چوينە ئەوى ديمان كە ئەو مەوقیە يەك دوو کليۆمەترە لەدواى شار و بەتەل ئۆرگۆى عەسکەرى موحاتە. بەتەوہسوتى ئيمە ئەهلى خيبرەکان... خانووەکان نزیک دار ئەلئعتيماد وە لە خسوسى نەچوونە دەرەوہيان مەندوبى ساميان تەئمين کرد. چونکە لەبەر ئەحوالى خسوسىيەتى بەغدا ئەم تەدبيرەمان مەعقول بينى بوو وەلاکين عەلەنەن بەيانمان کرد كە گەيشتینە مەحەلى موزانغ فيهى بۇ حەرەكەتى هيئەتى تورک بە كەمالى حورىەت ئيسرار ئەكەين.

ئەم وەقەيە لە بەغدادا ئەوہل وەقە بەناردنى موزەكەرەيەك بۇ موعتەمەدى سامى حکومەتى بەريتانیا وە بۇ جەنەرال جەواد پاشا ناخىرى ھات.

جەوايى فەخامەى موعتەمەدى سامى وە مەساعى جەنەرال جەواد پاشا ھەيئەتى بەحسياتى ئاتىە مۆتەحەسبىس کرد:

۱- جەمھورىيەتى تورکيا بۇ معاونەت و يارىدەدەرى ھەيئەت لە تەعين و ئيلحاقى ئەم دوو شەخصە كە موحارەكاتى سياسىيەيان بەوہ وەزيفەيەكى وانازك ئالايق بوونيان تەبەئىيى کردوہ بەيانى تەئەسوفى لەم بى مونسەبەتتە ئەکا ناوئەبردنى ئەم دوو شەخصە لە موزەكەرەتى مەجلىسى ئەستەمبولدا كافى بوو بۇ تيگەيشتنى ھەيئەت كە ئەمانە ئەبنە باعسى موشكىلات و تيكدانى وەزائيفى ئيمە.

۲- حکومەت كە لەئەمنىەتى عومومىيە مەسئولە، لەبەر ئەمەى تەشەبوسى کردوہ بە ئيتيخازى تەدابىرى لازمە بۇ تەئەينى ئەمنىەت و موحافەزەى شەخصى ئەهلى خيبرەى تورک كە وا بۇ ھەيئەت ھەتا لە خاريجى مەنتقەى موزانغ فيهى بى تەدابىرى لازمەى خسوسى وەرناگرى.

۳- ھەيئەت ئەو مودەتەى كە لە موسل وە يا لەجىھاتى سائىرەى ئەرازى موزانغ فيهى دابى قەناعەتى پەيدا کردوہ كە لە حەزورى ھەيئەتدا بۇ مودافەعەى نەزەرييەى حکومەتەكەى بە سورەتى كە مونساسب ئەبينرى ئەهلى خيبرەى تورک بە حورىەتى تامە مۇستەفيدبوونيان ئىجاب ئەکا. لە بەر ئەمە ئەبى ھەموو وەختى بە كەمالى حورىەت لەو كەسانەى كە مونساسب ئەبينن وە يا لە دەستەو دائىرەگانىان تەلەبى معاونەت وە ئىستيفادە بکەن. بۇ ئىكەمالى ئەم شەرئىتە ئەهلى خيبرەکانى تورک لە ئيش و کارياندا لازمى سەرەستىيەتى تەواويان پى ببەخشى.

ھەيئەت لە دواى ئىستىشارەى جەنەرال جەواد پاشا، بۇ ئەمنىەتى شەخسىيەى ئەو كەسانەى كەل موعىنيايە دەرەق بە وەرگرتنى تەدابىرى لازمە لەگەل حکومەتى مەحەليەدا ئەتفاق وە حقوقياتى موحافەزە کرد.

ھەيئەت قەناعەتى پەيدا کردوہ كە تەرەفەين بە مەدخەل دەرک وە حەسيان کردوہ لە ئەسنای وەزيفەدا تووشى سەوبەت و مشكىلات بکړين لە تيكدانى رەوشتى

ته حقیقاتی مه و دوعه زیاتر هیچ نه نتیجه یه ک نابەخشێ، له بهر ئەمه بۆ حەلی موناژه به سورەتێکی مهسته عهجل ئومید ئەکەین که هەردوو لا دەست هەلگرن لهو موعامه لاتانهی ئەبێته باعەسی تهئخیر بوون.

هەینەت ئەو مەدەتی له به غادادا بۆ ئیجابەتی دەعوەتی حکومەتی عێراقی کرد، وه چەند وهزارەت، وه مەکتەبی هەریه، وه خەستەخانەکان، وه دەوائیری مه عاریف، وه مەکتەبی زەراعتی زیارەت کردن، وه ئیستحسالی وه سائیق که عائیدی مه ناسەباتی تیجاری بهینی به غادو ئەترافی وه ئەجزای شیمالیه یه علاقخانه کان وه مهیدانی دارفرۆشەکان گهرا رایبتهی ئیقتسادی سابیهی بهینی به غادو موسڵی رای ئەلعهینی حقیق، وه ئیجسائاتی گومرگی به دیقەت ته ماشای راپۆرهکانی قونسولخانه که له پیش هەربدا ته نزییم کرابوو ته فتیشی کرد. بهم نهوعه دائیر به ئەحوالی ئیقتسادی مهمله کهت گهلی وه سائیقی دەستکهوت.

له پاشا هەینەت به خەتی شه مەنده فیری شه رقعات که جه بهل هەمرین ته عقیب ئەکا وه تورکه کان به حدودی ته له بیان کردووه بۆ موسڵ هەره کهت، وه له (۲۷) ی کانونی سانی دا پاش نیوه پۆ به موسڵ مواسله تی کرد. لهو خانوو دا موسافیر بووین که مهلیک فهیسه ل له هەینی سیاحه تی موسڵیا ئیقامه تی تیا کردبوو. له ئەسنای مواسله تدا حادسه یه کی تازه ی موکه دەر^{۲۱} رووی دا قونت تله کی ئەمه ی له به یاناته کهیدا ته وسیف کردووه.

خولاسه که ی ئەمه یه:

(۲۷) ی کانونی سانی - رۆژی گه یشتنی هەینەت به موسڵ.

له گه ل موسیو شاریر وه موسیو رودرلۆدا له ناو شار ئاره زووی گه پانم کرد. که له مال هاتمه دهری جهواد پاشام به جلی عهسکه ریه وه دی وه له گه لمانا بۆ گه ران قبول کردنی ته له ب کرد. بهو ئیشتیاق و فکروه که بزائم ئەم ئەلبیسه ره سمیانه چه نهوعه تهئسیراتیك به سه ره ئەهالیدا ئیجرا ئەکا ره فاقه تیم قبول کرد. داخیل به کۆلانه کان ی شار بووین فه قهت هینشتا پۆلیس ته عقیبی نه ئەکردین (۳۰) که سی که به عه ره ب تیان گه یشتبووم نزیکمان بوونه وه. ده روپشتی جهواد پاشایان گرتو ده ستیان ماچ کرد وه به نیدای (بژی تورکیا) وه چه پله ریزانیان کرد.

قه ره بالغی له پشتمان وه زۆر بو تا گه یشته دوسه د که سی هاوارو دهنگ بهم نیسه ته زیاد بو. له دوا ی تیپه ربونمان له قشله ی عهسکه ری چه ند پۆلیسیك ده ستیان کرد به بلاو کردنه وی قه ره بالغیه که.

که گه یشتینه ناوبازاپ-۳- قۆمیسهری پۆلیس که وتنه ته کمان له مانه یه کیکیان ئینگلیز بو. ئەو ئیزدیحامه ی که شوینمان که وتبون له بازار پشدا چه ند که سیکی تری چوه سه رو هتا ته هات زۆر تر نه بون. جهواد پاشا سه ره له نو ی مه عروزی نمایشی تر بو وه چه پله ریزان کرا. نمایش که ران دیار بون که له عه ناسری موخاله فن قسیمیکی زاهیرن ئەلبیسه ی مونته زه می چاکیان له به ردابو وه قسیمیکیان سفیل و فه قیر دیار بوو. کۆمه لێک مناله ورد که یشت تی که لی ئەمانه بون. ئیتر ئەفرادی پۆلیس مه جبوری بلاو کردنه وی ئەمانه بوو.

لەمەن معلوم بو که ئیزدیحامه که ئیتاعهتی ئەوامیری پۆلیسی کرد، لەم ئەسنایەدا حەسمان کرد که دوپۆلیس بەدار لەخەلق ئەدەن، یەکیک لە پۆلیسهکان پەلاماری شەخسیکی دابو که ئیلتیجای بە دوکانیک کردبوو وە لەبەر چاومان بە دار لییدا موداخەلەم بە وەزیفە بینی بانگی یەکی لە قۆمیسەرەکانم کرد وە پێم ووت: (لە حەزوری یەکی لە ئەزایانی هەینەتی جەمعیەتی ئەقوام لە خەلق لیدان مەنعت دەکەم!).

روو بە دائیرە بەلەدیە لەسەر رویشتن دەوام کرا، ئەوانە دوا مان کە وێشوو ن هەر پوو لە زیادای بوو. ئەفرا دی پۆلیس مەنە ئەمانە ئەکرد. وەختی گەشتینە قلوبی وەتەنی عێراق کە بەرامبەر بە دائیرە بەلەدیە عەکسی ئەوێ نمایشیکمان بینی کە تاقمی تەلەبەیی مەکتەب بۆ پیشەوە بەرو پیرمان ئەهات بەیاخی عێراق بە دەستەووە چەپلەپێزانی مەلیک فەیسەلیان ئەکرد. لە دوا مانەووە قەرەبالفی، لە دەور وێشتان ئەفرا دی پۆلیس بەم سورەتە گەپینەووە جێی خۆمان.

لەسەر ئەم واقعە بەهینەت سەجەینی بەیانی لەگەڵ مۆتەسەریفی مۆسلدا مولا قات کردنی قەراردا. موفەتیشی ئیدارە بەریتانیا مێچەر لۆئیدیان لەگەڵابوو، بەرامبەر بە نمایشی ئەهالی... پەرور کە ئان بە ئان روو لە زیادای بوو بۆ پاراستنی حەیاتیی هەینەتی مەرەخەسە تورکیا داوای قووەتیکی موحافەزە کرابوو بۆ ئەمە تەدابییری ژێرەو وەرگیرا. ۱- جەواد پاشا و مەعبەتی کە ئارەزووی هاتنە دەرەویان کرد حکومەتی مەحەلیە ئاگە هدارە وە ئەو جیگایە کە چوون پێویستە مەعلومی بکەن، ئەو وەختە موحافیز لەگەڵیا ئەنیری.

۲- لە جەواد پاشا بەجلی عەسکەرییەووە نەچوووە دەرەو پێویستە.

۳- لە تەرەفی هەینەتی تورکەووە بۆ نەکردنی هیچ مناوەرە کە باعیسی تیگدانێ ئینتیزامی عومومی بە مەرجەعی عائی دەی تەدابییری لازمە وەرئەگری.

لەبەر ئەمە هەینەتی ئارەزووی تەئمین حوریەتی تەواوی خیرەتی تورکیان بوو... توانی شەراییتی حکومەت قبول بکات. دەستبەجێ بۆ موفەتیشی ئیداری و مۆتەسەریف ئەمە نووسی:

۱- ئیئە ئەمانەوێ بەبێ ئەوێ ئەفرا دی پۆلیس بە ئاشکرا لەگەڵیا نابێ حوریەتی ئەعزای تورکیا تەئمین بکری. بەم نەوعە هەرچەندە خەفی ئیان ئەپرسی بۆ حەزوری هەینەت شاھیدھینانیان ئی داوا ئەکەین.

۲- ئەبێ بەلەدیە ئەمینەتی هەینەتی تورکیا تەئمین بکا عەلەنەن پاراستنی ئەمانە قبول ناکەین، ئەم پاراستنە ئەبێ بە نەوعی بی کە خەلک تی نەگەن.

۳- هەینەت ئەم داوایانە دەست نەکەوێ دەست بە ئیش ناکا موفەتیشی ئیداری و مۆتەسەریف هەرچەندە ئەم بابەتانە دی فەقەت تاکو لەگەڵ مەرجەعی مەخسوسیا موزاکەرە نەکری جەواب نەدا ئەو یان بەیان کرد.

لە دوا ییدا موعتەمەدی سامی بە تەلەغراف جەوابی دایەووە هەرچەندە ئیعترافی کردبوو کە داواکەمان حەقە فەقەت روودانی هیچ حەرەکەتیکی دژمانانە کە بۆ هەینەتی تورکیا باعیسی زەرەر بی، بەریتانیا و عێراق لەمەدا مەسئولیەت قبول نەکردنی بەیان کردبوو.

لەم وەقتەدا، لە ئەنقەرەو بە تەلەغرافیک بەرامبەر هەینەتی تورکیا ئەم وەزعیەتی
عیراق پڕۆستۆکرا لەم تەلەگرافەو ئەلی: "قووەتی ئیشغالیە لە تەئیمینی هەینەتی تورکیا
مەسئول بوونی ئیجاب ئەکا" بەم مەعنايە بەواسیئەتی سکریتیری جامیعی ئەقوامەو
پڕۆتۆستۆنامە یەکتەریمان لە حکومەتی تورکیاوە بۆ هات ئیمەش لە تەگرافیککی دوورو
دریژمان بۆ جنورە^{۳۰} نووسی ئەم حالەکی کە لەغەیری مونسایب ئینیشاب کردنی ئەهلی
جیرەکانی تورکەو روویدا بوو تێمان گەیاندن سوپەتیککی ئەم جەواپەیشمان بۆ ئەنقەرە
ناردەو وتمان ئەو شەرئیتەکی کە حکومەتی عیراق دەر بەیانی کردووە تا حکومەتی
تورکیا قبولی ئەکا لەعیراق داوای تەئیمیناتی شکلین.

هەینەت رۆژ بەرۆژ لە تەحقیقداپە وردتر ئەبۆو چەند کەس کە بۆ تورک مەیلی
نواندبوو خەبەری حەپسیان وەرگیرا بیلزات ئەعزاکانی هەینەت لەژێر تەجەسسوس و
موراقبەداپوون لەو خانووەو کە تێداپوین: دوو نوقەتی پۆلیسی لێداهەزراپوون ئەمانە لە
هاتووچۆی ئەعزاکان و سکریتیری مەرکەزی بەتەلەفۆن و خەبەردار ئەکرد هەینەت
تێگەیشت کە لەژێر ئەم شەرئیتەدا کردنی تەفتیشاتیککی بۆ غەش مەحاله تا دەوام ئەم
حالە دەست بەئیش نەکردنیانی بە میستەر جاردین و جەواد پاشا خەبەردا.

لەم وەقتەدا هەرچەندە لەگەڵ حکومەتی ئەنقەرە موخابەرەکرا فەقەت
بەرامبەر بەموتالەعاتی هەینەتی جەوابیککی وازیە وەرئەگیرا ناخیری جەواد پاشا بۆ
ئاسانی ئیش و کاری هەینەت لەسایە هیمنەتی شەخسی خۆیەو تا هاتنی
جەوابی قەتعی لە ئەنقەرەو مەسئولییهتی ئەمنیەت هەینەتی تورکیای گرتە ئەستۆی
خۆیەو بەنەوێکی کە خەلەل بە حوریهت و حەرەکەتی هەینەت ئەکا قەسەمێک لەشەرئیتی
خسوسی ئەمنیەت قبول کرد لەداوای دوو رۆژ هەرچەندە جەواب لە ئەنقەرەو هاتەو
لاکین لەبابەت قبولی مەسئولییهتەو هیچ سەراخەتیککی تیا نەبوو لەبەر ئەمە ئەم
تەلەغرافەمان نارد:

موسل ٨ شوباتی ١٩٢٥:

ئەنقەرە - ت ٣ نەزەرانی ئموری خاریجیە:

ئەو تەلەغرافەکی کە نەزەرییهی جەواد پاشا بەعینی نەزەرییهی تورکیا
تەلەقیکردنی تیا نووسراپوون وەرگیرا. جەواد پاشا - لەسەر داوای ئیمە - ئەم وەرەقی
کە لە ژێرەو نووسراوە وە لە ٦ شوباتدا پێمان سپێرا، لەنەزەری حکومەتی تورکیادا
موعتەبەرپوونی ئیستدلال کرا.

بەناوی خۆم و حکومەتەکەو، تا جەوابی قەتعی ئەو سونالانەکی کە لەحکومەتی
ئەنقەرەو پڕسراوە دێتەو مەسئولییهتی سەلامەتی شەخسییهی هەینەتی تورک ئەگرمە
ئەستۆم، وە بیانیاتی موعتەمەدی سامی کە ئەگەر بە عدالت ئیجرا بکری و تەئسیر
نەکاتە حسیات و نفوزی هەینەتی تورک، ئەو تەدایرە موخافەزەیه کە بۆ موعاونەت و
ئیجرا وەزیفەتان وەرگیراوە قبولم کرد:

ئیمزا
جەواد پاشا

هه‌یه‌ت، له‌گه‌ل مو‌ع‌اون‌ه‌کانی بۆ ده‌وامی ته‌حقیقات به‌رام‌به‌ر به‌م ته‌سهیلاتی حکومه‌تی تورکیایه موته‌شه‌کی‌ره.

ده‌وپرسه‌ن

هه‌یه‌ت هه‌رچه‌نده له ۱۶ی کانونی سانیدا مواسله‌تی به‌به‌غدا کردووه، وه ئه‌م‌رۆش پینجی شوباته فقه‌ت هیشتا به‌دامه‌زاندنی پرۆگرامی وه‌زیفه‌که‌ی مؤفقه نه‌بووه ته‌به‌لیغی موخه‌مین‌ه‌کان کرابوو که تاوه‌کو مه‌سه‌له‌ی ئه‌منیه‌تی شه‌خسییه به سوره‌تی قه‌تعیه حل نه‌ک‌ری گۆی له هیچ شاهیدی ناگیرئ، وه هیچ جه‌معیه‌تی قه‌بول نا‌ک‌ری. هه‌رچه‌نده ده‌ست به‌ئیش نه‌ک‌رابوو لاکین ئه‌ع‌زاکان له زه‌رفی ئه‌م مده‌ته‌دا به‌سوره‌تیکی خسوسی ئه‌فکارو حسیاتی ئه‌هالی قسمن پشکنین، بۆ گه‌رانی ده‌وروپشتی شارو داخلی ویلایه‌ت پرۆگرام پیک‌خرا. وه ده‌رحقه به ئسولی ته‌حقیقات له‌به‌یندا ئیتفاق په‌یدا‌بو. دائیر به ئه‌حوالی مه‌مله‌که‌ت بۆ ئه‌مه‌ی مه‌علوماتیکی عمومی ده‌ست بکه‌وی‌ت ناو بازار، چه‌پ‌خانه، وه به‌ع‌زئ جی‌گای تر وه له‌گه‌ل گه‌لی له مو‌عت‌به‌ره‌ان وه‌ئه‌ش‌راف وه ساحیبی مه‌لومات -به بئ ئه‌مه‌ی که‌سیان له‌گه‌ل‌دا بی‌ت- زیاره‌تیان کرا، به‌م سوره‌ته له‌گه‌ل ئه‌مه‌ی که‌مه‌یدانی ته‌تبیقات و پرۆپاگه‌نده‌ی هیچ لایه‌ک نه‌درا، دائیر به‌ئه‌حوالی شار مه‌لوماتیکی عمومی په‌یدا‌ک‌را هه‌یه‌ت له‌پاش ئه‌وه‌ی شه‌رائیتی ته‌حقیقاتی ره‌سمی ده‌ست‌که‌وت هه‌رسی، ئه‌ع‌زاکان به‌یه‌که‌وه ئیش‌تر‌اک‌ی ئه‌مه‌ی کرد. هه‌یه‌ت ئیستینتاقی چه‌سه‌ر نه‌کردیوه سه‌ر ئه‌ربابی سه‌نایع که‌وه‌کو ئه‌ت‌باع، توجار، وه جه‌میعاتی سیاسییه وه‌سه‌ائیره بئ له‌هه‌موو ته‌به‌قه‌ی موخته‌لیفه‌ی ئه‌هالی پرسیار کرد.

بی‌جگه له‌هه‌یه‌ت له‌میس‌ته‌ر جار‌دین و جه‌واد پاشا لیسته‌ی ناوی ئه‌و شاهیدانه‌ی که‌ئاره‌زوی گۆی لیگرتنیان بو دا‌وای کرد. به‌م نه‌وعه هه‌یه‌ت ورده ورده ته‌حقیقاتی پیک‌راوه له هه‌موو که‌س عام و خاصی ئه‌هالی پرس‌ی کرد. له‌پیش پرسینی سوئاله‌کان ئه‌و نو‌تقه‌ی که‌ره‌ئیس به‌رام‌به‌ر به هه‌یئات و ریجالی موس‌ل دابوی بۆ ئیستیفاده لی‌زه‌دا ده‌ره‌جی ئه‌که‌ین.

له زیاره‌ت‌تان و ته‌شریف هی‌ناتان موته‌شه‌کیرین. هه‌یه‌ت له مه‌سه‌له‌ی حدودی موس‌ل‌دا به‌بئ ئه‌مه‌ی مه‌یل به‌هیچ لایه‌ک بنوینی ئاره‌زوی کردنی ته‌حقیقاتیکی بئ غه‌شی هه‌یه، له‌م فیک‌رو ئاره‌زویه‌دا هیچ مورشیدی نییه له‌گه‌ل ئه‌مه‌ش‌دا ئه‌مانه‌وئ وه‌حه‌ز ئه‌که‌ین که بزانی‌ن میلله‌ت سه‌عه‌اده‌تی حقیقی خۆی له چ لایه‌ک‌دا ئه‌بینئ. هه‌یه‌ت له ئیش و کار‌دا له ته‌ره‌ف ئی‌وه‌وه ئومیدی ته‌سهیلات ئه‌کا، وه ئه‌یه‌وئ که هه‌موو که‌س به که‌مالی حوریه‌ت و سه‌ره‌به‌ستی فک‌رو ئاره‌ز‌ووی خۆی به‌یان بکا له موسته‌قه‌به‌ل‌دا حکومه‌تی هیچ لایه‌ک نه‌بئ با به‌بئ نه‌زه‌ری دلتان ئه‌هی‌نمه سه‌ر ئه‌وانه‌ی که موخالیفی شه‌هاده‌ت ئه‌ده‌ن و به کرده‌وه‌یان بۆ مه‌مله‌که‌ت نه‌تائیجی وه‌خیم په‌یدا ئه‌که‌ن. به هه‌موو هی‌زو قوه‌ت‌تان سه‌عی بکه‌ن بۆ ده‌وامی سکونه‌ت له ناو میلله‌ت‌دا وه لاما‌ن وایه مه‌نعی قیام و نمایشی ئه‌و گه‌نجان‌ه ئه‌که‌ن که له‌گه‌ل سیاسه‌ت‌دا بئ عیلاقه‌ن و ئه‌بنه باعیسی تیکدانی ئاسایش.

ئه‌وانه‌ی ساحیبی مو‌قیعی به‌رز بوون له حزووری هه‌موو هه‌یه‌ته‌دا، وه ئه‌وانه‌ی تر یه‌که یه‌که له حزووری یه‌کئ له ئه‌ع‌زاکان‌دا گۆی‌یان ئی گیرا به‌م سوره‌ته هه‌یه‌ت

مقداریکی میهمی رای کۆکردوه. موبالغه نییه ئەگەر بڵێن هەینەت دەرەق بە موسڵ
حەسەب ئەلئیمکان بە تەواوی ئاگەهداری فیکری ئەهالی بوو.

نەزەرییە حکومەتی تورک مەبنی یە لەسەر لزمییهتی مشورت لەگەڵ ئەهالی
عیلاقەداردا، حکومەتی ئینگلتەرەش ئەهمیەتی ئەمە ی تەسریح کرد، لەبەر ئەمە هەینەت
بۆ نینگەشتن لە فیکری ئەهالی بە سورەتیکی واسیع وە بە دیقەتیکی تەواو لزمی بە
سەعی نەبینی.

ئەم سوئالە (تورکیا یان عیراقی دەوی) کە بۆ ئیستفسار وە پرسینی رای ئەهالی
دامان نابوو لە پێشدا واهاتە بیرمانەوه کە بەعزێ مەسائیل و مەوادێ میهمی ئی پەیدا
ئەبێ. سەرەرای ئەمە لە ئەسنای را وەرگرتندا دەرەق بە ئیدارە و سیاسەت، وە دائیر بە
نیزام نامە مەعاهەدە بەریتانیا-عیراق بە پرسینی بەعزێ نوقات لزمیەتمان حەس
کرد بەرامبەر بە بەعزێ سوئالاتمان ئەو تیلەغرافە ی کە لە رەئیسێ وزەرای عیراقە وە
وەرگیرا تووشی موشکیلاتی کردین. جەوابی تەلەغرافی مەزکورمان بەم نەوعە دایە وە
بەبێ ئەمە هیچ مانعەیکە نەیتە سەر پێ هەموو نەوعە مەسائیلی کە مۆتەعلیق بێ بە
موقەدەراتی مەملەکەتە وە بە سورەتیکی ورد کردنی تەحقیقاتی لازمە داخیلی
وەزیفەمانە. مللەتیک کە لە مەبدەئی تەرییەتی سیاسیه دابی، وە لە بەینیاندا
پروپاگەندەیکە بە قووت نەشر کرابێ ئسولی ئیستفتا لە ئەفکاریاندا ئەبێتە موجب
هەیه جانی ئەم جەهەتە لێرەدا دیسان بەیان ئەکەین. لەبەر ئەسبابی مەزکوره بۆ تەسریعی
ئیش و کارمان کە زۆر دواکەوتوو. وە بۆ تەحقیقاتی لازمە، پەوانە کردنی چەند
شوعبەیکە بۆ ئەم لای ئەو لای مەنتیقە ی موزاع فیهی، وە بۆ بینینی وەزیفە ی هەموو
لایەک بە یەکە وە موافەقەت پەیدا بوو، وە ئەم تەدبیرەش ئەمریکی بەدییه یە. خوسوسەن
ئەعزای هەینەت لەسەر ئیجرائی ئسولی ئیستجواب موافەقیان کردبوو. ئەم موافەقەتیان
لە ئەسنای بینینی ئەو لە وەزیفەیان لە موسڵ حەس کرا. لەگەڵ ئەمەیشدا، تی گەشتین
کە شاهییدەکان لە حزوری هەینەتدا بەتەرەدودو تەحەییروە جەواب ئەدەنە وە. با
خسوس ئەم نەوعە ئیستفتایە فائیدەیکە تری بوو کە پۆلیسەکان ئاگەهدار نەئەبوون.
عەلاوێ ئەمەش حەس کرا کە غەیبوبەتی سکونەت بەسەر ئەفکاری ئەهالی شاردا
ئەهینیتە وجود. ئەگەر هەموو ئەعزاکانی هەینەت بەیەکە وە لەجێ یەکە وە بۆ جێ یەکی تر
بچوا یە لەوسائیتی ئەقلیەدا سەوبەت، کەمی وەنەبوونی مەساکینی لایقە ئەبوو بەعیسی
تەخیر بوونی تەفتیشات وەمانە وەیان، وە چوونی بەعزێ لە ناحیەکانیش مشکیل ئەبوو.
حازربوونی مەرەخەسی تورک و بەریتانیا تابە ی ئارەزووی هەینەت بوو. هەینەت لە
بردنی ئەمانە لەگەڵ خۆیا و لەبەجێ هێشتنیدا موختار بووم. لە حەقیقەتدا تووشی
ئەزبەت نەهاتین چونکە لەم ناویدا ریجالی ئیداری بەریتانیا و عیراق مەوجودە، وە لە
ئەترافی موختەلیفە مەعلومەتیان هەبوو. هەر چوار ئەهلی خیرەکانی تورک بەسەر
شوعبەکاندا دابەش کردنی بە مونسایب دیترا.

وختی کە ئەم قەرارەمان بە معاونەکان تەبیلغ کرد، لە میستەر جاریدن موزەکەرە ی
ژێرە وەمان وەرگرت: (لە نەتیجە ی ئەو گفتوگۆیە کە لەبەینی رەئیس و معاونێ بەریتانیا
جەرەیانێ کردوو قسە ی لە ئەعزاکانی هەینەت لەگەڵ مەرەخەسی بەریتانیا و تورکیا لەم

دوو شه مه يه ي که له پيشمانه وه به گهړاني ته ترافي شار قهرار درا. معاوني بهرنيان تيا تي گه يشت که نه جی يه ي چووني مه قسوده لای ناشرکرا ناکړی.

هه يئته له پيش سه فخرکردندا، پرؤغرامی وه زيفه وه سه فخره کي ته عين وړک ناخا. نه گهر له گهل هردوو مومه سيلی ته رپه فيندا بچي بؤ جی يک له وی نه لېته هه يه جانيکی سياسي ديته وجود، وه حس نه کم که نه هم حره که تيش به سوره تيکی موده يش نه يته باعيسي تيکداني ننتزامی عومی، مه سئوليه تي ناسايش و نه منيه تي مه مله که ت که له ملی حکومتی بهرنيان و غيراقدايه، معاوني بهرنيان عه له نه نه به يان نه کا که مه سئله ی ته جاوزی سه لاهيه تي کردوه. له بهر نه مه که يفيه تي عه رزی مه ندوبی سامی عيراق نه کړی، وه له م خسوسوه ننتزار کردنی نه مری مه مجبور يه.

معاوني بهرنيان له مکاله مه يه کي شه فاهيدا بؤ موخافه زه ي سه لامه تي شوعبه کان يه که يه که له گهل يان قوه تيکی پؤليس بوونی به يان کرد، له بهر نه مه له پرؤغرامی سه فخری شوعبه کان خه بهر داری ته له ب کرد، هه يئته نه گهر چ ييعتيزاری له م داوايه کرد که بؤ ئيجرای ته حقيقاتيکی بی غش مانعه لاکين ميستر جاريدن به بی وهرگرتنی قوه تيکی کافی بؤ ته ئمينی سه لامه تيان جوازی سه فخر شوعبه کانی هه يئته نه داوه ته چوونه ژير مه سئوليتياني به يان کرد، وه له گهل سيړه انزی دويس مه ندوبی سامی عيراقدا که بؤ سبجه ينی هاتنی ته ئيدکراوه له م خسوسوه مشوره کردنمان ته له ب کرد.

له ۸ شوپا تدا موخته مه دی سامی له به داوه هات ئيجتماعيکی سپی له گهل نه عزايانی هه يئته د به ست، له سر ته له بی موخته مه دی سامی معاوني تورک و بهرنيان بانگ کران و حازر بوون.

موخته مه دی سامی وتی بؤ لبردنی نه و ئيختلافه ي که له ئسولی ته حقيقاتی هه يئته وه نه شئته تي کردوه هاتوومه ته موسل و ته له بی ته حديدی وه زيفه ي. نه هلی خيره کانی کردو پرسى که عه جبه بن نه هلی خيره کان به سيفه تي موترجمی ئيشراکي وه زائيفی هه يئته نه کن.

ره ئيس جوا به ن وتی ئيستحصال و ته قدمی مه عولماتی موفيده به هه يئته وه زيفه ي معاونه کانه، وه زيفه ي نه هلی خيره کان يش له يارمه تي معاونه کان عيبارته، بيجه له مه يش هه يئته حقه يه که موباشه رى ئيستخداميان بکا چونکه بؤ ئيستحسالی مه علومات وهرگرتنی هه موو نه وعه ته دايرى له سه لاهيه تيايه تي له گهل نه مه يش که موترجمي تي داخيلی وه زيفه ي ئه سلييان نييه له ئيستخدام کردنيان به سيفه تي موترجمی مانع نييه.

له پاشا موخته مه دی سامی به حسی له حيمايه ي معاون نه هلی خيره کان کردوه وتی نه خبر کرابووم که جه معيه تي تورک خواهه کان بؤ حيمايه وه موساحه به ي جه نه رال پاشا له نه سنای هاتنه دهره ودا نمايشی بؤ نه کن نه هم حره که تيه يان که موجيبي ئيرتربو و تيکدانی ناسايشه، مه ن وهرگرتنيان وه زيفه ي پؤليسه.

ره ئيس به يان کرد که نه فرادی پؤليس مه ن کران له بلاوکردنه وه ي نمايشی وه نه پهره ران، وه عه لاوه ته ن قونت تله کي وتی: نه گهر ئيعتازى نه و معامله جيبه جی باش ده ست هه لگيراييت له مه وافه ق و قبول بوونی نه و ته دايرى که پؤليس ئينتيخازی کردوه ليی ئيستدلال ناگيری.

موعتهمه‌دی سامی به حه‌ماسه‌ته‌وه وه‌تن په‌روه‌ری ئه‌هالی موسڵی تیی گه‌یاند وتی ئه‌مه‌لم هه‌یه له‌مه‌ودوا حه‌ره‌کات و نه‌مایشی که پێته باحیسی تیکدانی ئیستراحت هه‌یه‌ت روونه‌دا له‌سه‌ر ئه‌مه ره‌ئیس وتی ئه‌م حه‌راکات و نه‌مایشه‌ موجه‌بی ئه‌سه‌فه، نه‌ک له‌به‌ر ئه‌مه‌ی بلی ئیستراحتی ئی‌مه‌ تیک ئه‌چی، به‌لام له‌به‌ر ئه‌مه‌یه که ئه‌بێته سه‌به‌بی تیکدان و ته‌هیجی ئه‌فکاری ئه‌هالی. موعتهمه‌دی سامی ته‌سریحی کرد که قاییلی ئینکار نی‌یه ته‌حقیقاتی هه‌یه‌ت، بینا به‌م ره‌وشته‌ی که له‌ موسڵدا له‌سه‌ری ده‌وام ئه‌کری، خالی نی‌یه ته‌ماسکردن به‌ نفوزو قوه‌تی حکومه‌تی به‌ریتانیاو عی‌راق له‌ همومی مه‌نتیقه‌ی موته‌نازع فیهی له‌و ته‌قریرانه‌ی به‌ به‌غداد هاتوو ده‌رکه‌وتوو و ئه‌و سوئالانه‌ی هه‌یه‌ت له‌ئه‌کسه‌ری شاهیده‌کانی پرسییوو ده‌رحق به‌بی قوه‌تی هه‌ردوو حکومه‌ته‌که بووه له‌مه‌یش وادیته‌ فکروه‌ه. که هه‌یه‌ت سه‌عی ئه‌کا بو گرگرتنه‌وه‌ی رای موخالفین ئیداره‌ی حازروه‌و بووی به‌یان کرا مه‌نتیقه‌ی مه‌زکور له‌ژێر ئیحتیلالی یه‌کێک له‌ته‌ره‌فه‌ینی مونازعه‌دایه، وه‌ ته‌ره‌فی موحتهل به‌سه‌ر ئه‌ولاداته‌فوقی هه‌یه ئه‌م خسوسیه که هه‌یه‌ت مونزه‌ر ئه‌کا به‌ وه‌رگرتنی هه‌موو نه‌وعی وه‌سائیلی که ئاره‌زووی حه‌قیقه‌ی ئه‌هالی لا ته‌ئییید وه‌ ته‌حقیق بکا.

وه‌ به‌یاننه‌ن ئه‌لیم له‌ ئه‌سنای ئیش کردندا، له‌به‌ینی هه‌یه‌ت و معاونه‌کاندا ته‌ماسیکی ته‌واو لازمه که واسیته‌ی حکومه‌تی مه‌حه‌لییه‌وه ئیجاری ته‌حقیقات وه‌ ئیستیشاره‌ی رای عام مومکینه.

ره‌ئیس به‌یانی کرد هه‌یه‌ت ئاره‌زوو و ره‌غه‌به‌تی هه‌یه به‌نه‌زری ئیعتبار ته‌ماشای به‌یانانی ته‌ره‌فه‌ین بکا به‌که‌مالی حوریه‌ت وه‌ مه‌وافیقی وجدانی ته‌حقیقات بکا به‌هه‌موو حالی لازمه ئه‌و ته‌ریقه‌ی که بو ئیجرای ئیش و کاریان وه‌رنه‌گری له‌و ته‌قریره‌دا که ته‌قدیمی جه‌مه‌یه‌تی ئه‌قوامی ئه‌کا شه‌رح و ئی‌زاحی بکا وه‌ ئه‌یزنه‌ به‌یانی کرد که به‌عه‌زی حه‌ره‌کاتی بی جی مانعی ئیش و کاری هه‌یه‌ت بوو، به‌ واسیته‌ی ئه‌و ته‌دابیهری که هه‌یه‌تی پۆلیس به‌بی سه‌لاحیه‌ت و ئیتخازیان کردبوو.

موعتهمه‌دی سامی گه‌راپه‌وه سه‌ر به‌حسی به‌یان کردنی سه‌وعه‌به‌تی ته‌ئمینی ئه‌منیه‌ت و موخافه‌زه‌ی ئاسایش ئه‌و به‌یانی کرد که حکومه‌ت حازره‌ موکاله‌فه به‌ ته‌دبیقی قه‌وانینی مورعیه له‌و مه‌وقیعانه‌ی که له‌ژێر حوکمایه‌تی قوتله‌کی به‌ سیفه‌تی حه‌قوقناسیه‌وه بو‌ی به‌یان کرد که قه‌وانینی عی‌راق عائیید به‌ ئیداره‌ی مه‌مله‌که‌ت وه‌ موخافه‌زه‌ی نیزام بی له‌ مه‌نتیقه‌ی مونازع فیه‌دا ته‌نفیزی مومکین نی‌یه.

موعتهمه‌دی سامی له‌حه‌ره‌کاتی مومزه‌ته‌ین پۆلیسی عی‌راق که شو به‌ه‌ی نی‌یه بو ته‌ئمینی ئینتیزام نواندبو‌یان ئیعترازی کرد له‌پاش ئه‌مه موعتهمه‌دی سامی تیکه‌یشت که ئه‌حوالی مه‌جبور خه‌تای ئه‌کا وه‌ مه‌سئوله‌ی شایان ده‌قه‌ته بو ئه‌مه‌ی له‌ ته‌ره‌دودا نه‌مینیه‌ته‌وه ئیستیشاره‌ی مه‌سه‌له‌ته‌ بین. چونکه ئه‌و مه‌سئله‌یه لازم بووبیته مه‌وزعی ئیعترازی حکومه‌ته‌کی له‌ئه‌سنای مناقه‌شه‌ی ته‌قریر له‌ مه‌جلیسی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌دا. وه‌ ملاحزه‌ی کرد حکومه‌ته‌کی موافقه‌ته له‌سه‌ر قه‌راری هه‌یه‌ت نامینی که وتراوه ئه‌زاکان جو‌ی جو‌ی وه‌ مونفه‌ریدنه له‌ ئه‌قسامی موخته‌لیفه‌ی ویلایه‌دا ته‌حقیقات ئیجرا بکه‌ن.

ته‌شکیل کردنی هه‌یه‌ته له‌ ئه‌عزای موخته‌لیفی ئه‌لجنس ده‌لاله‌ته له‌وه ئه‌کا‌که مه‌جلیس بۆ ته‌ئ‌مین‌ی (مه‌وازنه‌تیکی ته‌واو) هه‌ولید‌اوه.

وه‌لا‌ک‌ین مو‌عه‌ته‌مه‌دی سامی موته‌ره‌دیده که حکومه‌ته‌که‌ی وه‌ پای عامی به‌ری‌تانی مو‌ناق‌یدی ئه‌و فیک‌ره‌ب‌ی که جنسیه‌تی ئه‌عزای هه‌یه‌ته خالی له‌ ته‌ئ‌سیرینه به‌سه‌ر ئه‌و نه‌تا‌ی‌جه‌ی که هه‌ریه‌که به‌ج‌وی ئ‌یست‌ن‌ج‌ای ئه‌که‌ن.

ره‌ئ‌یس به‌نا‌وی خ‌ۆ‌ی وه‌ رف‌یقه‌کانیه‌وه‌ وازی‌جه‌ن به‌یانی کرد‌وه دی‌قه‌تی ه‌ینانه سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئه‌م ملاحه‌زاته له‌ج‌ی خ‌ۆ‌ی نییه. وه‌ وتی مه‌سه‌له‌ شایان ئ‌یعتی‌ما‌ده، مه‌ج‌لس ئه‌عزای هه‌یه‌ته‌ی به‌ ئ‌یت‌ی‌فا‌قی ئارا ته‌ع‌ین، وه‌ له‌ حه‌ره‌که‌تیان دا ح‌وریه‌ت و سه‌ره‌به‌ست‌یت‌ی و سه‌ره‌به‌خ‌ۆ‌ی ته‌وا‌وی پ‌ی‌ ب‌ه‌ه‌خ‌ش‌ی وه‌ له‌سه‌لاحیه‌تی مو‌مه‌سی‌لی حکومه‌ته‌کاندا بوو که ئه‌و وه‌خته له‌ ح‌ز‌وری مه‌ج‌لیس‌دا له‌ ئه‌سنای ئ‌یعتای‌ی قه‌را‌ردا ئ‌ین‌تی‌قا‌دا‌دی خ‌ۆ‌یان عه‌رز ب‌کر‌دا‌یه، لا‌ک‌ین ئ‌یست‌ا ئ‌یش و کاری هه‌یه‌ته‌ گه‌یش‌ت‌وته ئه‌م را‌ده‌یه، له‌به‌ر ئه‌مه‌ ل‌ی‌ره‌دا ئ‌یعت‌را‌زی ب‌ی‌ج‌یی‌ه. وه‌ عه‌لا‌وه‌ته‌ن وتی له‌م مه‌سه‌له‌یه‌وه‌ ئ‌یعه‌دی به‌ح‌سی عاقیبه‌تی وه‌خیمه.

ئ‌یجت‌ماع‌ی خ‌یتام‌ی هات به‌ته‌قدیم کرد‌نی به‌یانا‌تی‌کی مو‌فه‌سه‌ل له‌ باب‌ه‌ت پر‌ۆ‌غ‌رام‌ی هه‌یه‌ته‌وه. بۆ که‌س‌بی ئ‌یت‌لا‌ع مو‌عه‌ته‌مه‌دی سامی وه‌ری‌گ‌رت و وه‌عدی دا که به‌ هه‌موو وه‌سا‌ئ‌یلی ئ‌یش و کاریان ئاسان ب‌کات. ته‌ح‌قی‌قا‌ت له‌ مو‌سلّ مو‌قه‌ت را‌وه‌ست‌ین‌را له‌پاش ئه‌وه‌ی قه‌را‌ریان دا که له‌ ۲۵ شو‌با‌ت‌دا له‌ که‌ر‌ک‌وک مو‌لا‌قا‌ت ب‌که‌ن ب‌لا‌و‌بو‌ونه‌وه.

بۆ ته‌ح‌قی‌قا‌تی ئ‌ی‌ترافی شار مو‌سی‌و ئ‌وف و یرسه‌ن (ره‌ئ‌یس) له‌گه‌ل جه‌واد پاشا و میسته‌ر جا‌رد‌ین له‌ مو‌سلّ ما‌نه‌وه وه‌ له‌د‌ی‌ها‌تی ئه‌و نا‌وه تا سنجا‌رو ته‌له‌ع‌فه‌رو قه‌ره‌ق‌وش و عه‌قه‌ری زیاره‌ت کرد ئه‌و مه‌واقیعه‌ی که ئه‌چ‌وون به‌ مه‌وج‌یب‌ی ئه‌و ده‌ف‌تره‌ی که معا‌ونه‌کان دا‌بو‌یان و‌ج‌وه‌ی د‌ی‌ها‌ته‌ مجا‌وره‌کان بانگ ئه‌کران و رایان وه‌رنه‌گیرا.

له‌گه‌ل روئه‌سای ئه‌و قه‌با‌ئ‌یله‌ی که له‌ غه‌ربی دی‌جله‌ سا‌ک‌ین‌ن مو‌لا‌قا‌ت و رای ل‌ی‌وه‌ر‌گ‌رت‌نی خس‌وسه‌ن له‌ ره‌ئ‌یسی عه‌شیره‌تی شه‌مه‌پ که مو‌هیمه.

قو‌نت ته‌له‌تی له‌ ئه‌ری‌ل‌دا تا شه‌ق‌لا‌وه و مه‌خ‌مو‌رو ته‌ح‌قی‌قا‌تی ئ‌یج‌را کرد نازم به‌گ وه‌ مۆ‌زه‌فی ئ‌ینگ‌لی‌زی میسته‌ر ل‌ی‌و‌ن و ته‌رج‌ومان‌ی هه‌یه‌ته‌ی مو‌سی‌و‌گ‌رامه‌ر (....) عه‌شائ‌یری در‌وی،^{۳۶} خو‌شنا‌و، کوره^{۳۷}، شیخ بز‌ینی و د‌ی‌ها‌تی سارلیه‌ گه‌را‌و موا‌جه‌ه‌ی له‌گه‌لا کرد‌ن.

کو‌ل‌و‌ن‌ئ‌یلی پ‌ۆ‌لیس له‌مه‌نتیقه‌ی که‌ر‌ک‌وک‌دا تا چه‌م‌چه‌مال ته‌ح‌قی‌قا‌تی کرد سه‌بیع به‌گ مو‌خ‌ب‌یری حکومه‌تی ع‌ی‌راق، وه‌ کامیل به‌گ مو‌خ‌ب‌یری حکومه‌تی تو‌رکی‌ای له‌ میعتا‌بوو له‌گه‌ل مو‌مه‌سی‌لی عه‌شیره‌تی العو‌بی‌د. جب‌ور، دا‌وده، هه‌مه‌وه‌ند‌و وه‌ شو‌ان ملا‌قا‌تی کرد.

له‌ مه‌نتیقه‌ی کفریدا مو‌سی‌و بو‌تارلیس به‌ معا‌ونه‌تی فه‌تاح به‌گ زایت‌یک‌ی ئ‌ینگ‌لی‌زی که شاره‌زای ئه‌و نا‌وه بوو ئ‌یج‌رای ته‌ح‌قی‌قا‌تی کرد، میسی‌وپ‌ۆ‌تارلیس ئه‌ترافی جه‌به‌ل حه‌مرین گه‌را‌و له‌گه‌ل عه‌شیره‌تی جاف، زه‌نگه‌نه، ده‌لو، وه‌به‌یاد، موا‌جه‌ه‌و ملا‌قا‌تی کرد.

وه‌ هه‌یه‌ته‌ له‌گه‌ل مو‌مه‌سی‌لی عه‌شیره‌تی میر یوسفی و بلباس، سو‌رفی^{۳۸} و هه‌رکی، خه‌یلانی و سا‌ئ‌یره‌دا ملا‌قا‌تی کرد.

ئه‌و ر‌ی‌یه‌و که هه‌یه‌ته‌ پ‌یا رو‌شت‌ی‌بو‌ن له‌خه‌ریته‌ی یه‌که‌مه‌دا که مو‌لحه‌قی ئه‌م ته‌ق‌ری‌ره به‌ به‌یان کرا‌وه.

پا وەرگرتنى عەشايەرو دېھاتەكان لەھى شارەكان زەحمەتەر بوو چونكە ئەوان لەسیاسەتدا كەمتر بى مەعولمات وە لەئەمەدا زۆرتر دواكەوتوو بوون وە ئەوان لەم خسوسەو مەعولماتيان كەمتر بوو.

لە ئەسنایى تەحقیقاتدا موعامەلەى ھەيئەت وەكو ژێرەو ەبوو، ئەو لەن ئیعتباراتی ئاسان، وە لە حەزورى ئەو كەسانە كە لایەنگرت ەبونەو لەئەسلى مەقسەد موباحەسەى جەرەیانى ئەكرد لەدوا. ئەیدا لەپەشەملەى موعاونەكان سوئال كرا ھەيئەت لە تەحقیقاتدا تەنھا ئسولیکى تەعقیب نەكرد لەم جیھەتەو ریعایەتى ئیدراك و مەعریفەتى شاھیدەكانى كەردووە.

لە دوايیدا ئەعزای ھەيئەت لەگەل مەاونەكان لە كەركوك گەردبوونەو وە لەوێو ەبۆ ئیكمال تەحقیقات ەبۆ سلیمانى چوون لە ئەسنای گەرانەو ەیان لەسلیمانییەو ەبۆ موسل، لە كەركوك و ئالتون و كۆپرى، وە ئەرپیل راوەستاون و تەحقیقاتیان ئیكمال ئەكرد كە بەعزى لە ئەزاکان لەوى موسیر نەبوون بەتەواو كەردنى.

ھەيئەت لە ۸ى مارتدا گەرايەو موسل، لە حەرەكات وە وەزعیەتى پۆلیس زۆر مەمنوون بوون كە ئەعزای ھەيئەتى توركیا بەكەمالى حوریەت و سەرەستى ئەگەران و لەگەل بەخولق ئەبوون لە تەحقیقاتى دوو مەدا كۆمەتى مەحلیەى مەیدان ھیچ بێجیھەكى نەدا. وە لەم مساعەدەى مەاونى توركیا ئیستیفادەیان ئەكرد.

لەسەر ھەيئەت تەسریح و بەیانى لازیمەى ئەو لائیخانەى كە كۆمەتى بەریتانیا ئەینواند ھەموو نەوعە مەعولماتىكى تیا ەبوو (....) بەبى غەرەز ئەفكارى ھەموو كیيارو ئەشرافى ھەموو لایەكى تێدابوو بى ئەمەى تورك خواھەكان ئیستسنا بكړن لە تەحقیقاتى دوو مەدا ھەيئەت لە موسل عیلمەن، دەولەمەندو فەقیرى بەبى تەفریق ئیستجواب كەرد وە تاقمى لەمەلاكان ساحیبى خانوو وە ساحیبى دېھات وە ئەرازى، وە ھەموو مونتەخیبەى ئاینەكان كە ئیسیمیان لە دەفاترى پێشوى توركیادا موقەبەدن، وە ھەموو ئەعزای مەجلیسى بەلەدیيەى موسل ھى بیست سال لەمەوپێش تا حالى ھازر بانكران و ئیستجوابى كەردن.

ھەيئەت كەزانى وەزیفەى تەحقیقات لە موسل تەواو ەبوو ەرووبە زاخو حەرەكەتى كەرد. لەوى لای دایە گەورە دئیەكانى مەسیحیەكانى مەنتیقەى قوش و دېھاتى یەزیدیەكانى مەنتیقەى باعەدرى.

ھەيئەت، لە زاخو لەگەل روئەساو ئەشرافى ئەو ناحیانەى كە كەوتونەتە ژورو خوارووى خەتى حدود كە لە بركسلا ئیتفاقی لەسەر بەستراو، بیلخاسە لەگەل مەسیحیەكانى ئەو دېھاتەنەى كە لە ئەرازى قەباىلى گۆیان^{۳۹} سەندى واقعە ملاقاتى كەرد.

لەدواى ئەمە ھەيئەت ەبۆ دەوامى تەحقیقاتى لە زاخو ەبۆ دھوك چوو. ئەھالى ئەوى زۆر مۆتەھیج دى. داوا ئیجزار كەردنى بەعزى شاھیدى ەبۆ مائەو كەرد كە لەخاریجى شار ەبۆ ئیقامەت چاكرابوون ئەو رۆژە قەرەبالغەيەكى گەورە لەبەردەگا گەردبوو ەو. چونكە لەوى شایعە وادرابوو كە سیلاحیەتى حوكم و ئیعتادى قەرار دراو ەتە دەست ھەيئەتى جەمعیەتى ئەقوام. لەسایەى تەداییری شەدیدى ھەيئەت، وە لەسەر بەیان و ئیزاحاتى ھەيئەتەو مەملەكەت سكونەتى پێشوى وەرگرتووە.

هه‌یه‌ته‌ له ده‌و‌کی‌ش وه‌کو زاخۆ چه له داخ‌یلی شار وه چه له ناحیه‌کان له‌گه‌ل‌ ئه‌و که‌سانه‌ی که معاونا‌تی تورک و ئینگلیز ئی‌ج‌زاریان ته‌له‌ب کردبوو مولا‌قاتی کرد. هه‌یه‌ته‌ ئه‌ش‌رافی ده‌وک، وه ئه‌و جه‌معیه‌تانه‌ی که له‌عه‌مادییه وه له‌ئه‌ترافی شیماله‌وه بۆ ده‌وک ده‌وعه‌ت کرابوون ئیست‌جوابی کردن.

موسه‌ته‌غ‌نای به‌یانه‌که که هه‌یه‌ته‌ ته‌حقیقاتی چه‌سر نه‌کردبوو وه سه‌ر ئاگ‌ا‌هدار بوو ئاره‌زووی ئه‌هالی له نو‌قته‌ی سیاسه‌ته‌وه له ئی‌ل‌حاق کردن‌ی مه‌مله‌که‌ته‌که‌یان به‌یه‌ک‌یک له‌م دوو حکومه‌ته‌ مونازع فیهی له عه‌ینی وه‌خت‌دا له حسابات و له ئه‌حوالی رۆحیه‌ی ئه‌هالی موباحیسه‌ی نه‌کرد.

هه‌یه‌ته‌ له‌گه‌ل‌ جی بێ‌خ‌سوسی موس‌ل، له‌و تی‌جاره‌ت‌خانه‌و بازارووه ئه‌نباره‌کان که چون زۆر ورد سه‌عی وه له نو‌قته‌ی تی‌جاره‌ت و ئی‌قت‌سادوه‌ه گه‌ل‌ سونا‌لی کردووه، وه له‌ئس‌نای سی‌احه‌ت‌یا دائی‌ر به‌علومی جو‌غرافیاو ئه‌تنو‌غرافیاو فیز‌یۆلۆژی گه‌ل‌ ملاحه‌زاتی ده‌ست‌که‌وتووه، وه دائی‌ر به‌وه‌سائیکی نه‌قلیه وه‌وارداتی زراعیه‌و سائیره راپۆرتی موخ‌ته‌سه‌ری ته‌زیم کردووه.

له‌و ده‌شتانه‌ی که قابیلی سو‌ک‌نایه وه له‌مه‌واقیعی سائیره‌دا بۆ ئیست‌ح‌سالی مه‌علوما‌ت له‌خ‌سوسی ئی‌ش‌غالی عمو‌می‌ه‌ی ئه‌هالییه‌وه چه‌ند سی‌احه‌تیکی هه‌وائی ئی‌ج‌را‌کرد، له‌ئه‌وه‌ل سی‌احه‌ت‌دا به‌سه‌ر هه‌موو شاخه‌کانی سن‌جار‌دا، وستی جار له زاخۆ وه بۆ روان‌دز له‌حدودی شیمال وه‌دووجاریش به‌سه‌ر جه‌به‌ل چه‌مرین‌دا ته‌یرانی کردووه.

هه‌یه‌ته‌ له ۱۸ مارت‌دا گه‌پایه‌وه موس‌ل. چه‌ند رۆژیکی له‌وئ رابو‌ارد. ئه‌م مس‌فه‌ده‌نه به‌ته‌رتیب و ریک‌خ‌ست‌نی ئه‌و مه‌علوما‌ت و وه‌سائیه‌ی که گرد کرابووه خه‌ریک بوو که به‌ته‌واوبوونی وه‌زیفه‌ی ته‌حقیقات قه‌نا‌عت په‌یدابوو به‌پێی تی‌جاری دیر‌زروو شام له‌ موس‌له‌وه حه‌ره‌که‌تی کرد. وه له ۲۰ ئی‌س‌ان‌دا که مس‌ادفی رۆژی دوو شه‌ممیه له‌جنوره‌و ئی‌جت‌ماع و ده‌ست به‌ نووسینی ئه‌م ته‌ق‌ریره‌ کرا.

هه‌یه‌ته‌ لێ‌ره‌دا، له‌و یارمه‌تی‌ه به‌قیمه‌تانه‌ی موعه‌لیمی کولیه‌ی (له‌یید) موسیو‌گرامه‌ر که له‌ته‌حریری ئه‌بوابی مه‌خ‌سوسه‌ی تورک و کوردو سارلی‌ده‌دا نو‌اند‌بووی، وه له‌خه‌ده‌ماتی که‌به‌سیفه‌تی موته‌رجمیتی ئی‌برازی کردبوو به‌یانی ته‌شه‌کور ئه‌کا.

هه‌یه‌ته‌ له‌ئه‌س‌نای وه‌زیفه‌دا له‌زه‌واتی ئاتیه‌که معاونه‌تی ئی ته‌له‌ب کردبوون ئیست‌فاده‌ی کردووه:

له‌ کتیب‌خانه‌ی مه‌جلیسی واشنتۆ‌ندا ره‌ئیس‌ی دائیره‌ی خه‌ریته‌ کۆلۆ‌ئل. ل. ماری‌تن.

موعه‌لیمی کولیه‌ی کۆلۆ‌م‌بیا، له‌نویورک، میست‌ر ل وست‌ره‌مان

موعه‌لیمی کولیه‌ی هارود له‌ماشوزسته، میست‌ر ئا.ک کول‌یج

موعه‌لیمی کولیه‌ی ویانه‌ مسیو‌ ئان. ئوبره‌ هه‌مه‌ر

موس‌ته‌ شاری مۆزه‌خانه‌ی تاریخی ته‌بیعی له‌ویانه‌ دو‌ق‌تور ویک‌تور

مدیری جه‌معیه‌تی جو‌غرافیا له‌ئه‌مریکا پرۆفیسۆر ج. باومان

موعه‌لیمی کولیه‌ی توبان‌چن مسیوش ئوه‌لیک

له‌پاریس له‌مه‌کته‌بی وه‌ته‌ندا موعه‌لمینی ئه‌لسنه‌ی شه‌رقیه‌ مسیو‌غۆر فواداموم‌بین

له‌موعه‌لمینی کولیه‌ی جنوره‌ مسیو‌ ئا. شېک‌سن

له‌موعه‌لمینی کولیه‌ی پاریس مسیو‌ دی‌مان‌چون

له موعه لمینى كولىه ی بهرلین مسیو ئاد. شاسو

له بهرلین پرؤفیسور موردمان

موعه لمى كولىه ی بؤ دایشته مسیو ئا. داوید

موعه لمى كولىه ی بؤ دایشته مسیو ج. نمس

مدیری قلوبی تجاره و سناعتی شه رقیه له پاریس مسیو ز. خانزادیان

شیخ محمده عدلو ئه لره سول میسری (له قاهره)

ههینه ته به كه مالى خلوسه وه له م زه واتى موخته ره مهیه كه به عیلم و عیرفانیان بؤ

ته سهیلاتى ئیش و کارمان معاونه تیان فرمووه به یانی ته شه كورئه كا، وه له م ته شه كورده ا

ئیش تراكى جه معیه تی ئه قوامیش ئومید ئه كهین.

قسمی دووم

ملاحزه له سه ر ئسلوبی ته حقیقات

كه هه ر دوو حكومه ته كه ئیقتراحى كردبوو

نیزاعی كه ههینه تی مه جبور كردبى به ئه قری مه علومات و ته قدیم به جه معیه تی

ئه قوام عانی به ئه سلى مه سئه له نه بووه و لاكین شمولی ههیه به سه ر ئه ئیختلافه ی كه

له ئارای ته ره فه نیدا نه شه تی كردووه. له خسوسى وه رگرتنى ته ریقی لازمه بؤ حه ل و

فه سلى نیزاع.

له ئه سناى مفاوه زاتى مه جلیسى لؤزанда حكومه تی تورکیا ته له بى ئیستفتای كرد.

به و فكه وه كه ئه ئه ئسلوبه رییكه ی ته نها و عادله بؤ حه ل مه سئه له. بؤ ئه مه ی هه رچى

مه علومات و موسته نه داتى لازمه ههیه گرد بكړیته وه حكومه تی به ریتانیا مه یلى ته شكیل

كردنى ههینه تیكى كرد. وه ختی كه جه معیه تی ئه قوام به ته عیینى ههینه تی ته حقیقه

قه راریدا، له گه ل ئه مه ی ئسولى ئیستشاره ی ئه فكارى ئه هالیشى به باش بینى،

مه ره خه سی تورکیا ئسلوبی موخته ره حه ی قبول كرد. وه بؤ ئیزهاری ئاره زوى

حكومه ته كه ی به خسوسى ئه سرارى كرد كه ئه ئه ههینه ته ی بؤ مه نتیقه ی موته نازع فیهى

ئه نیرى له پیش هه موو شتیكا ته ماشای ئه دوو ئسوله به یان كراوه یه بكا. وه بؤ

كه شفى ئارای سیاسیه ی حه قیقیه ی ئه هالى موسل به چاكتیرین ئسول دابنری.

جه معیه تی ئه قوام ته وسیه ی ههینه تی كرد به نه زه ری ئیعتبار ته ماشای ئارای

ته ره فه ن بكا كه موخته سه (به و ئسلوبه ی ته ریقیه ی كه وه رگرتنى لازمه، وه له پیش ده ست

به به حسكردن له ئمورى كه موته عه لیق مه وزوعى ده عواى ئه سلى بئ، لازم بینرا كه له م

خسوسه وه به ستى مه قال بكړی.

به یان و ته قدیم كردنى خولاسه ی نه تائیجى مودعیاتى هه ر دوو حكومه ته كه به فائیده

بینرا.

۱- خولاسه ی ده لائل وه به راهینى حكومه تی تورکیا:

مه سئه له یی، كه ئه وه نده میهم بئ وه موقه ده راتى میقداریكى گه وره ی ئه هالى تیدابئ،

لایق نییه بخړیته ته حكیمه وه. شوبهه نییه ههینه ته توانئ كه به كه شفى به عزی

حه قانیق بكا. وه لاكین ئه قه راره ی كه له بابته ئاره زوى ئه هالیوه ئه یونیئى له ته ره

دودو شوبهه ئى كردن خالى نییه، چونكه ههینه ته له تا قمیكى مه حدود زیاتر مواجه هه

له گهڵ خهڵدا ناکات که ئهوانیش له پرای عمومیدا قسیمیکی بچوک ته مسیل نه کهن، جابه م نه حواله ئاره زووی حهقیقهی ئه هالی به قهتعی مه علوم نابێ، ئه وه خته ته حقیقاتیان به نه قوسانی ئه مینته وه وه ئه بیته باعیهی نه تیجهی دهستکهوتی که مه ناخی و مه غایری عه دلو حه قانیته بێ. وهختی که حه ل و فه سلی نيزاع ته ئسیری به سه ر مه سالیجی سه د هه زار که سی ئه فرادی ئه هالیدا بێ، ئینساف، وه نه فکاری سیاسیه ئیقترا به ته سه یلکردنی مه سه له حه تی ئه هالی ئه کا، بۆ ئه مه ی که به توانی له بابته موقه ده راتیانی وه به که مه لی حوریه ت و سه ره به ستی قه رارو پای خۆیان به دن. چونکه نه قلی مه یله تی له حکومه تی که وه بۆ حکومه تیکی تر به یی ره زامه ندیان جائیز نییه.

بۆ حوکمی قهتعی له موقه ده راتی مه نتیقه یی که له ژێر نيزاعدا بێ، وه کو ئیمسالی ئه م قه زییه ئیعترا ف به لزومیه تی ئسولی ئیستفتا کراوه، هه موو مه سائیلی سه یلزیای شیمالی، وه به عزێ له ئه قسام و پرسیای شهرقی، وه مه نتیقه ی شلېزویك وه کلاکفورت وه سائیره به م نه وعه بووه، مه له ی شهرقیه ده رک و فه رقی ئه وه ئه سه به ئه کا که بۆ ته باعیهی مه عامه کردنه له گه لیا به نه وعی زدی ئه وه قاعیده و ته ریه که بۆ مه عامه کردنه ده رحه ق به نه قوامی ئه وروپا ئیتفاقی له سه ره به ستراوه.

وه ئه گه ر له مه سه نه له ی ئینتخابی ئه میر فه یسه لدا ئیستشاره ی رای ئه هالی عیراق مومکین بووبێ، که وایوو مه عزورین له ته سدیق نه کردنی ئه وه قه وله که و ترا بوو بۆ خسوسی ئیلحاقیان به یه کێ له م دوو حکومه ته له ئیستیشاره و پای وه رگرتنیاندا مه وانیهی قهویه مه وجوده. که ئه م جیهه ته له مه سه نه له ی ئینتخابی ئه میر بۆ ئه وان مه ییم تره.

ئه گه ر حکومه تی به ریتانیا ره فزی ئیستفتا بکا له زوعفی به راهینی، وه له بێ حه قی داوا که ی وه بۆ ته رجیح کردنی مه یله تی تورک ده لیله.

لێر ده دا مه دیه کی تر بۆ لزومیه ت به ئیجرا ی ئیستفتا له ویلایه تی موسلدا که ئه ویش ئه م نقوسانیه ته به دیه ی یه له وه سائیق و به یاناتی به ریتانیا له دوو ده فعه ئیستشاره ی عمومیه ی سالی ۱۹۱۹ وه سالی ۱۹۲۱ که له عیرا قدا ئیجرا ی کرد بوو. (موافقی موزه که ره ی تورکیا، له ئه یلوی ۱۹۲۴ س ۴۹۶-۱۹۲۴-۰۷).

ا- لۆر دگورزن، مه تاله عنامه ی عیسه م پاشا که له کانونی سالی ۱۹۲۳ له لۆزاندایه ده ریان کرد بوو ره دکرده وه که ئه وه له ی لیئه مری به ریتانیا له خسوسی به یه که وه مانه وه یان وه یا له یه ک جوێ بوونه وه یان ئیستشاره ی رای ئه هالی موسل، به غداد، وه به سه ره ی کرد. ئه هالی ئه م سێ ویلایه ته جه وابه ن جوژی لا یه نفه که بۆ نیاتی به یان، وه له یه ک جوێ بوونه وه یان ره دکرد. وه له عینی وه ختدا بۆ ئیعتای قه راریان له خسوسی ئینتخابی مه لیکی عه ره ب لییان په رسرا، جه وایان به ته وای یه که نه بوو. فه قه ت وه ختی که له سالی ۱۹۲۱ دا ئیستشاره ی عمومی ئیجرا کرا، له بابته ئینتخابکردنی ئه میر فه یسه ل بۆ مه لیکی عیراق، ئه هالی ویلایه تی موسل به ئیتفاقی ئارا به مه لیکی قبول و ئینتخابیان کردووه.

ب- هه ره له وه بیاناته دا لۆر دگورزن به حسی ئه و تورکانه ی کرد که له قسیمیکی ویلایه تدا ساکیتن وه وتویه تی: بێجگه له خه لقی که رکوک عمومی ئه هالی به ئیتفاقی ئارا به عیراق ئیلحاقیان قه رار وه ئه میر فه یسه لیان به مه لیکی قبول کردووه. (موزه که راتی لۆزان جلد ۱- سه حیفه ۲۹۲)^{۴۱}.

له مه جلیسی لۆزانددا مه سنه لهی موسل

له مه جلیسی لۆزانددا ئه مه سائیهی له بهینی ئینگلیزو تورکیادا مه وجود بوو به موافقه تی ته ره فهین وه به موافقه ته یکی عه زیمی تورک حه ل و فه سل کراوه .
مه سنه لهی موسل وه حدودی عیراق له پاش ئینقازی مه وادی مو عاهه ده به ۹ مانگ له بهینی هه ردوو حکومه تا حه ل ده کړی وه کو له مه تیوعاتی ئه جنه بییدا موتاله عه کراوه و امه علوم ئه بی که سه به بی مو خاله فه ت له سه ر نه فسی شاری موسله که عه رب ئیدیعی ئه کات وه ئه ئه رازییه که به کورد مه سکونه وه که سه رییه تی عه رب نیه که له بهینی تورک و ئینگلیزدا موجیبی نیزاعه ، وه بیلخاسه مه سنه لهی نه وتی موسل که تورک ئیدیعی حیسه یه کی ئه کات وه ها مه علوم ئه کات که حکومه تین هه تا ئیستا له م جیهه تانه وه فکرو قه راری قه تعیان نه دابی فه قه ت ریکه وتیان زیاتر مه ئموله .
ئومیدی ئیستیقلال، ژ (۳)، ل (۳)

میعادنی موزاکه ره ده رحه ق به موسل

نه زه ر به ته له غرافیک که جه ریده ی ئه له بلا غ به سورته ی خسوسییه له ئه ستان بۆل وه ریگرتووه توفیق به گ میر ئالای بووه به ره ئیسی جه معیه تی ئه و تورکانه ی که مه ئمورن بۆ موزاکه ره ی موسل، له پاش حازر بوونی هه یئه تی ئینگلیز له ۲۵ ی تشرینی ئه وه لدا موزاکه ره ده ست پیده کا .
ئومیدی ئیستیقلال / ژماره (۶)، ل (۳)

له غه زه ته ی نه له مه ل

موسل کلیلی شه رقی نه وه سه ته

(غه زه ته ی لازی فرانسز) که له پاریسدا ئینتشار ئه کا نویسیویه تی ویلایه تی موسل چونکه واقع بووه له سه ر نه هری دیجله وسیلسیه ی چیای کوردستان، به رهن و نه هره ن به به غدا هیند، ئیرانی کورد تا ئه نادۆل و به سوریه مهربوته و به واسیته یه وه بۆ ته کلیلی شه رقی نه وه سه ت. ته هلوکه یه کی عه سکهری که مومکینه ته هدی دی بیلادی عیراق بکا له و شاخانه وه زه ور ئه کا، که ئیمتدادی ئه و شاخانه له سه ر شکلی نیسف دائیره یه که له شیمال و شه رقی سه حرای ویلایه تی موسله . له نو قته ی عه سکهریشه وه موسل نو قته یه کی مقاومه ی مهرکه زیه چه ونکه هه ده فی یه کانه ی نه زه ری موهاجمین بۆ سه ر شاری به غدا ته شکیل ئه کا. له حه ربی عمو می (۱۹۱۵-۱۹۱۶) میلادیدا تورکیا و روس و ئینگلیز مه قسه دی یه کانه یان ئه مه بوو که به واسته ی ئه و ۳ سیلسیه ی جیباله ی له شیمال و شه رقی موسل واقعین ئه م ویلایه ته له جه به ی قه فقاس و توران جیا بکه نه وه .

به‌واستەى ئىتسالى ئەم ويلايه‌ته به‌عه‌جه‌م و كوردستانه‌وه، وه‌به‌واستەى دوو ريگاي موهم كه عه‌ره‌بانەى نه‌قله‌يه‌يه‌ى پيا‌ئه‌پوا، وه‌كو ده‌ربه‌ندى (قوتى) له‌ته‌ريقى وان و ته‌بريزو ريگاي (زاگروس) له‌ريگاي هه‌مه‌دان و به‌غدايه، ديسان ئەم ويلايه‌ته له‌نوقاتى موهميه‌ى ئسه‌وقى ئەلجه‌يشى مه‌عدوده. فيلواقيع له‌م شاخه به‌رزانه‌دا گه‌ئى ريگاي سه‌ختى تر هه‌يه كه كاروان و هيستى پيا ئه‌پوا فه‌قت له‌مه‌مه‌پى ره‌واندزو شنو به‌ولاوه له‌هيچ ريگايه‌كيدا عه‌ره‌بى پيا نا‌پوا له‌به‌ر ئەمه ئۆردوى روس و تورك هه‌ر له‌م ريگايه‌وه هجوميان بۆ يه‌كتر ئەكرد.

موتەخه‌سسين ئەگه‌ر ته‌ماشاي خه‌ريته‌ى ئەم مه‌وقيعه بکه‌ن ئەبينن كه هه‌ر كه‌سيك ئاره‌زووى وه‌تكردى عيراق و هندستان بكا به‌هه‌رحال ئەبئ ئيران و كوردستان بكا به‌ئوسلحوه‌كانى خۆى. بۆ ئەمه‌يش شارى موسل له‌پيش هه‌موو شتيكدا نه‌زه‌رى ديقه‌تى ريجالى عه‌سكه‌ريه جه‌لب ئەكا، له‌به‌ر ئەمه بۆ محافه‌زه‌ى شاره‌كانى عيراق له‌قيواى هه‌وايه‌و ناريه‌ى دژمن، موسل يه‌كانه مه‌ركه‌زى هجوم و موdafه‌عه‌يه وه‌زاته‌ن له‌حه‌رى عوميشدا ئەترافى موسل بوو بوو به‌سه‌به‌بى موراقبه‌و هجومى شه‌ديدى ئۆردوى روس و تورك، چونكه ئەم جيگايه له‌به‌ينى ئيران و كوردستان و مه‌ماليكى شيماليه‌ى سائره‌دا مه‌وقيعيكى موهم بووه.

كه وه‌قتيكي تورك له‌ئيران وه له‌كوردستاندا ته‌قه‌دومى كرد و گه‌يشتبوه ساوحيلاق روسه‌كان بۆ حيمايه‌ى مه‌ناتيقي دۆسته‌كانى خۆيان وه‌حيمايه‌ى ته‌بريز، ئورميه‌و چولفه، وه‌ئازهربايجان له‌مه‌واقيعى موهمه‌دا مقاومه‌ت و ته‌عه‌روزي قوه‌تى ساوحيلاقي توركيان ئەكرد كه ئەم مه‌وقيعه‌نه‌ش عيبارت بوو له‌ختوتى ته‌قه‌روبيه‌ى ويلايه‌تى موسل.

حكومه‌تيك ئەگه‌ر ويلايه‌تى موسلى به‌ده‌سته‌وه بئ و خسوسه‌ن ئۆردويه‌كى مونته‌زه‌م و موچه‌هه‌زى ببئ و به‌پاره‌ى خۆى ريگاي شه‌مه‌ندوفيرى بۆ بكا عومومى شه‌رقى وه‌ستا ئەگرينه ژير ده‌ستى خۆى.

هه‌ر له‌به‌ر ئەم نوقته موهمه‌ چه‌ند ده‌وله‌تيك به‌قه‌هه‌رى (سان ريمو) قه‌رارياندا كه‌ويلايه‌تى موسل نابئ له‌عيراق جيا‌ببئته‌وه، ئەگه‌ر چي دراوسيه‌كانى شيماليه‌مان ويستيان نفوزو ناوى سايقيان له‌موسلماندا تيك‌راري‌عه‌دا بکه‌نه‌وه به‌حه‌سه‌بى ئەوه‌ى كه (٦٠٠) ساله حاكمى بوون بۆ ئەويه كه ئينگليز له‌هيندستان داو فه‌ره‌نسايش له‌سوريه‌دا ته‌هديد بکه‌ن، وه‌له‌شاره‌كانى قه‌فقاس و تاره‌وه عه‌جه‌مدا ته‌ئسيى نفوزيان بۆ مومكين بئ زاته‌ن رونيش بۆ ئەوه كه ته‌ئسير له‌هيندستان بكا ديسان هه‌ر ئاره‌زووى موسلى ئەكرد ئەم دراوسيه‌يشمان هه‌ر ئەيويست كه به‌واستەى ئمتيازى (نه‌وته‌كه‌وه) مونازه‌عه‌يه‌كى گه‌وره بخاته به‌ينى حكوماتى غه‌ربيه فه‌قت چونكه حه‌ق و حه‌قيقه‌ت، ئەم مه‌تاليبه ناحه‌قه‌ى خسته مه‌يدانى عدل و ئينسافه‌وه بۆ حكومه‌تى(...) نيه‌ياه‌ت مه‌علوم بوو كه ئەم حه‌قه بۆ عيراقه‌كان مه‌سه‌له‌يه‌كى حه‌ياتى و سياسيه‌يه، ئيمه‌ش واده‌زانين كه حه‌سه‌بى جنسيه‌ت و سياسيه‌ت و عه‌سكه‌رى وه‌ئىقتسادىاتى وه‌شارى موسل ئيلا ماشائه‌للأ بووه به‌جوزئيكى لا يه‌نفه‌كى عيراق.

ئهلنه‌مه‌ل - موسل

ئوميدى ئيستيقلال، ژ (١٠)، ل (٣)

مشکلی موسل له بهینی تورک و ئینگلیزدا

له غهزه تهی ئهلهمهله

موخبیری غهزه تهی ئهلهمهقه تهه له ئهستامبول وه ئه خباری کردووه که ئه نزار متوه جیه به حه لکردنی مه سئه لهی موسل. که حه ل و فه سلئ ئه م مه سئه لهیه موه عه لیق بووه به خیتامی سولئی ئینگلیز و تورک. دکتور عه دنان به گ بۆ ئه م خسوسه موراچه عه تی به سه فاره تی ئینگلیز کردووه له بهر ئه مه له نسغی ئه وه لی مانگی (ئوکتۆبه ردا) هه یئه تیگ دائه مه زری. بۆ ئه م هه یئه تی هیشتا جیگای موزاکره ته عین نه کراوه، چونکه ئه بی جیگایه کی وا ئینتخاب بکری که بۆ موخابه رات و ته علیمات وه قت و زه مان زا یع نه کری، ئه مه ییش ره نگه ئه ستان بۆل بی.

وه ها مه ئمول ئه کری که زولفی به گی نائیبی دیار به کړو سابق ئه عزای مه جلسی لۆزان له گه ل قائم مقام توفیق به گی موس ته شاری عه سکه ری هه یئه تی مه ر خه سه ی تورک و له وه زاره تی خارجه یی حکومه تی ئینگلیز مدیری شئونی شه رقیه مسته رکرابن جستون ته مسیلی حکومه تی ئینگلیز بکات چونکه ئه مانه له ئه سنای سولئی لۆزاندای پیکه اتبوان ئه ربابی موات له عه ئه بیبن که پیکه اتنی ئه م دوو حکومه ته له ده ره جی ئیمکاندا بی. چونکه وه کو جه نه رال تا ونسه هند گوتویه تی نه ئینگلیز بۆ موسل له گه ل تورک و نه تورکیش له سه ر موسل حه رب له گه ل ئینگلیز ئه کا.

چونکه بۆ هه ردووکیان وه بیلخاسه بۆ تورک دوو ئیسلان و ته عمیره ی ئه م خسوسه له هه موو شه رو شۆرێک چاکتره وه هه ر دوو له به مه مو حتاچه.

به عزیک ده لانیلیش هه یه دیسان حسن نیه تی ئه م دوو حکومه ته ته ئیید ده کا وه کو که مکرده وه ی یه عنی ته سییکردنی مه وجودی حازری ئۆردوی تورک وه نه قلکردنی مه رکه زی قوئی ئۆردوی دیار به کړ بۆ سیواس که قوماندانه که ی جه واد پاشایه ئه گه ر ئیتفاقیان له سه ر مه وادی ئبتدائییه یان نه کردایه ئه مانه نه ئه بوو. ئه یزه ن- مه وجودیه تی جه نه رال تا ونسه هند وه جه نه رال هارینگتۆن و جه نه رال عیسمه ت پاشا ته بشیری حالکردن به سه وه لی ته ئه کا. بۆ مونا سه یاتی حه سه نه ی تورک و ئینگلیز، سیه م ده لیلیش ئه مه یه که حکومه تی ئینگلیز به بی پرس له پارلمنتۆی خۆی ته بلیغی وه زاره تی خارجه یی تورکی کرد که موباشیره ت به ته عینی قونسلوسی خۆی له تورکیا ئه کاو دیسان ته بلیغی کرد که ئه موالی تورک له مه ولا حجز ناکری و ئه مری دا به ره عیه تی ئینگلیز که دیوناتی ره عیه تی تورک ته ئدییه بکه نه وه.. ئیله خ.

نومیدی ئیستیقلال، ژ (۱۱)، ل (۲)

خەبەرچىكى ئەخىر

موزاكەرەى موسىل لەئەنقەرە ئەكرى

غەزەتەى نەجمە ئەلى بەغداد تايمس ئىقتىباسى لەغەزەتەى توحىدى ئەفكار نووسىيوتەى، كە ئىحتىمالى قەوى واىە كە بۇ ئەمەى كە ۋەقت زايە ئەبى موزاكەرەى موسىل ئەنقەرە بكرى

مەرەخەسى بەرىتانيا (مستەر كرابىن جۇن سۇن) مەرەخەسى توركىش زولفى بەگ مەبعوسى دياربەكرە بەسىفەتى مشاۋرى تۇفيق بەگ قائىقامى عەسكەرىشى لەگەل ئەبى.

ئومىدى ئىستىقلال، ژ (۱۴)، ل (۴)

موسىل

موسىل - لەپاش گەيشتنى يوسف كەمال مومەسىلى توركىا كەچۈۋە بۇ لۇندەرە تەعلىمات بەمەشار ئىلەھى دراۋە كە مەسەلەى موسىل ئەو بەخشەىە بە ۹ مانگ لەپاش تەخەلىەى ئەستەمۇل لەقىۋاى مۈتەفيق.

ئومىدى ئىستىقلال، ژ (۱۷)، ل (۲)

لۇندەرە - غەزەتە ئەنۋوسى ئىحتىمالە مەسەلەى موزاكەرەى موسىل لەئەستامبۇل خەل بكرى.

نەجمە

ئومىدى ئىستىقلال، ژ (۱۷)، ل (۳)

بۇ مەسئەلەى موسىل مەرەخەسەكانى توركىا ئەنقەرە - حكومەتى توركىا ئەو مەرەخەسانەى كە بۇ موزاكەرەى مەسئەلەى موسىل تەعین بوون ئەساسيان بەلۇندەرە دراۋە.

ئومىدى ئىستىقلال، ژ (۱۸)، ل (۲)

موزاكەرەى موسىل

موزاكەرەى موسىل لەئەستامبۇل جەرەيان ئەكا (سەرپرسى كوكس) مومەسىلى حكومەتى بەرىتانيا.

ئومىدى ئىستىقلال، ژ (۱۸)، ل (۲)

موزاکرەى موسل

هەر چه‌نده بۆ موزاکرەى موسل وەقت تەعین نە‌کراوه فە‌قەت مە‌حەلى موزاکرە بە‌سورەتى قە‌تعی ئە‌ستانبۆل دە‌بیئت.

ئومیدی ئیستیق‌لال، ژ (١٩)، ل (٣)

لە‌غە‌زە‌تە‌ى ئە‌ل‌عیراقە‌وه:

ئاژانسى رۆیتەر

موسل لە‌ئە‌نقەرە‌دا

ئە‌ستامبۆل- لە‌مە‌جلیسى وە‌تە‌نى ئە‌نقەرە‌دا دەر‌حە‌ق بە‌ئە‌حوالى خار‌جیە مناقشە‌یە‌کى بە‌ش‌ده‌ت کراوه. وە‌ لە‌و ئی‌جت‌ماعە‌دا کە‌ لە‌هە‌فتە‌ى پێ‌ش‌وودا عە‌قد‌کرا‌بوو قس‌مى‌کى زۆر لە‌مە‌جوسانى تورك بۆ ئی‌ج‌راى ئە‌م مناقشە‌یە‌ لە‌سەر ئە‌و ک‌رده‌وانە‌ى حکومە‌تى بە‌رى‌تانيا لە‌ویلا‌یە‌تى موسل ئی‌ل‌حاح و ئی‌س‌را‌ریان ک‌رد لە‌حکومە‌ت بە‌بێ‌ مسام‌حە‌ تە‌لە‌بى ویلا‌یە‌تى موسل ب‌کە‌ن، هە‌تا شا‌خان حە‌مە‌نیش کە‌قە‌شە‌یە ئی‌ستیلای بە‌سەر‌دا ب‌ک‌رى.

ئومیدی ئیستیق‌لال، ژ (٢١)، ل (٢)

لە‌غە‌زە‌تە‌ى نە‌جمە‌وه

لە‌نە‌زە‌رى (مستەر فیشەر) دا مە‌عا‌هە‌ده نامە‌ى لۆزان

مە‌سئە‌لە‌ى توركیا و موسل

ل‌وندەرە- ١ى نىسان ٣٤٠- ئە‌م‌رۆ لە‌مە‌جلیسى عە‌وام‌دا دائىر بە‌مە‌عا‌هە‌ده‌ى لۆزان کە‌ مناقشە‌ جەرە‌یانى ئە‌ک‌رد (مستەر فیشە) نە‌تقى وای داوه: ئە‌م مە‌عا‌هە‌ده نامە‌یە شەرە‌فى حکومە‌تى بە‌رى‌تانياى م‌خە‌ل وە‌بۆ مە‌سلە‌حە‌تى غە‌یرە مە‌وافیقه، چونکە بە‌رى‌تانيا بە‌هە‌موو مە‌وجودیە‌تى خۆى بۆ حیمایە‌و مە‌دافیعى کە‌سە‌رفى ک‌رد مە‌نافیعى بۆ حکومە‌تى توركیا تە‌رك ک‌ردووه، بە‌نا‌چ‌و‌غى بە‌توركە‌کان ب‌گوترا‌یە کە‌ لە‌توركیا‌دا کە‌سا‌کین ئە‌گە‌ل مە‌سی‌حیە‌کان بۆ حیمایە‌ى تی‌جارە‌تى حکومە‌تى بە‌رى‌تانيا تە‌ع‌دیلاتى‌کى بە‌ ئە‌ساسە کە ئە‌م مە‌عا‌هە‌ده نامە‌یە ئە‌توانی‌ت دا‌خ‌یل ب‌کە‌ن بە‌تە‌ش‌کیلى حکومە‌تى‌کى بە‌قووت بۆ تورك مە‌ارنە‌ت دە‌کە‌ین. لە‌ نا‌خ‌ردا سە‌فارت لە‌ئە‌ستانبۆلە‌وه نە‌قلی بۆ ئە‌نقەرە لە‌حکومە‌ت تە‌لە‌بى ک‌ردووه.

لە‌پاش ئە‌مە (سەر‌ک‌رىک) ئە‌م‌ریکا و بە‌رى‌تانيا لە‌دا‌خ‌یلى توركیا لە‌و مە‌نافیعه‌کە ئی‌ست‌ح‌سالى ک‌ردووه بە‌ح‌س‌ى ک‌ردووه حکومە‌تى ئە‌م‌ریکا وە‌کو بە‌رى‌تانيا بۆ توركە‌کان ه‌یچ تە‌ع‌هودات وە ئی‌متیازاتى‌کى نە‌دراوه، لە‌دا‌خ‌یلى توركیا بە‌ عە‌ینى مە‌نافیع م‌وتە‌ف‌یع نە‌بێ‌ و ئی‌متیازاتى‌کى کە بە‌توركە‌کان دراوه هە‌زار هە‌زار با‌ش‌تر بوو کە بە‌درا‌یە بە‌فرانسە چونکە فرانسە لە‌و‌ه‌قتى حە‌رب‌دا م‌وتە‌ف‌یق‌مان بوو لا‌ک‌ین توركیا لە‌و‌ه‌قتى حە‌رب‌دا دوش‌من بوو.

(مستەر رامسهی ماکدونالد) لهجهوابی هەردوو نوقتهکاندا وا جهوابی داوهتهوه: ئەم موهاهده نامەیه بەنسبەت ئیجابی وەقت عیبارەتە لەوہسیقیەکی رہسمیہ.

ئەگەر نابیی موخافزین لەزەمانی خۆیدا عائید بەمە بەفکری منیان بکردایە غەیری ئەمە هیچی ترم نەئەکرت، ئەگەر حکومەتی بەریتانیا ئەمە رووکەشییە کە لەپیش تەسیدی ئیمەوہ حکومەت سائیرە تەسیدی بکات موخەقی ئیمە بەعناد چی ئەزان ئیتر لەبەر ئەسبابی ئاتیە تەسیدی زەروریہ. تەئخیری تەسیدی تورکەکان ئەخاتە وەسوسەو تەفکیرەوہ لەناو دەولەتانی ئەوروپا دەرەجە ی حکومەتان بۆ خاتری کە بناسرئ ئەسرایان کردوہ. لەبەر ئەمە بۆ موزاکەرە ی حدودی عیراق ھەئەت تەعین نەکراوہ، حکومەتی بەریتانیا بەتەعین کردنی دوو شەخس لەتورکیا ھەر چەندی سەعی کردوہ تورکیا گوتویەتی ھەتا مەھاھدەنامە تەسدیق نەکړئ تەعین ناکړئ تورکەکان لەم ھەرەکاتی سیاسییە کە ئیزھاریان کردوہ شوبھە نییە کە ئەنقەرہ ئەکەن بەپایتەخت. چونکە لەحالی حازردا بەواستە ی ئەستانبۆلەوہ تەئمین عیلاقە ئەتوان بکەن.

ئومید ئیستیقلال، ژ (٢٣)، ل (٣)

موزاکەرە ی موسل چ وەقت دەست پێ دەکا

مستەر رامسە ی ماکدونالد بۆ تەسیدی مەھاھدە نامە ی لۆزان مناقشە ی کردوہ

لەندەر ١٥- تورکیا بۆ تەسیدی لایحە ی مەھاھدە ی لۆزان قاپی مناقشە ئەمڕۆ مستەر رامسە ی ماکدونالد لەمەجلیسی عەوامدا بەم نەوعە فکری بەیان کردوہ.

لەبەر ئەوہ ی کە مەھاھدە ی لۆزان تەسدیق نەکراوہ وەھیچ شتیک و قوعی نەبووہ لەھەقی مەسئەلە ی موسل قسە یەکم نیە (فەقەت سەر پرسی کوکس) گوتوویەتی لەپاش تەسیدی مەھاھدە نامە ی لۆزان دەرھال ئومید ئەکەم دەست بەم موزاکەرە ی موسلە بکړئ. لەمەجلیسی میلەتی ئەنقەرہدا ھەتا مناقشە ی موسل دەوام بکات موزاکەرە ی موسل دوو جاری سەوہت دەبێ. وە لەم خسوسەوہ موخاتەرە ی زیاتر دەبێ و بۆ نیھایەت وەتەمام بوونی ئەم مناقشە ی زۆر ئارەزووم ھەیە.

لەعینی تاریخدا بەگۆڕە ی تەلەغرافیک کە لەلۆندەرہوہ. ھاتووہ بۆ تەسیدی لایحە ی مەھاھدە نامە ی لۆزان لەمەجلیسی مەبعوساندا مناقشە جەرھانی کردوہ وەبەئەکسەرە یەت ئاراو بەسورەتی قەتعیە موافیقەتیان بەم لایحە کردوہ، (مستەر کریک) دائر بەلایحە کە دابووی فکری لەنیھایەتدا وەرگرتووہ.

(مستەر بالدوین) مەھاھدە نامە ی لۆزانی بەم نەوعە مودافەعە کردوہ. بۆ ئیمزاکردنی مەھاھدە نامە ی هەردوو تەرەفی موخاریب لەو رۆژە ی کە سیلاحیان داناوہ ئەو وەزعیەتە ی کە.. مابۆوہ ئەو وەزعیەتە مەھاھدە نامە یەکی مونا سیب بووہ. ئەو مولکانە ی مەنسوب بۆ حکومەتی کە لەم خسوسەوہ موخەقق نەبوونیان بەخاتری کەسانە ھاتبوو (مستەر رامسەری ماکدونا لدیش) دەلئ دائر بەرہسمیەتی موستەعمەرەکان بەمەقابیلی مەھاھدە نامە بەم سورەتە تەسریحات ئەدا، کە مەھاھدە ی سەرہوہ لەگەڵ مەھاھدە یەکی کە لەبەینی بولغارستان، ئاوہستریا، مەجارستاندا بەستراوہ لەوہقتی

تەنزیمی مەوادی مەعاهەدە دامەرەخەسی هیچ موستەعمەرەیه ک وامەعلوم بووە حازرنیە ئیمیراتوریەتی لەتەرەفی خۆیەو بەئەسالت وەبەناوی موستەعمەرەکانەو بەو کالەت ئیمزای کردوو، حکومەتی... ھەییە کە قەراری مەعاهەدە نامە ی لۆزان قبول بکا، موستەعمەراتی سائیرەیش لەم خسوسەو کەرەئیان ئیستیفسارکراو وەھا مەعلوم بوو کە تەرەقدار تەسددیق مەعاهەدە نامەن.

ئومیدی ئیستیقلا، ژ (٢٤)، ل (١)

مەسئەلە ی موسڵ

بۆ موزاکەرە ی موسڵ لە ٣ مایدا لەئەستامبول عەقدو سەرپرسی کوکس مومەسیلی بەریتانیا و بەپیتی خەبەری مەوسوق تەھا ئەفەندی ھاشمی بەمەرەخەسی عیراق تەعینکراو شایەعی بیستوو.

موفەتیشی ئیداری کەرکوک مینجەر ئەدمونس بە وەعدی شەش مانگ. مەئزونیەت چۆتەو بۆ لۆندەر

ئومیدی ئیستیقلا، ١ (٢٥)، ل (١)

لەغەزەتە ی نەجمەو:

تەسددیقی مەعاهەدە نامە ی لۆزان

مەعاهەدە نامە ی لۆزان لەپاش تەسددیقی لەمەجلیسی عەوام وەلۆردەکاندا لەتەرەفی قەراریشەو تەسددیق کراو.

ئومیدی ئیستیقلا^{٤٢} ژ (٢٥)، ل (١)

شەرق لەغەزەتەکانی عەرەبا

حدودی شیمالیە ی عیراق

ئەستەمبول ٩ تەمموز، لەموزە کەرەیه کدا کە میستەر ھەندرسن (مەئموری ئموری سەفەرەتی بەریتانیا) لە رۆژی (٢١ تەموز) داویەتی بە جینشینى دوکتۆر عەدنان بەگ مەندوبی وەزارەتی خارجیە ی ئەنقەرە، وایان کراو، کە حکومەتی بەریتانیا خەریکی ئیحزاراتە بۆ ئەوێ کە مەسئەلە ی موسڵ وە حدودی عیراق تەقدیم بکا بەجمعیەتی ئومەو مومکینی نابێ ئەم ئیحزاراتە پەک بکا، فەقەت ھەر چۆنی بێ بەریتانیا هیچ ئیقتراحات وە فکری کە حکومەتی تورک بۆ پرانەوێ مەسئەلە ی حدود تەقدیمی عەسبەتی ئەلئومەمی بکا قبولی ئەکا وەفەقەت ئەبێ تورک زوو بەزویی قەراری خۆی بدات.

ژیانەو، ژ (٢)، ل (٢)

مه سئله له ی موسل له عوسبه ته ئه لئومه دا

لوندیه ۱۲ ئاغستوس- خه به ریک که له چنوه وه، هاتوو که حکومه ته به ریتانیا. ته له به ی له عوسبه ته ئه لئومه کردوو که مه سئله له ی موسل داخیلی پرۆگرامی ئه وه جه لسه ی مه جلیسه بکا که به پیی مه عاهه ده ی لۆزان له ۲۹ ئاغستوسدا عه قد ئه کری.

ژیا نه وه، ژ (۲)، ل (۳)

جنوه ۲ ئه یلول:

زه کائی به گ که مومه سیلی تورکه لۆندیه، منیف به گ که سکرتری عومی وه زاره ته ی خارجه ی تورکه (وه هه ر دووکیان ئه عزا بوون له ج مه عیه ته ی لۆزاند) مه سئله له ی موسل ته قدیمی عوسبه ته ئه لئومه ئه که ن.

ژیا نه وه، ژ (۳۱)، ل (۳)

له ئه لاله مه ئه لعه ره بیه وه:

قه راری مه جلیسی عوسبه ته ئه لئومه

له بابته حدودی موسله وه

بروکسیل ۲۹ تشرینی ئه وه ل: ئه وه مه نتقه یه ی که داخیلی قه راری ئاتی مه جلیسی عوسبه ته ئه لئومه له بابته حالی حازری حدودی تورک و عیراقه وه به درێژایی دوانزه میل و به پانایی سئ میل، وه هه ر دوولا (ئینگلیزو تورک) لازمه هه موو لایه کی ئه وه ئه رازیه که له ۱۵ تشرینی سانیدا ته عین کراوه ته خه لیه ی بکه ن قومسیوونی حدود به سوره ته خسوسیه ته بلیغی ئه کا که ئه م خه ته مه وه قیفه هه تا مومکین بئ تا ئاخه ر قه رار ئه مینئ. وه هه تا قه راری نیه ایه ته ی ته ملیکی ویلایه ته ی موسل دراوه به حکومه ته ی به ریتانیا. وه له و لایشه وه تورک ئه بئ چهند ئاواپییه که ته خه لیه بکا، هه ر دوولا چهند ئاواپیکیان له سه ره، وه هیه قه ته ئه رازیه کی تیانییه که ئه همیه ته ی حه ربیه ی بئ.

ژیا نه وه، ژ (۹)، ل (۲)

له مه نه عیکی مه وسوقه وه:

خه به ر زانراوه که له سه ر قه راری عوسبه ته ئه لئومه تورکه کان هه ر ته حشیداتی که له نزی که حدودی ویلایه ته ی موسل کردبوویان لایان برده حدوده که یان چۆل کرد.

ژیا نه وه، ژ (۹)، ل (۲)

له (ئهلعیراقهوه):

مه جلیسی عوسبه تی ئه لئومه بۆ ته دیقی ئیش و کاری حدودی بهینی عیراق و تورک چوار سکرتر ئه ئیرۆ که ئه کسه ریان ئه هلی ئه سوچه ره و ئیتالیان.
ژیانه وه، ژ (۱۳)، ل (۳)

ته شکلی مه جلیسی وه ته نی له موسل

له غه زه ته ی (ئه له هده وه) که له موسل دهرده چی

روژی دوو شه مه موسادیفی، ۲۶ ی کانونی سالی ۱۹۲۵ له سهعات پینجی روژدا عمومی ئه شراف و عوله ماو وه ته نیه کانی موسل له دائیره ی به له دیه گرد بوونه وه وه له ته رهی ئاسف ئه فه ندیه وه خوتبه یه کی موئه سیرو به لیغ خویندرایه وه له بۆ مو حافه زه ی حدودی حازره ی ویلایه تی موسل هه رچه نه دا بیرک لازمی بۆ ئیجرا کردنی به یانکرا، وه عه قه ب ئه وه وه له ته رهی ئیبراهیم که مال به گو سائیری زه واتی تره وه مو ته عه ده دی خوتبه ی موئه سیرو به لیغ خویندرایه وه له سه ره عه ده دی مه قسود وه غایه ی ته عانی ئه فکارکرا له نیها یه ت به پای عمومی قه راردرا که هه یئه تیکی ته مسیلیه ته شکیل بکه ن به واس ته ی ئه م هه یئه ته وه مه تالیبی خو یان عه رزی ئه عزا کانی عوسبه تی ئه لئومه م بکه ن وه بۆ ئه م جه معیه ته په نجا زات ئینتخاب کرا. وه به سوره تی ره سمی جه معیه ت ته شکلی کرد، وه ده سکر به فه عالیه ت و ته شه بساتی لازمه. ئه م جه معیه ته ناوی (جه معیه تی مو دافعه ی حدود) وه ده ره جه ی فه عالیه ت وه ته شه بساتی جه معیه ت پئی دهرچی له غه زه ته دا نه شر ئه کرۆ.

ژیانه وه، ژ (۱۵)، ل (۳)

له غه زه ته کانی عه ره بیه وه

روژی ۲۶ کانونی سالی ۱۹۲۵ سهعات پینج هه موو خانه دان و عوله ماو و ته ن په ره و رانی موسل له دائیره ی به له دیه دا گرد بو بوونه وه به شه وقیکی زۆرو به حه ره که تیکی به شده ت ئه یان ویست ئه م هه یئه ته ی که له ته رهی جه معیه تی ئه قوامه وه هاتوون وه ختن گه بشتنه موسل بیانیین وه قه سود مه رامی خو یان به وان بگه یه ن زاته ن حزبی ئیستقلال عیراق له م خسوسه وه ئیجتماعیان کردبو وایان به موناسیب زانی بو بۆ مو حافه زه ی حدودی موسل که جو زئی لای نه جه زای عیراقه جه معیه تی به ناوی (جه معیه تی مو دافعه ی حدود) ته شکیل بکری و ته قری ریکی به قوه ت له خسوسی مه سئه له ی موسله وه بنووسن و بیده ن بۆ جه معیه ته که له ته رهی جه معیه تی ئه قوامه وه هاتوون له موئه سسینی ئه م جه معیه ته په نجا که س ئینتخاب کرا و ئه وانیش پانزده که سیان هه لبژارد که هه یئه تی ته تفیزیه بن له و وه خته دا به عزی منه وه ران و ته نیه ره و ران به هه یه جانیکی میلیه ته وه هه ریه که خوتبه یه کی به لیغی خوینده وه به سوره تیکی موخ ته سه ره بیانیان کرد که ئه م ئیتفاق و ئیجتماعانه ده لیله له سه ره ئه مه که جه میعی ئه و لادی ئه م وه ته نه عه ره بین و

تورکمان نه ویستوو و نامان نه وی ژاتهن تورک به لایه کی گهره بو و خودا له سه رمانی هه لگرت قهومی عهره ب که سیزده عه سه مه دهنیه تی به دنیا دا بلا و کرد بو و به مه چه زی نه مه که خیا لفته له نا خریدا ده ست تورک که و تپو و نیسلا مه تیش بی خه لافته نابئی تابعی نه و ان بو و بوین له پاشا خو یان خه لافته تیان له خورکد نامی عوسمانی و پادشاکانی عوسمانیان که م کرد شه رعیه تیان هه لگرت بی دینیان ره سمهن نه شرکرد مه دره سه کانیان به زور پیوه دا ئیتر چ چه قیکیان به سه ر ئیمه وه ماوه له جییه که که هه مو و ده ولت موته مه دینه نه وروپا چه قی حیات و نیستیقلالی ئیمه یان قبول و ته سدیق کرد بی و ئیمه عونسریکی غه یری نه و ان بین و ئه هه مو خراپه یه مان له و ان دی چیان له ئیمه ده وی.

ژیانه وه، ژ (۱۵)، ل (۳)

عه لاوهی غه زه ته ی ژماره ۱۵ ی ژیا نه وه

بو مو دافه عه ی و ته نی مو عه زه زو مو حافه زه ی حدو دی و یلایه تی موسل ته زاهورات و ته شه باستیکی و ته نه پره رانه که له ته ره فی عمو می عیراقیه کان و بیلخاسه له ته ره فی نه هالی و هه چه معیه تی مو دافه عه ی موسله وه ئیجراکراوه مو جه بی سه ره وریه کی عه زیم و مه داری ته شه کورو ئیفتخاری عمو می نه هالی سلیمانی بو، بو ئه م وه زیفه و ته نیه و حقو قی مه شروعه مان که مو دافه عه ی بکه ین مورده کب له عمو می نه شراف عوله ما، سادات، تیجار، زه راع و سائیر سنوقی نه هالی به ناوی هه معیه تی مو دافه عه ی و ته نه وه هه معیه تیکی گهره ته شکلی کرد. غایه و نه ساسی مه قسه دی ئه م هه معیه ته مو حافه زه ی حدو دی و یلایه تی موسله که جو زئیکی لاینفه کی عیراقه. بو ته نیممی ئه م غایه و مه قسه ده به هه مو ونه وعی سه عی و ته شه بس کردنی هه معیه ت به وه زیفه یه کی نه ساسیه ی عه د نه کا و له م خسوسه وه له ته ره فی هه ر هه معیه ت و هه ر فه ردیکی عیراقیه وه هه ر ته شه بسسات و نه قداماتی واقع ببی له ته ره فی هه معیه تی ئیمه وه نا ئیلی موزاهراتی مو تله قه نه بی.

۱۵ شوبات ۱۹۲۵

به ناوی هه معیه تی مدافه عه ی و ته نی سلیمانی
مو عته مه د نه حمه د

سه رنج:

ئه م به یانه وه ک پاشکویه کی ژماره (۱۵) ی پوژنامه ی (ژیانه وه) بلا و کراوه ته وه.

خه یه ریکی موسل

ئه وقاتی به عدادیه دو ئینی شه و ته له گرافیکی له مو خابه ره ی موسله وه وهرگرت (قوبسیون حدو د) مو لاقات و موزاکه ره ی له گه ل وه کیله کانی هه معیه تی مو دافه عه ی و ته نیه کرد و نه هه معیه ته نه وراقیکی مو قسه لی ته قدیمکرد دائیر به ئیسیاتی نه وه که موسل به هه مو مه عنایه که وه وه به نه زه ر عونسروه تاریخ وه ئیقتساد وه عه سه که ریه وه جو زئیکی عیراقه قومسیونه که گه یشتنی نه وراقه که ی به یان کرد و وه عیدیدا که عادیلانه ته ماشای بکا له نه سنای مو لاقات که دا قه له بالغیکی چه ند هه زار که سی ده وری مه وقعی

قومسیۆنه‌که‌ی دابوو وه‌نیزه‌اری نه‌وه‌یان نه‌کرد که‌به‌شده‌ت وه‌حه‌راره‌ت ته‌ره‌فداری ته‌له‌بی جه‌معیه‌تی مودافه‌عه‌ی وه‌ته‌نه‌ئه‌که‌ن. که وه‌کیله‌کان له‌بینا‌که هاتنه‌ ده‌روه قه‌له‌بالغه‌که زۆر به‌حه‌راره‌ت بانگیان ئه‌کرد (هه‌ر بزێ عیراق، هه‌ر بزێ مه‌لیک فه‌یسه‌ل) ژیا‌نه‌وه، ژ(١٦)، ل (٤)

سوره‌تی ته‌له‌غرافی‌ک که له‌ته‌ره‌فی جه‌معیه‌تی مودافه‌عه‌ی وه‌ته‌نی موسله‌وه‌ جوابه‌ن بۆ عمو‌می ئه‌هالی سلیمانی هاتوو

بۆ عمو‌می ئه‌هالی مو‌حه‌ره‌می سلیمانی

ئه‌ی برا عه‌زیزه‌کان! ئیوه مه‌علومات‌تان ببی ئه‌و وه‌ته‌نه عه‌زیزه‌ی ئیمه‌یه ده‌فعی ئه‌و تورکانه‌ی کرد که ته‌له‌بی ته‌زع و پارچه‌ پارچه‌ بونی مه‌مله‌که‌ته‌که‌ی ئیمه‌یان ده‌کرد وه‌ نه‌یان ویست قه‌تلی رۆحی وه‌ته‌نه‌که‌مان بکه‌ن. عه‌جه‌ن ئیوه ئه‌و فه‌زائیه‌و فه‌لاکه‌تانه‌ ده‌رخاتر نا‌که‌ن که تورکه‌کان له مه‌مله‌که‌ته‌که‌ی ئیمه‌دا کردیان وه‌ بۆیان به‌جیه‌یشتین؟ ئایا ئیوه نازانن که حکومه‌تی تورک حوکه‌مه‌تیکی دینی‌هه‌و ئیحه‌ترامی دیانه‌ت نا‌کا ئیلا خه‌زمه‌تی عونسره‌که‌ی خۆی نه‌بی که تورکیه‌ته‌!

حه‌رب‌ی عمو‌می ئیمه‌ی نه‌جاته‌ له‌ده‌ست عه‌دایه‌تی وه‌ئیه‌انه‌تی تورکه‌کان خودا ئیمه‌ی هیدایه‌ت‌داو فرسه‌تیکیشی بۆ ریک‌خستین و ئیمه‌ش خۆمان ده‌رکمان کردوه ته‌شکیلی حکومه‌تیکی عیراقیه‌مان کرد، که ئه‌م حکومه‌ته‌ موره‌که به له‌نه‌وه‌جوانانی کورد نه‌جیب و عه‌ره‌ب. ئه‌م مه‌مله‌که‌ته‌ی ئیمه‌یه عیراق ئه‌به‌ده‌ن جو‌ی نابیه‌ته‌وه‌ وه‌ئه‌ه‌دا له‌ئیمه‌ رازی نابن که ده‌فعیه‌کی تر ئه‌و قه‌لای حکومه‌تییه‌ که ئیمه‌ دروستمان کردوو له‌ته‌ره‌فی دوشمنی ئیمه‌وه‌ پڕوخینری.

ئه‌و خه‌میه‌ت و خه‌مسه‌ته‌وه‌ نیه که له‌ته‌ره‌فی ئه‌هالی سلیمانی‌ه‌وه‌ نیه‌زارکرا‌بوو ته‌بلیغی عمو‌می ئه‌هالی موسل‌کرا‌و ئه‌و مه‌تالیبه‌ی که ئه‌وانیش ده‌رمیانیان کرد‌بوو مه‌تالیبه‌ی که مه‌عقول و ه‌چاک بوو بو‌وبه‌ باعیه‌سی فه‌رح و سه‌روورکی زۆر، ئه‌هالی موسل ته‌مه‌نای ژیا‌نتان ده‌کا وه‌کو بایه‌که که ته‌مه‌نای ژیا‌نی بایه‌که بکات و ده‌وام کردنیش له‌ ئیوه ئه‌مه‌ل ده‌که‌ین خودا یاریده‌ده‌ری هه‌موو لایه‌که‌ بێ.

ژیا‌نه‌وه، ژ(١٧)، ل (٢)

کورد و تورک قه‌تعیه‌ن پیکه‌وه‌ نا‌ژین

فاتیق سه‌ه‌ری که‌خۆی تورکه‌و مه‌ژونه‌ له‌دار ئه‌له‌فتونی سو‌ربۆن وه‌یه‌کی‌که له‌ مو‌ته‌حه‌سینی عیلمی ئه‌قوام و جواغرافیا له‌کتیبه‌ی که‌له‌به‌حسی ویلایه‌تی موسلدا وه‌ها به‌حس ئه‌کات: (سه‌که‌نه‌ی ویلایه‌تی موسل به‌ئه‌کسه‌ریه‌تی عمو‌می میله‌تی کورده ئه‌م میله‌ته‌ جه‌سوره‌دا ئیمه‌ن مقابیل به‌ حکومه‌ت له‌شه‌پرو مو‌حاره‌به‌دان هه‌موو ئه‌فرادیکی ئه‌م میله‌ته‌ی به‌لا ئیستیسه‌ابه‌ تفه‌نگ و ده‌مانچه‌و خه‌جهر موسه‌له‌جن. حه‌تا ئه‌وانه‌ی که عاجز له‌ئیداره‌و مه‌عیشه‌ت مو‌تله‌قه‌ن ساحیبه‌ی سیلاحن له‌به‌ر ئه‌مه‌دا ئیمه‌ن مقابیل به‌حکومه‌ت شه‌ریان کردوووه‌ ده‌یکه‌ن وه‌چه‌ن تابوو ئالایان مه‌حوو بێ نیشان کردوووه‌.

بۆ تەسھىلاتىكى زۆر بى ئەھمىيەت دەپ مۆتىسەرىف خۇي لەگەل قوھ تىكى زۆر موھىم بچىت بۇ ئىش. وەئەلھاسل ئەم مىللەتە بۇ حۆكۈمەتى تۈرك قەتئىيەن قابىليەتى ئىنقىيادو مل شۆپکردن نىيە).

لەم بەھس و بەيانا تەدا وەھا دەرکە و تۈۋە كەمىللەتى نەجىبەى كورد لەزەمانى ستوتيانا ديسان حۆكۈمەتى تۈركيان نەۋىستۈۋە. وەمقابىل بە زۆلم و مەعامەلەى نابەجىي تۈركەكان دائىمەن موسەلەح بوون و شەپيان كىردوۋە وە قەتئىيەن تاعەتيان بەحۆكۈمەتى تۈرك نەكىردوۋە ئىنجا ئەمىر كەمىلەتى كورد زياتر تەرەفى و ئىنكشافيان كىردوۋە چۆن رازى دەبن كە جارىكىتر بچنەۋە ژىر تەۋقى ئەسارەتى تۈركەكان و ئىتاعەتيان پى بكن ئەمە شتىكە كەحاسىل بوونى تەتئىيەن قابىل نىيە.

وەكو تۈركەكان خۇيان ئىعترافيان بەم ئەحوالە كىردوۋە ئەلبەتە عالەمى جىهانىش قەتئىيەتى بۇ حاسىل بوۋە كە كوردو تۈرك تەفئىيەن پىكەۋە ناژىن و يەك گىر نابن.

عەبدولمەجىد

ژىانەۋە، ژ(۱۷)، ل(۲)

لەغزەتەى ئەلموفىددا

لەبابەت بەعزى ئەحوالاتى ئەخىرەى ھەيئەتى حدود لە موسل بەم ئەۋە نووسراۋە! ئەھالى لەئەترافى قەسرى كە بۇ(....) ھەئىيەتى كە دانراۋە كۆپۈنەۋە ھاۋارىيان ئەكرد (بژى عىراق لەگەل حۆكۈمەتى تۈركيا وەپايەدارىيەت جەلالەتى مەلىك) لەپاش نىو سەعات سىيان لەئەعزاكان كە چۈار پاشايشى تىابوۋ چۈنە شارەۋە، ئەھالى ھەموۋ لەجەدەكانا بوون و بانگيان ئەكرد (ئىمە عەرەبىن و عىراقىن بژى عىراق لەگەل تۈركيا) ئەعزاكەى تۈرك بە چەھرەيىكن.. بە رىگادا ئەپۇيشت فەقەت دوۋ ئەعزاكەى تر بەسەر بلىندى ئەگەرەن، بۇ ھەر كۆيىك ئەچۈون عەينى نەمايشيان چاۋ پى ئەكەۋت.

رۆژىك ھەيئەتەكە چۈنە شارەۋە تەلەبەى مەكتەبى خەزەرىي و مەكتەبەكانى سەنەۋى نەمايشىكىان ئىجرا كىرد كە پۇلىس نەى ئەتۈانى مەنەيان بكات، يەكئ تەلەبەكان خوتبەيەكى خۆيىندەۋە وتى (ئىمە عەرەبىن و عىراقى حەيات وەمەمامتمان مەربۈتى وەتەنەكەمانە لەبەر ئەمە خەبەر بدەن بەعۈسبەت ئەلئومەم كە ھەتا مندالىكىش دەركى پى ئەكا كەموسل عەرەبە) ھەر ئەۋ رۆژە ھەيئەت چۈون بۇ نىنەۋا كە لەۋىش عەينى موزاھەراتيان دى، رۆژى شەمە جەمەيەتى مودافەعەۋە حزبى ئەلئىستىقىلال وە ئەشراف زىارەتى ھەئىيەتەكەيان كىرد.

رەئىسى ھەيئەتەكە نوتقىكى بە فەرەنسزى خۆيىندەۋە كە بەيانى وەزائىفى ھەيئەت وەحسن نىەتيان دەرەحق بەئەھالى ئەكرد نوتقەكە بەعەرەبى تەرجمە كرا. لە ئەۋەلەۋە وىستيان بەتۈركى بى خۆيىنەۋە سامەين بە شەدەت رەدىان كىردەۋە وتيان ئىمە عەرەبىن و ئامانەۋى گۆئە تۈركى بگىرن.

ژىانەۋە، ژ(۱۸)، ل(۲)

ویلیایه‌تی موسل

ویلیایه‌تی موسل ده‌وره‌ی ته‌نزیماتی حکومه‌تی عوسمانی که له ۱۲۸۰ ده‌ستی پیکردوو له‌گه‌ل ویلیایه‌تی به‌سره‌دا هه‌ر له‌ته‌ره‌فی وه‌زیریکی فه‌وق ئه‌لعاده‌ی تورکه‌وه که له‌به‌غداد دا‌ئه‌نیش‌ت ئی‌داره ئه‌کرا وه قسمی کوردستانی که له‌ویلیایه‌تی موسلدا بوو به‌سوپه‌تیکی مومتاز ته‌ودیع به‌سالله‌ی بابان کرابوو له ته‌ره‌فی ئه‌وانه‌وه ئی‌داره ده‌کرا.

ئهو قسمه‌ی که له‌ته‌ره‌فی بابانه‌کانه‌وه ئی‌داره ده‌کرا عیبارت بوو له سلیمانی، قه‌لاچوالان، کۆی، حه‌ریر، هه‌له‌بجه و به‌عزه‌ن که‌رکوک که ئهم موخیته جگه له مونساه‌به‌تیکی سیاسی جوژئی له‌گه‌ل حکومه‌تی تورکا هیچ ده‌خلیکی نه‌بووه.

ئهمه تاریخن سابته:

وه‌قتی که له‌ئه‌وانیلی نیوه‌ی دووه‌می عه‌سری سیانزده‌هه‌می هه‌جریدا به‌زه‌ریه‌ی ته‌فره‌قه‌ی کۆیه نیه‌یاته به‌حکومه‌تی مومتازه‌ی بابان هیئرا، ئهو ئه‌یاله‌ته‌ی که له‌ته‌ره‌فی بابانه‌وه ئی‌داره ده‌کرا ره‌ئسه‌ن عه‌لاوه‌ی به‌غدادکرا. وه ئه‌وسا عیراق به‌ئه‌یاله‌تیکی مومتازه حسوب بووه وه‌موره‌که‌ب بوو له‌ویلیایه‌تی موسل و به‌سهره‌و له‌ته‌ره‌فی وه‌زیریکی فه‌وق ئه‌لعاده‌ی تورکه‌وه ئی‌ده‌ره‌ده‌کرا. فه‌قه‌ت وه‌کو عه‌رزمان کردن له‌پاش ده‌وره‌ی ته‌نزیمات وه ته‌قسیماتی ئی‌داره‌ی ویلیایه‌تی موسل له‌ته‌ره‌فی حکومه‌تی تورکه‌وه ته‌شکیل کراو عیبارت بوو له‌لیوای موسل، که‌رکوک، وه سلیمانی و ئهم ته‌شکیلاته هه‌تا سقوتی تورکیا ده‌وامی کرد فه‌قه‌ت له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا له‌موحه‌ره‌راتی ره‌سمیه‌ی تورکیادا دیسان ویلیایه‌تی موسل، به‌سهره‌وه به‌غداد به‌عیراق ناوده‌یرا.

ته‌شکیلاتی عه‌سکه‌ریه‌ی ئهم (۳) ویلیایه‌ته موشته‌ره‌ک بووه هه‌ر ویلیایه‌ته‌که به‌ناوی (التنجی ئۆردۆ) وه ته‌قسیم کراو مه‌رکه‌زیشی له به‌غداد بوو.

له‌پاش موته‌ره‌که‌و جیابوونه‌وه‌ی عیراق له‌تورکیا حکومه‌تی تورکیا ره‌سمه‌ن ئی‌علانی کرد که هه‌ر زاب‌تان و مه‌ئموری که ئه‌هلی عیراقن مه‌ن‌زۆن بچنه‌وه عیراق وه به‌حدودی حازه‌یه‌وه زاب‌تان وه مه‌ئمورانی ویلیایه‌تی موسل ته‌رخیسکرد. ئهمه‌ش ده‌لیلیکی ته‌واوه که حکومه‌تی تورکیا ره‌سمه‌ن ئی‌عترافی کردوو به‌عیراقیتی ویلیایه‌تی موسل.

ئه‌گه‌ر سه‌رفنه‌زه‌ر ئه‌لحانه‌ش بکه‌ین وه‌بینه‌ سه‌ر باسی ملیه‌ت هه‌موو که‌س ده‌یزانی که ئه‌کسه‌ریه‌تی ویلیایه‌تی موسل کورد وه‌عه‌ره‌ب ته‌شکیل ئه‌کا. ئه‌وه بێ شو‌به‌یه که عه‌ره‌به‌کانی ویلیایه‌تی موسل له عیراق زیاتر هیچ شتیکی تریان ناوی. وه‌بینه‌وه سه‌ر کورده‌کانی ئهو ویلیایه‌تی ئه‌گه‌ر به‌پنی ئامالی خۆیان حکومه‌تی کوردیه ته‌شکیل نه‌کری، وه کوردستانی سه‌ره‌وه که ئیستا له‌ژێر پنی تورکی زالما ئی ئالینی نه‌جات نه‌دری بێشک و شو‌به‌ه ئی‌تحد له‌گه‌ل عیراقا ته‌رجیع ده‌کا له‌بۆنه‌ی خزه‌تکاری تورک. ئهمه‌یش له‌نوقته‌ی ئیقتسادیات و تیجاره‌ت و موخافه‌زه‌ی مه‌وجودیه‌تی ملیه‌ی کورد شتیکی لازم سه‌ریچه، وه‌هیچ کوردیک نییه ده‌فه‌یه‌که که‌بییه‌وی بچینه‌ ژێر به‌ندی ئه‌سه‌اره‌ت و ئیستبراری تورکه‌وه، چونکه ئه‌وسا هه‌ر سه‌روه‌ت، ئیقتسادیات، تیجاره‌تمان مه‌حو

نابیتەو، بەلکە ناموسی میلی مەوجودیەتی قەومیەمان ئەکەوێتە تەهلۆکەو دەهەوتی.

رەشید نەجیب

ژیانەو، ژ (١٨)، ل (٢)

لەئەلەعەرەبیەو کە لەنەجمەدا نووسراو:

تەسرەیحاتی مەندوبی ئەلسامی لە موسڵ

روژی شەمە یەحوتی ئەم مانگە جەنابی موعتەمەدی ئەلسامی (سێرهانی دوس) بەتەیارە چۆتە موسڵ، نیواری روژی یەکشەمە ی ٨ مانگ لەدائیری مۆتەسەرەیفەتی موسڵدا سی سەدکەس لەئەشرف، توجار، روئەسای رۆحانیەو گەرەو گەرەو موسڵدا مولاتاتی کردو، لە خسوسی وەزعیەتی حازەری وەزائیفی ئەنجومەنی جەمعیەتی ئەقوامە وە گفتوگۆیان ئەکرد وە وتوێتە "لە نەزەری ئەنجومەنی موحتەرەمدا بەقەنەتی تەحقیقی کرادوو کە موسڵ وە ئەواحیەکانی عەرەب و عێراقین. ئەمە لە نەتیجە ی پێنج سەعات گفتوگو کە لەگەڵ ئەنجومەنی موحتەرەمدا کردوومە تیگەیشتم ئەنجومەن هیچ شوبهەیهکی نەماو کە موسڵ عەرەبن، لە پاش بەیانکردنی ئەم خسوسانە تەبریکی موسڵیەکانی کردوو کە لەتەلەبەو ئارەزووی خۆیاندا موفەق بن.

ژیانەو، ژ (١٨)، ل (٤)

مەسئەلە ی حدودی شیمالی

ناژانسی رویتەر

راپۆرتی قومیۆن حدودی موسڵ ئیسدار کراوا بەیان ئەکا کە قەتەن کە تەجزئی نەکاو وامولاحزە ئەکا کە موناقاشاتی میهمە ی ئیقیتسادی وە جوغرافیەو کەزالیە حەسیاتی ئەکسەرەتی ئەهالی تەرەقداری ئەوێه کە لەگەڵ عێراقدا بێ ئەگەر مەملەکەتە کەبیست و پێنج سال لەژێر کۆنترۆلی عوسبتی ئەلئومەمدا بمینیتەو بەو نەوعە کە ئامالی کوردیە رەعایەت و ئیحترامی ئیدارە ی سیاسیەو عەدلیەیان بکری و کۆنترۆلی مەعاریفی مەنتیقە ی خۆیان بکەن. شاید کۆنترۆلی عوسبەتی ئەلئومەم لە خیتامی مەعاهەدی نینگلیز و عێراقدا لەپاش چوار سالی تەواو بێ ئەو وەختە بۆ مەملەکەتەکە و نافعە کە لەژێر ئیدارە ی تورکدا بمینیتەو کە داخیلی وەخاریجی ئەحوالی سەلامەتی ئەو بەبێ قیاس موافیقترە لە هینی عێراق.

بەهەر حال ئەبێ عێراق مەنتیقە ی دیالە ی تیا بمینێ بۆ مەقاسیدی ئیسفاو ئەپوا، قومیۆن توسیە ئەکا کە شاید تەحەبوزی قەرار بدی حدود تەقریبەن (زایی سەغیر) تەعقیب ئەکا قەراری نیهای خراوەتە دەست عوسبەتی ئەلئومەم، وای بەیانکراو کە هەر قووتی ئیدارە ی بەدەستەو بێ بەسەر مەملەکەتەکەدا مونساییاتی تيجارییه بەدەست ئەو قووتەو بونی زەروریە، بیانات وەئیفادات بەدەلائیل وەبەراھینەو بۆ ئەم مۆتالعاتە لەتەرەف قومیسیونەو تەقدیم ئەکری.

قۆمىسيۇن بىيان ئەكا وە لەو فەكرەدايە كە مەسئەلەى ئەم قەتە مۆتەنازىع فېھىيە ئەوئەندە موختەلەيتە كە تەنھا ھەر مولاھەزاتى عونسرىي مومكىن نىيە ھىساب بىكرى بەھەمەن ھال ھودى مەوئە بەشكاندن سىلسىلەى تارىخيەو، ھەر چەند لەئوقتەى ھەقانىيەتەو مەملەكەتەكە ئەبى بەجوزئىكى... تورك تەماشاشا بىكرى. ھەتا مەملەكەتەوا زلە ھەقى خۆى ئەھىننى عىراق ھەر ھەقىكى ئىجتەماى وەيا عەقلى ھەيە، قۆمىسيۇن موقابىل بەتەرەقى و تەعالى مەملەكەتەكە كەبەسايەى ئىدارەى بەرىتانياو پەيداي كىردو ھزبە گوزارى شوكران و تەقدىرە.

قۆمىسيۇن بىياني كىرد كە ئەكسەرىيەتى نفوس تەرەقدارى ئىلتىھاقى عىراقە، ئىستىنادىيە دەوامى كۆتۈرۈلى عوسبەتى ئەلئومەم ئىلا تەرەقدارى ئەو ئەببون كە ئىعادە بىكرىتەو بۇ توركيا.

ژيانەو، ژ (۳۵)، ل (۲)

وەزارەتى خارجىيەى توركيا تەبىي (كىتابى ئەلئەھمەر) كەمۆتەعەلىقە بەھەسئەلەى موسلەو تەواوېكىرد. وە نوسخەيەكى تەقدىمى سەفېرى بەرىتانيا لەئەنقەرەكىرد ژيانەو، ژ (۳۹)، ل (۳)

مەجلىسى عوسبەتى ئەلئومەم و
رۆژىك دواخستنى مەسئەلەى موسل لەسەر ويستنى تورك
لەندەن ۲ ئەيلول: ئەمىرۆ كىرد بوونەوھى مەجلىسى عوسبەتى ئەلئومەمدا مەندوبى تورك داواى رۆژىك دواخستنى مناقشەى مەسئەلەى مېھەمى موسلى كىرد.
مىستەر شامبوان وەزىرى خارجىيەى بەرىتانيا مەوافەقەتى ئواند فەقەت وازىيەن بەياني كىرد لەم واقەيە زياتر ھېچ تەئخىراتىكى تر بىئى بە قەتەى قىبول ناكىرى، لەبەر ئەمە مەجلىس بۇ رۆژىك قەرارى دواخستنى مناقشەيدا لەسەر ويستنى مەندوبى تورك.
ژيانەو، ژ (۴۰)، ل (۲)

كەى قەرارى عوسبەتى ئەلئومەم دەرئەچى
لەبابەت موسلەو
لەندەن: لەپاش تەماشاكىردنى مەسئەلەى موسل عوسبەتى ئەلئومەم ھەوالەى ھەيئەتتىكى سى كەسى ئەكا كە ئەوئەلىان ئاسويچرەيى، دووھىيان ئەسپانىولىو سىيەمىيان لەجەمھورىيەى ئاراغواى يەكىكى ئەمىركاييە. لەبەر ئەمە ئومىد ناكىرى تا دوو ھەفتەى تر لەم خسومەو قەرارىكى نىھانى بدىرى.
ژيانەو، ژ (۴۰)، ل (۲)

جنوہ: لەو کونفرانسەدا کە میستەر ئەمری بۆ ساحیبی غەزە تەکان و تەبوی، بە یانی کردوو و کە حکومەتی بەریتانیا عەزەمی ھەیە لە تەواو بوونی مەعاھدە کەدا مۆتابیقی شەرتی عوسبەتی ئەلئومە مەعاھدە یەکی تازە ی لە گەڵ عێراق عەق بەکا. وە وتی بەریتانیا لەو فکەرە لای ئەداو و لانا دا کە سەعی بەکا بۆ تەرەقی و تەعالی عێراق و بۆ ھێنانە سەر وادە یە کە عێراق بتوانی خۆ بەخۆ ئیدارە بەکا و بتوانی لە عوسبەتی ئەلئومە مەدا ئەعزایی بەکا.

وتی نه گهر نه و حدود دی که مه تله بمانه ده ست بکه وی نه بیته با عسی مو حافه زدی
سه لامه تی وه نه گهر عه کسی حائی واقع بیی له هه موو روویه که وه مه سهئه له کی سب
وه خامه ت وه ته هلوکه په یدا نه کا.

لهجنومه تهلهغرافيك بهتاريخى (٤) نههاتوو هئلى ميسستر ئيميرى لهسهر ئهو كونفرانسهى كه بو ساجيى غزهتهكان وتبووى بهستى ههقالكردى وتى توركهكان لهنوقاتى عىلمى ئهجناسى بهشهر وهعىلمى ئىقتىساد وهسوقي ئهلهجبهشهو دهلائىل ئىبرازئهكهن وه ئهالحال لهنتيجهى تهحقيقاتى ههئىته دهركهوتوو كهخهلقى ويلايهتى موسل تهرجيى حكومهتى عراق بهسهر حكومهتى توركدائى كهكه وه ئهو بهياناتى توركهى رهدكردهوه كه ئهئىن لهبهر بهعزى ئهسباب كه حكومهتى عراق تهوهسللى پى كردوو ههئىتهتى حدود بهكهمالى سهربهستىته ئىجراى تهحقيقاتيان بو نهكراوو تهكزىبى ئهو بهياناتهى كرد كه له حسوسى تىكچونى سلىمانيهوه بهست كرابوو وه سوالى كرد كه ئايا حكومهتى تورك حازره بو دانى ئىمتىازاتى ئىداريه بهكوردكهانى ويلايهتى موسل كه ئىستا له عهدهى حكومهتى عراقىهدا پى دراوه ئهگهر شايد بوو يان ئيعاده بكرىتهوهو لهمهسئلهى شايددهوه وتى ههموو حكومهتهكان موعتهرىفن بهئىتدائى سوريهو فهلهستىن حكومهتى بهرىتانيا تهلهبى تهمادى حالى حازره ئهكا مهسئله تهعينكردى حدودى بهيىنى دوو حكومت زياتر نيبه ئهها بههيج نهوعى بى حكومهتى بهرىتانيا موسيره بهمانهوى حدود لهسهر وهزعى حازر تاخهتى برؤكسل. ديسان بهيانى كرد كه حكومهتى بهرىتانيا مهوافهته ئهكا بو موراعاتى ئهقهليات كه داخلى عراق لهلايهنى عوسبهتى ئهئلومهوه نيا بهتهن عوزويك بنىريت، بهشهرتى توركىش عهينه قبولى بكات ئهو ئهقهليانى كه لهداخلى مهنتيقهى توركدائيه عوسبهتى ئهئلومه قوترولى بكات.

ژيانه وه، ژ (٤٠)، ل (٤)

رای ئارل بهرکههید

له بابہ ت موسّوہ

لوندرد: لهو كۆنفرانسى ئارال بەركەھىد كە لە ئۆكتۆبەر داويە نەلئ: (ئەگەر تۈركەكان لەشىمالى عىراقدا دابمەزىت، حەياتى مەملەكەتەكە ئەكەوتتە تەھلۈكەوہ كە لەبەر كەمى ئىدخالات موساعىد نىبە مقاومەتى ھجومى تۈرك بكا).

وهسه ربه خو هیشتنه وهی عیراقیش مه وافیقی عه دل و ئینساف نییه له دوا ییدا به حسنی له نه حوالی موئه لیمه ی سودان و قه تل عامی جیهانی سائیره ی سودان وه خه رتوم که له پاش ته خه لیه رویدا بوو گیرایه وه و تی:
(ئه گهر ئیمه له عیراق خو مان بکیشینه دوا وه ئیر تکابی جورمیکی گه وره ئه کهین که له و جورمه که متر نابی!...)
ژیانه وه، (٤١)، ل (٢)

مستهر ئیمیری

له جنیف ناپوا

میستهر ئیمیری عه زمی مانه وهی له جنیف کردوه تاحه ل و برینه وهی مه سئه له ی موسل، له گه ل ئه مه ی که به نزیکیکی ژوو برینه وهی ئومید ناکری، چونکه ئه وهی نه ته فهرعییه که عوسبه تی ئه لئومه ته شکیلی کردبوو هیشتا دهستی به گرد کردنه وهی ده لائیل و به راهینی ته رفهین نه کردوه.
ژیانه وه، ژ (٤١)، ل (٣)

رؤیتەر

حه واله کردنی مه سئه له ی موسل

بو مه حکه مه ی عه دلی لاهی

پاریس: غه زه ته ی ئه لمانان له موخابه ره ی خاسی له جنیفه وه خه بهری ئاتی وه رگرتوو ئه لی: شایعه یه که مه سئه له ی موسل حه واله ی مه حکه مه ی عه دلی دائیمی لاهی ئه کری.

ژیانه وه، ژ (٤٢)، ل (٢)

هه یئه تی ٣ که سی که ته هیدی تورک ئه کا

له ندهن:

ته له غرافێ له جنیفه وه هاتوو ئه لی شایعه له بهینی خه لقدا ده وران ئه کا که ئه وه هه یئه ته ی ٣ که سیه ی عوسبه تی ئه لئومه وه مه سئه له ی موسل ته شکیلی پیکردبوو ته هیدی تورک ئه کا ئه گهر راستی ئه م شکاتی مه ندوبی به ریتانیا ته حقیق بکا که مه سیحیه کان له وه ته نی خو یان ته به عیدکراون چونکه ئه مه بو نه تیجه ی حوکمی مه سئه له ی موسل ته ئسیری خراپی هه یه، والا زمه له سه ر تورکه کان له م کرده وانه که مغایری مه دهنیه ته ده ست هه لگرن.

ژیانه وه، ژ (٤٢)، ل (٢)

ئىجتىماعى مەحكەمەى لاھى

لاھى: مەحكەمەى عەدلى دائىمى لاھى ئەعزاكانى دەعوەت كرد بۇ عەقدى جەلسەيەكى فەوقە ئەلەدەلە ۲ى تەشرىنى ئەولەدا بۇ تەماشاكردنى مەسئەلەى مەسئەلەى مەنتىقەى كۆيان.
وہ بۇ تەماشاكردنى ئەو نوقتەى كە عوسبەتى ئەلئومەم حەوالەى كردبوو لە بابەت مەسئەلەى موسئەوہ بۇ ئەمەى لەم خسوسەوہ راى خۆى بدا.
ژيانەوہ، ژ (۶۳)، ل (۳)

توركياو مەسئەلەى موسئ

ئەستەمۆل: شرکەتى تەلەغرافى ئەناتۆل تەكزىبى ئەو خەبەرەى كرد كە غەزەتەى ئەلمانان لە ۱۵ى ئەیلولدا بلأوى كردبەوہ كە حكومەتى توركيا رەدو بەدەلى لەگەل مەندوبى ئەلمان و روس كردوہ لەبابەت ئىقتدارو ئىستعدادى عەسكەرىيەوہ دائىر بەمەسئەلەى موسئ.
ژيانەوہ، ژ (۶۴)، ل (۳)

داخىلى:

مەجلىسى ئەعيانى عىراق

تەشەككورى وەزىرى موسئەعمەرات ئەكا بۇ حوسن مەودافەعەى لەمەسئەلەى موسئەوہ

لەندەن ۱-۱- رەئىسى مەجلىسى ئەعيانى عىراق يوسف ئەفەندى سوئدى تەلەغرافىكى بۇ مىستەر ئىمىرى وەزىرى موسئەعمەرات ناردوہ لەم تەلەغرافەدا تەشەككورى نواندبوو بۇ حوسن مودافەعەوہ ئىهتام بەمىلەتى عىراق و بە موحافەزە بۇ زىفافەتى حدودى شىمالىيەى عىراق كە لەمەجلىسدا ئىيرازى كردوہ.
ژيانەوہ، ژ (۶۴)، ل (۳)

رؤیتەر

مىستەر ئىمىرى دائىر بەموسئ

لەگەل مەلىك جۆرج موباحەسە ئەكا

لەندەن ۱۵-ت ۱- مىستەر ئىمىرى بەگەيشتە خزمەتى جەلالەتى مەلىك جۆرج موشەرەف بوو، ئەو رەدو بەدەلەى كە لەمەى پىش دائىر بەعىراق وە بىلخاسە دژ بە موسئ شروعى پىكردبوو ھەمووى عەرزى جەلالەت مەلىكى كرد، لەم جىھەتەوہ لەپىش ئەمەدا لەبەينى جەلالەتى مەلىك جۆرج وە جەلالەتى مەلىك فەيسەلدا بەحسكرايوو.
ژيانەوہ، ژ (۶۵)، ل (۲)

حه ره كه تي جه نه رال لیدونه
دوینتی جه نه رال لیدونه له پاریسه وه بۆ ته حقیق وه ته دقیقی وه قعی میهمی
کویان روو به موسل حه ره كه تی کرد.
ژیانه وه، ژ (٤٥)، ل (٣)

خه به راتی موته فه ریه
میستهر ئیمیری ته نکیدی کرد که حکومتی به ریتانیا به قه تعی موسل ته خلیه ناکا.
ژیانه وه، ژ (٤٥)، ل (٣)

رؤیتنه
مه سئه له ی موسل له مه حکه مه ی عه دی لاهی
لاهی ٢٥-١ له جه لسه ی مه حکه مه ی عه دی ده وی لاهیدا سیزدق گلاس هۆک،
سیر سیسل هورست وه میستهر واشیری ئه وقات بۆ ته حقیقاتی مه سئه له ی موسل
حکومه تی فه خیمه ی به ریتانیا ته مسیل ئه کن وه له نه زاره تی خارجه وه موسته عمه رات
وه مالییه وه وه کیلیان له گه لدا ئه بی.
ژیانه وه، ژ (٤٦)، ل (٢)

له مه حکه مه ی عه دی ده وی لاهیدا
مه سئه له ی موسل و حازر نه بوونی مومه سیلی تورکیا
لاهی، ٢-مه- مه حکه مه ی عه دی ده وی لاهی بۆ بینینی مه سئه له ی موسل ئه مپۆ
به یانی جه لسه یه کی فه وقه ئه لعه ده ی به ست، له م جه لسه یه دا مفه وه زی به ریتانیا له لاهی
سیر چارلس مارلنک وه مفه وه زی تورکیا له لاهی محمه د ئه سعه د به گ، وه سوفه رای ده وله
معه زه مه کانی تر له گه ل ئه وه هینه ته ی که له حکومتی به ریتانیا وه به مومه سیلی ته عین
کراون حازر بوون ئه و جیگایه ی که بۆ مومه سیلینی تورکیا ته خسیس کرابوو له بهر حازر
نه بوونی هه یئه تی مه زکور به تالکرایه وه.
مه حکه مه، ئه و ته له غرافه ی که له تورکیا وه هاتبوو خویندیه وه، له م ته له غرافه دا
تورکیا به ته وای مه حکه مه ی ته دپیرو ئیحترامی گرتیوو فه قه ت به یانی کردبوو که
حکومه تی تورکیا بۆ ئه م ئیجتماعه سه به ب له مه یه دانا نابینتی که ناردن مومه سیلی
ئیسئلزام بکا.
سیر دۆگلاس هۆک نوته قنکی دوورو درێژیدا، مه جلیس ته واو وه ته علیق کرایه
سوبحینی نیومرۆ.
سیر دۆگلاس هۆک له نوته که یه دا مه وادی ژیره و دی ته سیرح کرد.

مه‌وادى مه‌عاهده سابت و موچه‌قيقه‌كه ئه‌و قه‌راره‌ى جه‌معيه‌تى ئه‌قوام ئه‌يدا قه‌رارىك ئه‌بى مه‌وافيقى مه‌عاهده نامهى لۆزانه له‌بهر ئه‌مه ئه‌و قه‌راره سهرفى له‌شكلىكى ته‌حكيميدا ئه‌بى وه‌كو توركه‌كان ئيدعا ئه‌كه‌ن نه‌ته‌وه‌يى وه‌نه‌ته‌وه‌ستى تيا ئه‌بى. به‌رامبه‌ر به‌ئيدعاى فه‌تى به‌گ كه له‌جنووهدا وتى مفه‌وه‌زىم به قبول كردنى هه‌ر ته‌عه‌هودى كه‌عائيد به‌حكومه‌ته‌كه‌م بى ئه‌لیم: مه‌سئله‌يه‌ك كه له‌ته‌ره‌فى حكومه‌تییى به‌شه‌ره‌فه‌وه سالىك به‌لا قه‌يدو شه‌رتى قبول كرابى وه ئه‌مړو له ته‌ره‌فى مومه‌سيله‌كانيه‌وه تيك بدرى له‌بىنى ئه‌م ئه‌وه‌عه حكومه‌تانه‌دا ته‌ئسيسى رابيتهى مه‌حال ئه‌بينم.

ژيانه‌وه، ژ (٤٨)، ل (٣)

رۆیتەر

ته‌سريحاتى ميه‌مهي وه‌زيرى موسته‌عه‌مرات دائير به‌موسل لۆندره ٨ ت ٢- وه‌زيرى موسته‌عه‌مرات ميسته‌ر ئيميرى دوئ شه‌و له (پورتسموت) وتويه‌تى ئوميدم هه‌يه به‌جه‌معيه‌تى ئه‌قوام له‌مانگى پيشه‌وه ماندا دائير به‌موسل قه‌راره‌كه‌ى بدا. وه وتويه‌تى عه‌لاوه‌ت ئه‌هميه‌تى مه‌خسوسه‌ى مه‌سئله‌ بۆ هه‌موو عاله‌م ئىجاباتى موساله‌مه‌ته‌كه‌ جه‌معيه‌تى ئه‌قوام قه‌رار بدا وه‌ته‌ئيدبكات. ئاره‌زووى گه‌وره‌ى حكومه‌تى به‌ريتانىا ئه‌ميه‌يه كه مه‌سئله‌به‌موساله‌مه‌ت هه‌ل بكري. له‌عه‌ينى وه‌ختا به‌كه‌مالى عه‌زمه‌وه ئيسرارى كرد له‌سه‌ر حقوقي خوى وه‌حقوقي ئه‌و ميلله‌ته‌ى كه ئيعتماديان پيكردبوو قابينه‌ى مه‌تواليه‌ى به‌ريتانىا ته‌عه‌هوديان به‌ميلله‌تى عيراقدا بوو كه مه‌يدانى نه‌ده‌ن جاريكى تر به‌خريته‌وه ژيئر ئيداره‌ى تورك، وه‌وه‌عدى به‌عيراق دابوو كه حكومه‌تییى حور وه‌موسته‌قيليان بۆ ته‌ئيدبكا.

حه‌سه‌ب ئه‌لئيمكان مه‌عاونه‌ت كرا، وه‌له‌وه‌عه‌ديا وه‌فاى نواند. فه‌قه‌ت ئه‌مړو حكومه‌تى توركييا داواى لى جوئ كردنه‌وه‌ى ده‌وله‌مه‌ندترين پارچه‌يه‌كى عيراق ئه‌كا، كه ئه‌م داوايه‌يش نه‌له‌سه‌ر ده‌لييلكى قه‌وميه نه‌له‌سه‌ر ويستنى ميلله‌ته. به‌ده‌فعى وردى ئه‌م داوايه حكومه‌تى به‌ريتانىا له‌و قه‌ناعه‌ته‌دايه كه محافه‌زه‌ى حقوقي خوى كردوو. وه‌حكومه‌تى به‌ريتانىا له‌ موdafه‌عه‌ى ئه‌م مه‌سئله‌يه‌دا ته‌نها به‌واسيته‌ى ته‌حكيم ده‌ست هه‌ل ناگرئ زه‌روره‌تى هه‌س بكري موراجعه‌ت به‌قه‌وته‌يش ئه‌كا.

ژيانه‌وه، ژ (٥٠)، ل (٢)

رۆیتەر

مه‌وعيدى ده‌رچوونى قه‌رارى مه‌حه‌كه‌مه‌ى لاهى له‌بابه‌ت موسله‌وه

لاهى ١٩ ت ٢- مه‌حه‌كه‌مه‌ى عه‌دى ده‌ولى له‌لاهى رۆژى شه‌مه‌ى ته‌عين كرد به‌مه‌وعيدى ئىجتىماع، بۆ ئه‌مه‌ى قه‌رارى ئيستشارى ئيسدار بكا له‌بابه‌ت مه‌سئله‌ى موسله‌وه كه جه‌معيه‌تى ئه‌وام هه‌واله‌ى كرد بوو.

ژيانه‌وه، ژ (٥١)، ل (٢)

حوکمی مهحکمی عه‌دی ده‌وی لاهی دائیر به‌موسل

لاهی ٢١ ت ٢- مه‌حکمه‌ی عه‌دی ده‌وی لاهی حوکمی داوه که جه‌معیه‌تی نه‌قوام له‌پیش ته‌عینکردنی حدودی تورکیاوه عیراق به‌سوپه‌تیکی قه‌تعی ل‌نومیه‌تی نواندوه به‌ئیعتای قه‌راریک که‌هر دو‌لا عه‌مه‌لی پێ بکه‌م.

ئه‌و قه‌راره‌ش که جه‌معیه‌تی نه‌قوام ئه‌یدا لازمه به‌ ئا‌پای عمو‌می بدری، مه‌حکمه له‌و فکه‌ردایه که مومه‌سلینی ته‌ره‌فین ئیش‌ت‌راک به‌ئیعتای قه‌رار بکا.

ئه‌و مه‌سائیه که هه‌واله‌ی مه‌حکمه‌که‌راوه عائی‌د به‌ته‌حیدی حدودی عیراق وه‌تورکیا نییه عائی‌د به‌سه‌لاحیه‌تی جه‌معیه‌تی نه‌قوامه. مه‌جلیسی (...) ئه‌گه‌ر ئینگلیزه یا تورک ته‌ئخیری ته‌له‌بی نه‌کا له‌جه‌له‌سی ئاتیدا له‌خسوسی ته‌حیدی حدوده‌وه قه‌رار ئه‌دا.

حکومه‌تی به‌ریتانیا هه‌ر له‌ئیس‌تاوه قبول‌کردنی قه‌راری جه‌معیه‌تی نه‌قوامی به‌یانکردوه. وه‌زعه‌تی حکومه‌تی نه‌نقه‌ره ه‌یش‌تا مه‌لوم نه‌بووه.

ژیانه‌وه، ژ(٥٢)، ل (٢)

قه‌راری عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م له‌خسوسی مه‌سه‌له‌ی موسله‌وه

له‌جنه‌وه‌و بۆ قه‌خامه‌تی مه‌ندوبی ئه‌لسامی به‌غداد

روژی ١٦ ی کانونی ئه‌وه‌لی ١٩٢٥

مه‌جلیسی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م ئه‌م پاش نیوه‌پۆیه به‌ ئیجماعی ئارا مه‌وافیقی ئاتی قه‌راری هه‌لیدا.

١- حدودی تورکیاوه عیراق مه‌وافیقی خه‌تی برۆکسل ئه‌بی که له‌مه‌جلیسی برۆکسلدا له ٢٩ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ١٩٢٤ دا قه‌رار درابوو.

٢- مه‌جلیس، ده‌عه‌وه‌تی حکومه‌تی به‌ریتانیا ئه‌کا که به‌پێی ئه‌و مه‌عه‌ه‌ده‌یه‌ی له‌گه‌ل عیراقدا هه‌یانه وه‌ له‌تاریخی ٢٧ ی ئه‌یلو‌لی ١٩٢٤ دا له‌ ته‌ره‌فی مه‌جلیسه‌وه ته‌س‌دیق‌که‌راوه مه‌عه‌ه‌ده‌یه‌کی تر بکا بۆ ده‌وامی ئینتداب به‌سه‌ر عیراقدا بۆ (٢٥) سالی‌تر. وه‌ ئه‌م مه‌عه‌ه‌ده‌یه ته‌قدیمی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م بکا. مه‌گه‌ر که له‌پیش ئینقزای ئه‌م مه‌ده‌یه‌دا عیراق خۆی له‌ مه‌جلیسی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌مدا ته‌مسیلی بکا مه‌وافیقی ماده‌ی (١) ی قانونی مه‌جلیسی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م.

ئه‌گه‌ر له‌زه‌رفی شه‌ش مانگا ئیج‌رای ئه‌م ئیتفا‌قه ئیقت‌ران به‌مه‌لوماتی عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م بکا ئه‌و وه‌قته مه‌جلیس ئیعلانی ئه‌کا که ئه‌مه قه‌تعیه‌وه نیه‌ائیه، ئه‌و وه‌قته ئه‌و ته‌دابیره به‌یان ئه‌کا که مو‌قته‌زیه بۆ ته‌ئیمینی خه‌تی حدودی سالف ئه‌ل‌زک‌ر.

٣- حکومه‌تی به‌ریتانیا ده‌عه‌وت ئه‌ک‌ری بۆ ئه‌وه‌ی که له‌داخیلی سه‌لاحیه‌تی ئینتدابی خۆیدا ته‌ئیمینی ئاسایشی کورده‌کانی عیراق بکا. ته‌ئمیناتی‌ک که‌له باب‌ه‌ت ئه‌و

شکلی ئیدارەیی مەحلیە وە یەکە لە تەرەفی لیجەیی تەحقیقاتە وە لە خێتامی راپۆردا تەوسیه کراوە.

٤- حکومەتی بەریتانیا دەعوەت ئەکری ئەو لە داخیلی سەلاحیەتی ئینتەدابی خۆیدا هەتا مومکین ئەبێ رەایەتی ئەو ئیقتراحاتە بکا ئەو لە تەرەفی لیجەیی تەحقیقاتە وە بەیان کراوە لە بابەت تەدابییری تەئیمینی تەسەهیلاتی وە زەعی بۆ مساوات لە بەینی عمومی عەناسیری مەوجودەدا، وە کەزا لە بابەت تەدابییری تیجاریە وە کە لە تەوسیه یەکی مەخسوسە راپۆرە کەدا بەیان کراوە.

مولحەقی ژێمانە وە، ژ (٥٢)

بە مۆناسەبەتی قەراری عوسبەتی ئەلئومم ئیحتفال

ئەم هەفتەی رابووردووە حەقیقەن هەفتە یەکی پەر (.....) بوو کە وەتەبوو دوا یازو خەزان، ئافاق و تەبیەت لە بەینی یازو زستانا فەسلێکی زۆر جوان و لە تیفی واگرتبوو، لە ئەرزو ئاسمانا غوربارو عەمامی نەهێشتبوو مەگەر بەرەعەتی بوو بۆ هێنایی ئەم مژدە یە وە بۆ ئیزهاری شادمانی وە ئیشتراک بەم حەفلە یە، هەر وە کە مەشهورە پێنجشە مە و شە مە موبارە کە مژدە ی قەرارە کە مان پێنجشە مە وەرگرت وەرۆژی جومعە تەئیدی کردو شە مە مەراسیمی ئیحتفال بە جێ هێنرا.

رۆژی شە مە مۆسادیفی کانونی ئەوێ ١٩٢٥ هەر لە بەرە بەیانە وە ئافاقی سلیمانی جوان و شیرین، هەوای نەسیمی سافە و بۆ نخۆش، فەزاکە ی نورانی وە بریقە داربوو، رۆیش لە کە مالی عیشو و نازی ئاهەستە ئاهەستە لە ئوقو وە دەر ئەکە و ت، خەرمان خەرمان جلوی ئەدا و اهاتە پێشو و لە پۆژانێکە جواتر وە روناکتر عەززی ئەندامی کردبوو.

ئەمە ی مەملە کە ت لە گەر وە تا بچووک هەموو پەر نە شئو وە خەندان وە دلکرا وە بوون، مەگەر کە لە مە و جاتی ئە لە کتێکی لە ناو نەسیمی عەنەر بوو لە جەنوو وە بە سەر شاخ و دەر خەکانی ئە و روپا وە بە سەر هەموو شە پۆی بە حەری سپیدا تا گەیشتە ئێمە مژدە ی پێبوو کە حەیات و سە عادت قەتعیەکی تەئیمین کردو وە یە عنی، مژدە ی قەراری عوسبەتی ئەلئوممە میدا دائیر بە مانە وە ی ویلایەتی موسڵ بۆ عێراق.

بە مۆناسەبەتی ئەم خەبەرە خۆشە وە رۆژی مەزکور ئیحتفالێکی زۆر گەر وە وە تەن ئیجرا کرا مەوافیقی پەر وە غرام وە تەرتیباتێک کە لە مە قامی مۆتە سە ریفیە وە ریکخرا بوو لە سە عات چواری عەرەبیدا دەستە دەستە ئومەر او زابتنی حکومەتی فەخیمە ی بەریتانیا وە جەیشی عێراق کە عیبارەت بوون لە جەنابی سە عادتە تەاب کرێل براون قوماندانی عمومی عەسکەری لیوا وە جەنابی میستەر مە کریکەر زابتنی ئیستخبارو وە کیلی موفەتیشی مەنتیقە لە گەل ئومەر او زابتنی جەیشی عێراقی وە ئومەر ای لیوای ئینگلیزو وە (....) وە دائیرە ی پۆلیس و وە لە ما وە ئە شراف وە تو جاری مەملە کە ت وە روئە سایی دەر وائیر وە لە هەموو سنفی مەئمورین وە ئە هائی بە کە مالی شە و ق و شە تارەت بۆ زیارەت وە ئیفای مەراسیم وە تە بیری کات تە شریفیان هێنایە مە قامی مۆتە سە ریفی وە لە وێدا لە پاش مولاتات وە بە جێ هێنایی لازمە ی تە بیری کات لە ساعەت پێنج و نیوی عەرەبیدا جەنابی مۆتە سە ریف لە گەل ئەم زەواتی موحتەر مە تە شریفیان هێنایە بەر دەرگای سە رای قەدیم

بۆ ئەمەى ھەموو فەردىكى مىللەت لەم ئىجتىماعە حىسە(.....) ئەو ساحەيەى بۆ حەقلە ئىتخازن كرابوو لە حەقىقەتە موحەلىكى مەحەلى بوو ناوەرەستى ئەم جىگايە بەكۆرسى وە مېز رازانرا بوو ھە لە ناوەرەستى ئەم كۆرسىانەدا بۆ نوتق خوينەرەكان مېزىكى گەرە دانرابوو.

لەپەر لە باخەكەى سەرادا تاقمىكى گەرەى پۇلىس بەدرىژى باغەكە سەف بەستەى ئىحترام بووبوون، لەم بەرەو بەلەى جادەكەدا شاگردانى ھەر دوو مەكتەب بەتاقمى كەشافەو بەرامبەر پۇلىسەكان خەتىكى مەوازيان تەشكىل كۆرەبوو، لەپشت ئەم دوو رېژەو جەمھورىكى گەرە لەھەموو تەبەقاتى موحەلىفەى ئەھالى بۆ بېننى ئەم ئىحتفالى، بۆ ئىشتراك بەم سەرورە عەزىمە، بۆ گۆيگرتن لەم نوتقە حەسبجالانە، وەبۆ تىگەيشتن وەھەسەرور بوون لەم قەرارە موسەيب بە ھەر چوار تەرەفى ئەو مەيدانە گەرەيدەا گرد بووبوونەو، حاسلى ئەو وەقتە بۆ ئەھالى مەملەكەت ئانىكى بەختيارى، رۆژىكى پەرەح بوو، شاگردانى مەكتەب بەو دەنگە مەعسومانەيانەو جار بە جار بە گۆرانىەكى وەتەنى سكونىكى عەمىقيان ئەخستە ئەو ناوەرە، وەگاھى دلى مەسرورى سەيركەرەكانيان ئەلەرزانەو وە رۆحى پەرەشەو شاترى ئەلەرانەو، لەو ئانەدا تەشرىف فەرمونى جەنابى مۆتەسەرىف وە ھەيئەتى موحتەرەيمە ئىعلان كرا. تەشرىفيان فەرموو ئەو جىگايەى كە ئىحزارو تەزىن كرابوو دانىشتن.

ئەمجا لەتەرەفى شاگردانى مەكتەبەو لەپاش نەشىدىكى بەخىرەاتن، جەنابى مۆتەسەرىف بە نوتقىكى مۆتەسەرەو بەخويندەو قەرارى عادىلانەى مەجلىسى عوسبەتى ئەلئومەم حەقلەكەى گوشادکرد، ئەو عەينەن نوتەقەكە دەرەج و تەتقىمى ئىنزارى خويندەوارانى كەرامى ئەكەين:

حەزارى كەرام:

بە فەرەح و شادىيەكى تەواوەرە مژدەتان ئەدەمى مەجلىسى موحتەرەمى عوسبەتى ئەلئومەم قەرارىدا كەويلایەتى موسل بەبى تەجىزى بۆ عىراق بىمىنئەو. مەزمونى قەرارەكەش ئەمەيە:

قەرارى عوسبەتى ئەلئومەم لەخسوسى مەسئەلەى موسلەو لەجەنەو بۆ فەخامەتى مەندوبى ئەلسامى بەغداد.

رۆژى ١٦ى كانونى ئەوئى ١٩٢٥

مەجلىسى عوسبەتى ئەلئومەم ئەم پاش نىوەرۆيە بە ئىجتىماعى ئارا مەوافىقى ئاتى قەرارى حەلى دا.

١- حدودى بەينى توركياو عىراق مەوافىقى خەتى برۆكسل ئەبى كە لەمەجلىسى برۆكسلە ٢٩ى تشرىنى ئەوئى ١٩٢٤دا قەرار دارابوو.

٢- مەجلىس، دەرەوئى حەكومەتى بەرىتانىا ئەكا بە پىئى ئەو مەعاھەدەيەى لەگەل عىراقدا ھەيانەو لە تارىخى ٢٧ى ئەيول ١٩٢٤دا لە تەرەفى مەجلىسەو تەسدىقكراو مەعاھەدەيەكى تەربىكا بۆ دەوامى ئىنتەداب بەسەر عىراقدا بۆ (٢٥) سالى تر. وە ئەم مەعاھەدەيە تەتقىمى عوسبەتى ئەلئومەم بكا. مەگەر كە لەپىش ئىنقزاي ئەم مەدەتەدا

عیراق خۆی له مه جلیسی عوسبه تی ئەلئومه دا ته مسیلی بکا مه وافیقی مادهی (١) ی
قانونی مه جلیسی عوسبه تی ئەلئومه.

ئەگەر لە زەرفی شەش مانگا ئیجرا ی ئەم ئیتفاقه ئیقتران به مه علوماتی عوسبه تی
ئەلئومه بکا ئەو وەقتە مه جلیس ئیعلانی ئەکا که ئەمه قەتعیه وه نهانییه، ئەو وەقتە ئەو
ته دایره بهیان ئەکا که موقتەزیه. بۆ ته ئیمینی خەتی حدودی سالف ئەلزکر.

٣- حکومتی بهریتانیا ده عوت ئەکری بۆ ئەوهی که له داخیلی سه لاهیة تی
ئینتدابی خۆیدا ته ئیمینی ئاسایشی کورده کانی عیراق بکا. ته ئیمیناتی که له بابەت ئەو
شکلی ئیداره ی مه حلیه وهیه که ته رەفی لیجنه ی ته حقیقاته وه له خیتامی راپۆردا
ته وسیه کراوه.

٤- حکومتی بهریتانیا ده عوت ئەکری که له داخیلی سه لاهیة تی ئینتدابی خۆیدا
هه تا مومکین ئەبێ ریعایه تی ئەو ئیقتراحاته بکا که له ته رەفی لیجنه ی ته حقیقاته وه بهیان
کراوه له بابەت ته داییری ته ئیمینی ته سهیلاته وه وه سه عی بۆ مساوات له بهینی عمومی
عه ناسیری مه وجوده دا وه کهزا له بابەت ته داییری تیجاریه وه که له ته وسیه یه کی
مه خسوسه ی راپۆره که دا بهیان کراوه.

موسه له مهو ئینکار ناکری که سه عاده تیکی زۆر گه وه بۆ عیراق وه بیخسوس بۆ
سه که نه ی ویلایه تی موسل وه کورده کان ته ئمین وه رۆحیان به به را کرا، خۆ دیسان زۆر
به ختیارین که حکومتی فه خیمه ی بهریتانیا ده عوت کراوه که ته ئیمینی ئەو لزو مه بکا
که قۆمسیونی عوسبه تی ئەلئومه له خیتامی رابوردا ته وسیه ی کردبو، ئەمه ش
عه لامه تیکی سه عاده ت وه موقتیه ت وه خالکی خیره.

ئەتوانم بلیم رۆژی ١٦ ی کانونی ئەوه ل له وانه یه که بۆ ئیمه به جه ژنیک بژمیری،
له بهر ئەمه بۆ حکومتی فه خیمه ی بهریتانیا وه فه خامه تی میسته ر ئیمسیری وه زیری
موس ته عمه رات له عه ده ی ته شه کوراتدا ده رناچین که بۆ ئەم مه سه له یه به زی عنایه ت و
عاتیفه تی گه وره یان فره مو وه هر وه کۆ لیمان مه علوم بووه له پاش (.....) زه حماتیه کی
زۆر موقت بوون به ئیستحسال قه راریکی وا به شان وه شه رەف له گه ل ته قدیمی
ته شه کوراتدا ته بریکیان ئەکه ی.

ئەمۆ بۆ قه ومی کوردیش مه علوم بوو که هه یئنه تی موخته ره مه ی عوسبه تی
ئەلئومه ته مسیلی (...) بۆ ته ئیمینی حقوقي میلی بیئه لخاصه ی ئەقه لیات، هه ر وه ها
که لازمه ی عه داله تیان به جی هیه وه ئەم قه راره مونسیفانه یان ده رحق به ئیمه ئیسرار
فرموو که ئەبێ به (...) وه حید بۆ ته ئیمینی سه عاده ت وه ئیقبال وه ژیا نمان له ئەندازه
به ده ر ته شه کوراتی خالسانه مان ئەگه یه نیت، یه که ده فعه بۆ ئیمه فرسه تیکی قیمه تدار
هه لکه وتوه وه ها تۆ ته پیشه وه.

ئومید ئەکه م قه در ی بزانی، له ده سستی نه ده ی، ده ست به دینه ده سستی یه ک و
به یه کد و زبان بۆ پیشه که وتن وه سه رگه رتنی خۆمان هیه ت بکه ی، ئیختلاف وه نیفاق
که موجه بی نیو محلا له ئینشائه ل لا له مه ودوا له به یندا ده ریچن و (...) هینم ئیمه که بۆ
ته رجه ریگایه کی باش وه مه وافقمان گرت شو به نییه ئەو وەقتە به لوتفی وه شه فه قه ت
حامی موعه زه م ئەگه یه مه نزی مه رام، له خاتیمه دا مین سه میمی ئەلقه لب له گه ل عه رزی
ته بریگتان ته نه تی خسولی موقتیه ت ئەکه م.

له‌دوای جه‌نابی موته‌سه‌ریف کاتبی موفه‌تیشی ئیداری جه‌نابی سه‌عید نه‌دیب
نه‌فه‌ندی وه‌کاله‌ته‌ن نوقتی ئاتی خوینده‌وه:

زه‌واتی موخته‌رم

جه‌نابی زابتی ئیستخبارات که له‌جیاتی موفه‌تیشی ئیداری ئهم نوقته‌ی ته‌رتیب
فه‌رموه به‌نده‌ی ته‌وکیل کردوه به‌ته‌رجومه‌کراوی عه‌رزى حه‌زارى که‌رامی بکه‌م.
ئهی حه‌زارى که‌رام:

رۆژی ١٦ی کانونی ئه‌وه‌ل له‌تاریخی عیراقدای رۆژیک ئه‌بیت که قه‌ت له‌بیر نه‌چیت‌وه
چونکه ئه‌وه رۆژیکه که‌له‌و رۆژهدا مه‌جلیسی ئه‌قوام قه‌راری دا که ئیدعای عیراق بو
ویلايه‌تی موسڵ مه‌وافیقی عه‌دل و حه‌قانیه‌ته‌. ئیستا که سییه‌ری ته‌ورکه‌کان ره‌ف بووه
عیراق وه‌کوردستان ئه‌توانن چاره‌پێی ئه‌یامی موسالمه‌ت و سه‌عاده‌ت بن، وه‌لازمه
ده‌رخاته‌ر بکری که سه‌عاده‌ت به‌ته‌وحیدی مه‌ساعی له‌گه‌ل ئه‌و دراوسیه‌کانا که به‌ختوتی
مه‌تواسیله‌ی براده‌رانه پیکه‌وه به‌ستراون ئیستحسان ئه‌کری. له‌هه‌موو خه‌یالاتی باتیله
ئیجتاب به‌فرموان، وه‌قه‌تعه‌ن گوێ مه‌ده‌نه موفسیدان وه‌ قابیلیه‌تی مه‌لیه‌ی خۆتان پشان
بدن.

زۆری پێ ناچێ عیراق مومه‌سیله‌کانی خۆی له‌ناو مومه‌سیلاتی عاله‌می مه‌ده‌نیه‌دا
له‌سه‌ر کورسی ئیحترام چاوپێ ئه‌که‌وێ، ئیتر ئیستقبال به‌ده‌ست خۆتانه.
به‌م مونساه‌به‌ته‌وه منیش ئیشتراکی ئهم ته‌بریکاته ئه‌که‌م.

له‌پاشا له‌ته‌ره‌ف جه‌نابی جه‌مال ئه‌هلدین به‌گ بابانه‌وه نوقتی ئاتی خویندرايه‌وه:
من؛ زۆر ته‌شه‌کوری جه‌ه‌تی ئیداره ئه‌که‌م، که به‌مونساه‌به‌تی ئهم رۆژه مه‌سه‌عوده‌وه
بوو به‌سه‌به‌بی ئهم ئیجتامعه‌وه به‌ ئهم مونساه‌به‌ته‌تیش‌وه ئیمکانی ئه‌وه‌بوو که
له‌کوردستان له‌حزوری ئومه‌راوه زابتنی موعه‌زه‌مه‌ی به‌ریتانیاوه عیراق وه‌منه‌وه‌ران وه
ئه‌شراف وه‌عوله‌ماوه بو تجارانی کورددا دوو قسه بکه‌م:

وه‌کو ئه‌یزانن من خه‌تیپ نیم وه‌کوردیش چاک نازانم له‌گه‌ل ئه‌مه‌یشدا نه‌مه‌توانی
زه‌بتی حسیاتی خۆم بکه‌م وه‌له‌پێش بلأو بوونه‌وه‌ی ئهم جه‌مه‌یه‌ته دوو قسه ئه‌که‌م.
واجه‌نابی موته‌سه‌ریف قه‌راری عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌می ته‌بیخ کرد لام وایه ئهم قه‌راره
به‌لا ئیستسنا موجیبی مه‌سروره‌یه‌ته، شادمانن هه‌موو عیراقیه‌که، وه‌بیلحامه مه‌نتیقه‌ی
کوردستان وه‌هه‌موو کوردیک بوو، چۆن موجیبی مه‌سروریه‌ته نه‌ی؟ که وه‌زعه‌تی
کوردستان نسبه‌ت به‌عوسبه‌تی ئه‌لئومه‌م هه‌ر له‌مه‌عسومیکی بێ گوناھی ئه‌کرد که
موته‌هه‌می جنایه‌ت وه‌ له‌سالۆنی مه‌حاکه‌مه‌دا مونته‌زیری قه‌راری مه‌حاکه‌مه‌یه‌ بێ
وه‌بێ شک ئهم قه‌راره له‌دوشت خالی نابێ، یا قه‌راری ییعدام؛ یا قه‌راری ته‌بریه، ئیمه‌ش
به‌ ئهم دهره‌جه‌یه، به‌ئهم ده‌هشه‌ته مونته‌زیری ئهم قه‌راره بووین، به‌لام شوکری خوا
ئه‌که‌ین که قه‌راره‌که عادیالانه. دهرچوو قه‌راری ته‌بریه، قه‌راری ژینای کوردان بوو.

وه‌تاریخی ئهم قه‌راره که ١٦ی کانونی ئه‌وه‌لی ١٩٢٥-ه بوو به‌فاتیحه‌ی هه‌یاتی
کورد وه‌ له‌مه‌نتیقه‌یه‌دا بوو به‌خاتیمه‌ی حاکیه‌تی ته‌ورک، زولمی ته‌ورک، ئامالی ته‌ورک،
ئیستیباده‌ی ته‌ورک.

له ئهم قهراردا بۆ كورد هكان ه قىكى تر به خشاره ئه وىش ه قىكى سىاسيه و عىبارته له ئه وهى كه له مو پاش مه نتيقه ي كوردستان به واسته ي مه ئمورىنى كورد ئىداره ئه كړى وه زيانى كورد به زه بانىكى ره سمى ئىعتبار ئه كړى، وه له م كاته يشدا هر به ئهم زبانه ته حسيل ئه كړى.

ئهم ه قه بۆ ئىمه له تاريخدا سه حيفه يه كى تازه ي گوشاده كرده، ره شىتى وه يا سپىتى ئهم سه حيفه يه مه وه فىقى سه عى كوردانه.

ئىدامه وه مو حافه زه ي ئهم ه قه كه بۆ ميلله تى كوردان بناغه يه كه هر به شتىك مومكىن ئه بىت ئه وىش معاريفه هر به سايه ي معاريفه ئه مېرۆ به شهر له ئاسماندا ئه فرى، وه له ژىر ئه زدا وه له ژىر به حردا سه يرو سه فر ئه كاوه له ئه قساي عاله مه وه له ئانىكا خه بهر وه ئه كړى. مو ه جده وه مو ئه سىسى ئهم ئىختراعاته هر وه كو ئىمه ئىنسانه، وه له خه لقت وه له ت كامولى وجودا له ئىمه هيج فره قىكيان نيه. ئه كهر فره قىكيش هه بووى ئه وىش ئه وه تا كه ئه وان عالمن ئىمه جاهيلين، ئه وان ئه خوئين ئىمه ناخوينين ئه وان وه سائىتى ته حسيليان زۆره ئىمه نيما نه.

بينائهن عه له بيهى بۆ ته ئمىنى حىاتمان وه ئىدامه ي مه وجوديه تمان لازمه هه موو به يه كه وه جه ده بكين وه ئهم ئه ساسه به لافاوى جه هل تىك نه دين، وه بۆ ته عمىمى مه عاريف هر مونته زىرى عاتيفه تى حكومه ت نه بين، چونكه حكومه ت له به ينى ئه فرادى خۆيدا به مساواتى مه عاريف ته وزىع ئه كا.

ئىمه ش وه كو ئه يرانين زۆر پاش ماوين ئه وه به شه ي كه حكومه ت ئه مانداتى ئىحتىاجمان ته ئمن ناك، تىنوتيمان ناشكىن.

بينائهن عه له بيهى لازمه بۆ هه موو كوردىك كه خۆى به كورد ئه زانن مو ته فىقه ن بۆ ته سمىمى مه عاريف سه عى بكات، كه بتوانين له گه ل ميله تى نه جيبه ي عه ره بدا وه كو دوو برا له ژىر عه له مى عىراقدا به معاونه تى حكومه تى فه خيمه ي به رىتانيا بژين، بژى كورد، بژى حكومه تى عىراق، بژى حكومه تى مه عه زه مه ي به رىتانيا.

به ناو نىداى ته قىروو چه پله پىزاندا جه نابى جه مال به گ چوو ه جى خۆى وه له عه قه ل مومائيله بيهى له ته ر ه محمه د ئه فه ندى ته له به ي مه كته به وه قه سىده يه كى هه ماسيه كه له ژىره وه نوو سراوه خويندرايه وه:

چه خۆشه حوكمى عه داله ت؛ نه مانى مه حوكمى

چه خۆشه ره فعى سه فاله ت شىعارى مه زلومى

له به ينى قه ومو ميلله دا چه خۆشه مه وجودى

چه ئافه تىكه ه قىقه تى به لاى مه عدومى

چه نه گه تيه كه ئىلاهى، جه هاله تى ميلله ت

چه ده وله تىكه مو ئه يه د؟ ئه ساسى مه علومى

نه ما له سايه ي عه دل ئيله هى وه لوتفى خودا

له سه ر خرايه ي ئهم كورده سايه ي بومى

له فه يزى لوتفى خوداره ويلايه تى موسل

نه جاتى بوو به ته واوى له په نجه ي رۆمى

بل نه تىجه ي زولم وه جه فايه بۆ هر كه س

به‌رۆكى خۆى ده‌گه‌رێ عاقیبه‌ت به‌مه‌شنومی
 كه‌لامى فه‌خرى هه‌موو كورد ده‌كان گه‌یشه‌ فله‌ك
 كه‌ته‌ركى دا به‌زه‌ویدا خه‌یالى مه‌وه‌ومی
 كه‌ عوسبه‌تى ئه‌لئومه‌م ئه‌م حوكمه‌ عادیلانیدا
 حه‌یاتی دا به‌عیراق وه‌نه‌ماوه مه‌حرومی
 بژین به‌عه‌له‌وه عوسبه‌ت له‌گه‌ل به‌ریتانی
 چرای ولاته قه‌راریان به‌له‌فزه‌مه فه‌ومی

ئه‌نجا له‌ته‌ره‌ف جه‌نابى ئه‌حمه‌د حه‌مدى ئه‌فه‌ندى كاتیبى داخیلیه‌وه نوتقى ئاتى
 خۆیندرایه‌وه:

حه‌زه‌راتى كیرام:

ئه‌مپۆ به‌شه‌ره‌ف و موباره‌كى ئه‌م رۆژه مه‌سعووده‌وه كه‌ لیژده ئیجتماعتان فه‌رمووه،
 ئه‌مه‌وئ منیش شتى خۆم چه‌ند كه‌لیمه‌یه‌كتان عه‌رز بكه‌م كه‌قیمه‌تى ئه‌م رۆژه زیاتر
 ته‌زاوهر بكات وه له‌فكردا ئه‌به‌دى نه‌قش به‌سه‌ستى.

هه‌موومان له‌بیرماوه به‌سانقیقه‌ى ته‌خه‌ریباتى مه‌شنومی حه‌ربى عومومیه‌وه چه‌ند
 حه‌یاتمان ئیحمدا كرا، چه‌ند خانه‌مان كوژیاه‌وه، چه‌ند مندال بئى باوك، چه‌ند ژن بیوه‌ژن
 مایه‌وه، ئه‌مه‌یش سه‌به‌بى یه‌كانه‌ى سه‌هویكى توركه‌كان بوو كه‌ به‌لا سه‌به‌ب وه‌ته‌مه‌مول
 ئیشتراكى حه‌ربى عومویان كرد وه‌هر له‌م رووه‌وه ئه‌نواعى فه‌لاكه‌تى تریش وه‌كو ریا
 وه‌گرانى وه‌سائیره... یه‌كتریان ته‌عقیب كرد ئیستاش ئه‌و خانه‌نه‌ى كه‌ له‌به‌ربئى ساحیبى
 بوون به‌كه‌لاوه هیشتا وه‌كو ئایده‌ى زوڵم ئیستاپاتى و جودوه ئیعلانى خه‌وف وه ده‌هشه‌ت
 ئه‌كات ئه‌و چاوانه‌ى كه‌ بۆ كوژراوانى ئه‌و رۆژه گریاون، هیشتا فرمیسكى چاویان
 نه‌نیشتۆته‌وه، ئه‌و بریندارانه‌ى كه‌ ئه‌و رۆژه ئالاندویانه ئیستایش فریادیان گوئى
 فه‌له‌كى: كه‌ركردوه، ئه‌و خۆینانه‌ى كه‌ له‌برینى ئه‌و رۆژه هاتوو هیشتا جه‌ره‌یان ئه‌كات،
 حاییلی ئه‌مه وه‌قایعى قرونى قه‌بله ئه‌لتاریخیه نییه كه‌زیاتر ئیزاحى بكه‌م، ئه‌و بئى ده‌ست
 وه بئى قۆلانه‌ى ئه‌و رۆژه، ئیستاش له‌ناو بازاردا له‌به‌رچاومان ئه‌سپۆینه‌وه وه‌سوألمان لى
 ئه‌كه‌ن.

میله‌تانى تریش فى ئه‌لواقیع له‌ئیمه كه‌متریان به‌سه‌ردا نه‌هات به‌لام له‌پاش خیتامى
 ئه‌م حه‌ربه هه‌ر چه به‌قیقه‌ى ئه‌لمسوقیکیان مابوو به‌مال وه مندالى خویان شادو
 شوكربوونه‌وه وه‌یه‌كتریان دهر ئاغوش كردو ئه‌شكى حه‌سه‌رتیان به‌سه‌رشان و ملی
 یه‌كتریدا رشت، ئیتر كه‌وتنه شادمانى وه‌ته‌عقیبكردى ئیستقبالیكى مه‌علوم، چونكه
 نیه‌یه‌تى فه‌لاكه‌تیان هاتبوو، ده‌ستیان به‌ (...) ئه‌و برینه‌وه ته‌شه‌بوسیان كرد به‌ته‌لافى
 ئه‌و فه‌لاكه‌ته عه‌زیمه.

لاكین هه‌یهات ئیمه‌ى به‌دبه‌خت تازه ئه‌وه‌ل فه‌لاكه‌تمان بوو، چونكه موقه‌ده‌راتى ئیمه
 هیشتا مه‌علوم نه‌بوو، ئیستقبالى ئیمه وه‌كو شه‌وى ده‌یجور تاریك مابوه‌وه، به‌عزىك
 له‌به‌ر ته‌ره‌دود له‌كاروكاسبى له‌خه‌و خۆراك مه‌حروم بوو، به‌عزىكى تر هه‌ر له‌م
 خولیایه‌دا ته‌ركى حه‌ياتى كردوه به‌نیه‌یه‌تى ته‌گه‌یشه‌ت.

تانه مېرۆ ئىحتىمالى ھەيە ھەموومان لە ھالى سەفەر (...) چونکە بەرامبەر ئەو قانئىكى ئاگر راوہ ستابووین، چونکە لەبەر دەم ئەژدە ھایەکی بێ ئەندازەدا عەزى ئەندامان ئەکرد، چونکە ھەموومان تى گەیشتووین کە کوردە شىمالیەکانى برامان بەئى سەبەبىكى مەعقول وە لەسەر ئیدعایەکی مەشروع وەداواى حقوقى خویان قەسابخانەییەکیان لى دانان.

ئەنجا ئەمۆ کە بەواسیتەى تەساحوب وەئىلتفاتى بى نىھایەى حکومەتى فەخیمەى بەرىتانیا وەبىلخاسە بەسەبەبى جوھدو ئىقدماتى فەخامەتى مېستەر ئیمیرى لەو تۆفانە عەزیمە، لەو بەلا موبەرەمە رزگاریمان بوو، ئەبى ھەموو فەردىكى عىراق وەھەموو میللەتى کورد بەدەن مەدیونى شوکرانەو ئىلتفاتى حکومەتى فەخیمە بى وەئەبەدەن ئەم تەشەكورانە فەرامۆش نەکات.

ئیتەر بۆ ئیمە ئەمۆیە کە نىھایەتى فەلاکە تەمان ھاتبى، ئیتەر ئەمۆیە کە ئیمە یەکتەرى دەرئاغوش بەکەین ئیتەر ئەمۆیە کە ئیمە تەلاقى ئەو فەلاکە تەمۆ تەداوى ئەو بىرنە بەکەین ئیتەر لەسەر ھەموومان فەرزە کە ئەم رۆژە مەسعودە بەکەین بەرەئسى تاریخ کە ئەبەدین فەرامۆشى نەکەین، ئیتەر ئەمۆیە کە بووین بەساحیبتى ئىستقبالیكى رووناك کە پرێگای تەرەقى پى بدۆزینەو.

جەمعیەتى عوسبەتى ئەلئومەم کە لە ھەل و فەسلى ئەم ویلايەتەدا حقوقى ئیمەى میناوتە پینش چاروہ ئىستراحتى ئیمەى دەرمان کردوہ بژى عەدالەتى مەجلیسى عوسبەتى ئەلئومەم، بژى حکومەتى فەخیمەى بەرىتانیا، بژى میللەتى مۆتەحیدەى عىراق، بژى قەومى کورد.

لەداوى جەنابى ئەحمەد ھەمدى ئەفەندى لەتەرەف تەلەبەییەکی مەکبەتەو ئەم چەند کەلیمەییە وترا:

ئەى خەزم و کەسى مۆختەرەم: ئەى بوزر گوارانى قەومى کورد، بەم ھەموو مەنالیەمانەو فەرق بەو ئەکەین، کە ئیمۆ بۆ قەومى کورد رۆژىكى تاریخىیە، ئایا زەریف ھالى بووین وەتى گەیشتووین، کە ئەقوامى عەزیمەى سەر ئەرز تەسدىق وەقبولیان کرد کە لەمەو پاش (میلەتى کوردیش) مەوقعیكى ئىجتىماعى وەسیاسى ھەیە، وە لەپىزى قەومان حقوقىكى رەسمیمان پى بەخشاوہ.

تا ئیستا گەلى فرسەت لەدەست نراوہ، حسن نىەتى حکومەتى موعەزەمەى بەرىتانیا مان بە نەشارەزایى تىك داوہ، لازمە ئیتەر بىر بەکەینەو، وە لەخەيال دەرچىن وەداخیلى کردوہ ببین، ئەى باوک و خەزما بۆ خاترى خوا، رۆو خەيال فەرى بەدەین، داواى مۆتەلەکات بەکەین، خیر خواھى یەکتەرى دەبیتە سەبەبى نەجات وەرئەمان، ئیمە لەم سن و سالەدا و لەناو بینایىکى مەکتەبا، تەمناو ئىنتىزارى نەجاتى قەومى کورد ئەکەین، وە قیمەتى ئىتھاد تىگەیشتووین، ئاخۆ ئیوہ کەنن و بەرگى ئیمە ئەدەن وە بە سايقەى مۆحبەتى عیلەوہ ئیمەتان لەمەکتە باجەمە کردوہ تەو بۆ ئیدمەتە ئەنەئیبەى ئەم رۆژە گەرەبە، ئىتھادى ئەفکار ھاسل ناکەن.

بۆ خاترى پێغەمبەر ئیتەر رەحم بەمەندائى ئیمە بەکەن، با لەپاښتان ناوتان بەخیر بێنن وە شیعەرى قەومى کورد بەرزو بلند بەکەین وەبادیسان لە ئەسکەمیلەى حورسەت

دەرنەكړيښته بۇ سەفې زات.. (بژى) حقوق پەخشان جەمعيەتې ئەقوام، (بژى) حامى
حقوقمان حكومتى موعەزەمەى بەريتانىا، بژى ئەقوامى موعەجيدەى عراق.
ئەنجا بەم نوتقەى ژيەرەوى جەنابى رەمزى ئەقەندى وەبە نەشيدىكى وەتەنى
لەتەرەفى تەلبەكانى مەكتەبەو حەفلەكە نىھايەتى ھات وەبەفەرھ و شاديىەو
بلاوبوونەو.

ئەى حەزەرات:

ئەم ئىجتىماعەى ئەمرو قەومى كورد بە ئەبەدى ئەنوسىنئ بە بەريتانىاى عوزەماو
وہ بۇ ئىستىقبالى تەبەشیر سەعادەتيان ئەكات.

ئەم رۆژە موبارەكە ئەبى بکەين بەسەرى تارىخمان وە لەم رۆژەدا ئەبى رۆحانەتى
مىجەرسون، كە ئەم بناغەى موقەدەسەى ئىستىقبالەى بۇ دامەزاندوين ياد وەتەجیل
بکەين، بژى بەريتانىا، بژى عراق، بژى كوردستان.

مىجەرسون موعەشەرقىك بوو كە ھەموو حەياتى خۆى بۇ مەنافع وەسەعادەتى
قەومى كورد حەزەرو فيداكردبوو، وە بەئەفعال و ئەقوالىي ھەسەنەو كەتب وە
تەشەببەسات وەغەزەتەى قەومى كوردى ھىنايە ئەم مەوقەى بۇندى عيلم و ئىجتىماعەو.

ھەموو وەختىك لەپىش فەتى بابى تارىخى قەومى كوردا ئەبى رۆحى ئەم
موعەشەرقىك گەورەى بەيىننە خاترمان، لەم سەعادەدا ئەمىن بن كە ئەو رۆحە لەسمت،
لەرەئەسماندا پەرواز ئەكات ديسان بژى حكومتى بەريتانىا وەحەدەتى عراقیە.

تەقریبەن مەدەتى ھەشتا سالە لەژيەر ئىدارەى توركاندا نام و نیشانى تارىخى قەدىمى
خۆمان كەم كوردبوو. حەربى جیھان ئەم حەقە مەشروعەى پى بەخشینەو تەماشایەكى
خەرىتەى عالەم كەن لەبەحرى فورسەو بەخازەرستان وەبورستان و (...) سەنەندوچ
(سە) وە ساوجبلاق وەجنوبى ئازەربايجانەو بپون بۇ بايەزدو كەنارى بەحرى رەش،
وەديسان لەبەحرى فورسەو بەكەنارى راستى شەتى دىجلەو بپون بۇ ديارەكرو
لەديارەكروە بۇ ئەسكەندەرونە، وەياسەواھىلى بەحرى سپی ئەم ئەرە واسیعە لەناو
ئەم دوو خەتەدا وەتەنى تارىخى عزیزى قەومى كوردە، كە ھەموو زەرەيەك خاكى
نیشانەى خاكى كوردیكە.

حەقايق وەتەجیجەى حەربى جیھان ئەھمىيەتى عەزیمەى سياسيدا بەم وەتەنەى ئیمە
وەئیمەى خستە شەرو شۆرى حەياتى سياسیەو وەحامیەكى گەورەى بۇ دۆزینەو.
ئەم وەتەنەى ئیمە پەنجەرەىكى قافقاسیایە، دەرگایەكى ئیرانە وەسەدەىكى
ئاستینە بۇ ئىستىلاى جنوبى تورك.

قەومى كورد لەم ئانەو مالیکى ئىستىقبالى خویانن، بژى كوردستان، ئەى كورد ھیچ
شوبەھتان ئەبى توركەكان بۇ ئەخرى ئىنتقامى وىلايەتى موسلیان داوا ئەكردەو كە ئەو
مەزالیمە لەشیمالدا ئیجریان كوردبوو بەئیمەش تەتبىقى بکەن چونكە بەراحتەى كامیلە
لەلایان مەعلومەو كە قەومى كورد بۇ حقوقى حوریەتى خۆیان پارسال لەلای لیجنەى
ئومەمیەلە فيداكارى و مۆتالبە فارىخ نەبون، لەم خسوسەو ئەبەدى قەومى كورد
مەدیونى شوكرانەى حكومتى مەعەزەمیەو فيداكارى جەنابى مستەر ئیمیری تەقدیرو
تەحسین كوردو بژى حكومتى بەريتانىا بژى وەزیری موعەعمەرات مستەر ئیمیری.

ژيانەو^{٤٧}، ژ (٥٤) ھەموو ژمارەكە تايبەتە بو بپارە

خبراتی هه له بجه

"حه فله يه كي ته بريكيه له مژده ي قهراري عوسبه تي ئومهم له خسوسي موخافه زه كردنى حدودى ويلايه تي موسل وه حقوقى كورد"

دوينى كه ٢١-٢٥ رۆژى جومعه بوو ناكاو له ئافاقى هه له بجه دا غه له يه كي سرور هه ئسام مژده يه كي خوڤشى نه باوه هه وای موعه تهرى كوردستانا، به واسته ي ته له گرافي بئ ته له وه شرفورودى كرد، ئهم مژده يه ده وایهم بوو كه حه ياتيكي تازه وه ئه به دى به خشى به عمومى عيراق، بيلخاسه به ميلله تي كورد. ئهم ميلله ته مه زلومه كه هه تا ئيسنا به ده ست زولم و ته غه لوبى تور كه كانه وه ئه ي نالان. له پريكا خه به ريكه واخوڤش ئه سهرى بووبى وه ئه به دى نه جات درابى له ده ست تورك وه حقوقى موخافه زه كرابى، وه له و غا ئيله عه زيمه كه سه به بى فه وتاندى مادي وه مه عنه وى ميلله ت بوو خه لاس بووبى، عه جبه بن مژده له مه خوڤشر موبه شه رتر ئه بئت!

له گه ل ورودى مژده كه به واسته ي حه ميته وه وه ته نپه روه رى حه زه رته ي قايمقامه وه ده ست به جئ له دا ئيره ي حكومه تا ئهم درا به ته داره ك كردن بۆ حه فله يه كي ته بريكيه. له خوڤشيا له ته ر ه ف عمومى مه ئموران وه ئه هالى وه ده ستكرا به فه عاليه ت. به نا ئيك حه وشه ي سه را ته فريش كرا. جه نا بى زابتي ئيرتبات (كاپتان مور) له گه ل مه باقى مه ئمورينى موختره مه ي حكومه تي فه خيمه وه قوماندانى، عه سكه رى جه نا بى جه ميل به گ. له گه ل عمومى زابتاني (...) ده عوه ت كران عمومى ئه شرافى مه مله كه ت وه موته باقى ئه هالى به كه مالى سرور ئيشتر اكيان كرد. له دواى چاو قاوه خواردن وه ئيكرامى فه وقه ئه له داده ي مه ده عوه كان ئه و مژده خوڤشه ي كه به ته له گراف له ته ر ه فى حه زه رته ي فه خم مه ندوبى الساميه وه هاتبوو خو ئنرايه وه. عمومى حازرين له خوڤشيا ده ستيان كرد به گريان له دواى له ته ر ه ف ره شيد نه جيب ئه فه ندييه وه ئيرتجاله ن به ده نكيكي به رز نو تقيك خو ئنرايه وه (...) عيبار ه ت بوو له عه رزى ته شه كور اتى عمومى ميله تي كورد، بۆ حكومه تي موعه زه مه ي به ريتانيا وه بيلخاسه بۆ زاتى سه با تكار (مستهر ئيميرى) وه بۆ جه معيه تي موقه ده سه ي حه قبه رست عوسبه تي ئه لئومهم، له خيتامى قسه كانيا له ته ر ه ف حازرون وه به چه پله ليدان وه به ده نكي به رز هه ر بژى حكومه تي فه خيمه! مقابله له كرا. وه ديسان وه له ته ر ه ف شاگردى كي مه كته بى هه له بجه جه مال ناوه وه نو تقيكي زۆر موئه سه ر وه خوڤش خو ئنرايه وه وه عي نه ن له خواره وه عه رزى ئينزاري قارئى كرا، ديسان وه به چه پله ليدان مقابله له كرا. وه له ته ر ه ف شاگردانى مه كته به وه ده ستكرا به ته غه نى كردنى گۆراني وه تن، له خوڤشيا هه مو حازرون سروريان له پوو ئه تكا. وه گه و ره بچوك ده ستيان كرد به ده ست گوشين وه ته بريكاتى يه كترى. حاسلى هه تا ئيسنا مو حيبه ت ته سادوفى جه ژنيكي واخوڤشى نه كردوه وه ئهم رۆژه له تاريخى ئيجتماعى كوردا به جه ژنيكي ميللى و موقه ده س ئه ناسرى هه ر بژى حكومه تي فه خيمه! هه ر بژى حكومه تي عيراق! هه ر بژى ميلله تي كوردا! هه ر بژى قايمقامى وه تن په روه رى هه له بجه.

نوتقه که که له ته په فی شاگردی مه کته بی هه له بجه جه مال ناوه وه خویندراوه ته وه،
حزاری که رام:

مه علومی هه مو لایه کی ئەم میل ته مه زلومه ی ئیمه یه له وساره که له ژیر ده ست
وه حیمایه ی تورکه وه حشیه کانا بوو له هه موو خسوسیکه وه له ته رقیات وه ته عالی
مه حرومیان کرد بووین. له ژیر په رده ی زولم و جه هاله تدا هیشت بوو یانینه وه. ئەو زولمه ی
که له حه ربی عمومیدا له ئیمه یان کرد ته بیعی له فکر ناچیتته وه، به واسته ی سه عی و جوهدی
حکومه تی فه خیمه ی به ریتانیا وه به نیحتلالی عه سکه ری ئیمه یان له په نجه ی زولمیان
نه جاتدا. حقوقیان پی به خشین به م سه به به وه چاومان کرایه وه. تورکه کان چونکه
ئیهستفاده یه کی زوریان ئی کرد بووین هه ره بهو ته ماعه وه به نه نواعی ته شه بسات به نا هه قی
نه یان هیشت به که مالی نه منیه ت وه ئاسایش ئیداره بکه یین. ئەیان ویست دیسانه وه بمان
خه نه وه ژیر ئیداره موسته بیده که ی خویان وه وه کو حه یوان ئیهستخداممان بکه نه وه،
دیسانه وه به واسته ی ته شه بسات وه هیمه تی فه وقه نه لعاده ی حکومتی فه خیمه ی
به ریتانیا وه عمومی حکومتی موته مه دینه تیگه یه نه را وه بویان مه علوم بوو که تورکه کان
سه عی بو ده عوایه کی ناحق نه کهن. نه تیجه شوکر له مه جلیسی عالی عوسبه تی
ئه لئومه دا قه رار درا که حدودی حازمان موخافه زه بکری.

حکومه تی فه خیمه ی به ریتانیا که ئەم چاکه گه وه یه ی له گه ل ئیمه کرد وه به هه موو
قه وته وه ئەم میلله ته مه زلومه ی موخافه زه کرد وه نه جاتیدا ئومید نه کهن نابی قه ت
له فکرمان بجیتته وه وه هه موومان به دل وه به گیان به سه میمی ته شه کوری حکومتی فه خیمه
ئه کهن، هه ره بژی حکومتی فه خیمه، هه ره بژی حکومتی عراق، هه ره بژی میلله تی کورد.

ژیانه وه (٤٣)، ژ (٥٦) ل

باشبەندى دەنگان

لەكاتى نووسىنەو ەو گواستىنەو ەى دەقى نىو رۇژنامەكانى (ئومىدى ئىستىقلال) و (ژيانەو) دا ەوال و وتارو نووسىنەكانى دوو توئى (ئومىدى ئىستقلال) ەەرەموومان گواستوتەو، ەى رۇژنامەى (ژيانەو) ش راستە زۇربەمان گواستوتەو، بەلام چەند ەوال و وتارو نووسىنىكىمان نەگواستوتەو چۈنكە ەستمان كرد ناوەرۇكەكانىان لەناوەرۇكى ئەوانە نىكىن كە گواستوماونەتەو جا بۇ لىكۇلەر و پسپۇران و ناوئىشيانەكانىان دەنووسىنەو تا بتوانن لەكاتى پىويسىدا بگەرئەو سەريان: -يادداشت- وتار- ژيانەو، ژ (۲۰)، ل ۱.

-سەر لەنوئ دەستكرايەو بەمبارزەى سياسىيەى مەسئەلەى موسل- وتارى وەرگىردا، ژيانەو، ژ (۲۷)، ل ۱.

-لەعوسبەتى ئەلئومەدا، موسل، راپۇرتە ەوال، ژيانەو، ژ (۴۰)، ل ۲.

-كوردو تورك، وتار، ژيانەو، ژ (۴۲)، ل ۱.

-تورك وە مەسىحەكانى مەنتىقەى گۇيان، ەوال، ژيانەو، ژ (۴۲)، ل (۲).

-جەوابى تورك لەسەر شىكاتى مەندوبى بەرىتانيا لەبابەت مەسئەلەى

مەسىحەكانەو، ەوال، ژيانەو، ژ (۴۲)، ل ۲.

-تەبلىغى رەسمى، راگەياندى رۇژنامەنوسى، ژيانەو، ژ (۴۳)، ل ۳.

-گەيشتنى ەيئەتى مەسئەلەى گۇيان بەموسل وە تەسرىجاتى جەنەرال لىدونىر

برامبەر بە كويارو ئەشراف، ژيانەو، ژ (۴۸)، ل (۳).

-مىستەر شەمبران لە ئىجتىماعى مەجلىسى عوسبەتى ئەلئومەم، ەوال، ژيانەو، ژ

(۵۲)، ل (۲).

-تەلەغرافى ەيئەتى تەحقيقەى گۇيان لەخسوسى وەقايمى سەرحود، ەوال،

ژيانەو، ژ (۵۲)، ل (۳).

بەو شىوہە دەتوانن بلىن كە ئەم كىتبە تەواوى ئەو ەوال و وتارو نووسىنانەى

لەخۇگرتووە كە رۇژنامەكانى (ئومىدى ئىستىقلال) و (ژيانەو) بلاويان كردۇتەو.

پەراوێزەکان

١. خسرو گۆران، کردستان عبر ازمئه التاريخ، الجزء الاول، سوید- ١٩٩٢ ص ١٥.
٢. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (١٤٩).
٣. د. عبدالفتاح علی بوتانی، موسڵ مەدینه عرب و‌الکرد، جغرافیا و‌تاریخیا، مجله (دهۆك) العدد (٢١) تشرین الاول- ٢٠٠٣- ص (٧٥).
٤. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (٧٤).
٥. مه‌به‌ستم له‌لایه‌نی جوگرافی و‌ده‌سه‌لاتداریتییه‌.
٦. د.نوری تاله‌بانی، ئینگلیز ویلایه‌تی موسڵی لکاند به‌ده‌وله‌تی عیراقه‌وه له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی خۆی له‌ناوچه‌که‌و له‌به‌ر نه‌وتی که‌رکوک، رۆژنامه‌ی (کوردستانی نوێ) ژماره (٣٢٣١) سلیمانی (٢٠٠٣/١١/٢٤) لاپه‌ره (٧).
٧. زۆر خه‌لك (سنجق) نه‌ك (سنجاق) به‌کارده‌هێنیت.
٨. فاروق عه‌لی عومەر، رۆژنامه‌گه‌ریی کوردی له‌عیراقد، وه‌رگێڕانی تاریق کاریززی، هه‌ولێر- ٢٠٠١ لاپه‌ره (١٥) بۆ (بازیان) نووسراوه (بارزان) به‌لام بازیان راسته‌.
٩. مام جه‌لال، ده‌رباره‌ی کێشه‌ی موسڵ، پێشه‌کی‌یه‌ك بۆ كێشیی (د. فازل حسین) کێشه‌ی ویلایه‌تی موسڵ، وه‌رگێڕانی محمەد شاکه‌لی، سلیمانی ١٩٩٩، لاپه‌ره ١.
١٠. یه‌زیدی وه‌ك نه‌توه‌ کوردن، به‌لام ئاینیان جیاوازه‌و موسلمان نین.
١١. د. فازل حسین، کێشه‌ی ویلایه‌تی موسڵ، وه‌رگێڕانی: محمەد شاکه‌لی، سلیمانی ١٩٩٩، لاپه‌ره (١٣٨).
١٢. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (٢٢).
١٣. سوود له‌ پەراوێزەکانی ژماره (٦) و (١١) بێنراوه‌.
١٤. د. فازل حسین، کێشه‌ی ویلایه‌تی موسڵ، لاپه‌ره (٥٦).
١٥. هاوار، کێشه‌ له‌کوردستان له‌سێ به‌لگه‌نامه‌ی نه‌هینی ئینگلیزدا، گوڤاری (په‌یف) ژماره (٤) سالی یه‌که‌م، له‌نده‌ن ١٩٨٧، لاپه‌ره (٦١٣).
١٦. رادوڤان پاڤیچ (پروفیسۆر) جولانه‌وه‌ی رزگاریخوازان‌ه‌ی کورد له‌خه‌باتیدا بۆ سه‌ربه‌خۆیی نه‌ته‌وايه‌تی و‌سیاسی، وه‌رگێڕانی: محمود مه‌لا عه‌ززه‌ت، سوید- ١٩٨٥، لاپه‌ره (١٧).
١٧. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (٤١).
١٨. د. فازل حسین، کێشه‌ی ویلایه‌تی موسڵ، لاپه‌ره (١٠٧).
١٩. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (٢٢٥).
٢٠. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ره (٢٢٦).
٢١. د. که‌مال مه‌زه‌هر ئه‌حمەد، ده‌رباره‌ی هه‌لوێستی نه‌توه‌ په‌رستانی عه‌ره‌ب به‌رامبه‌ر به‌مه‌سه‌له‌ی کورد، به‌شی دووه‌م، رۆژنامه‌ی (کوردستانی نوێ) ژماره (٣٢٣٩) سلیمانی (٢٠٠٣/١٢/٨) لاپه‌ره (٨).

٢٢. د. کهمال مه‌زه‌ر ئه‌حمه‌د، کوردستان له‌سائه‌کانی شه‌ری یه‌که‌می جیهاندا، به‌غدا ١٩٧٥، لاپه‌ره (١٥٧).
٢٣. د. عبدالفتاح علی بۆتانی، وثائق عن الحركة القومية الكردية التحررية، اربیل- ٢٠٠١- ص ٤٢.
٢٤. ئه‌ولیا چه‌له‌بی، کورد له‌میژووی دراوسێکانیدا، وه‌رگێرانی: سه‌عید ناکام، چاپی یه‌که‌م، به‌غدا- ١٩٧٩، لاپه‌ره (٧٦).
٢٥. عه‌بدولڵا زه‌نگه‌نه، ژيانه‌وه‌و شوینی له‌رۆژنامه‌نووسی کوردیدا، پێشه‌کی و پێداچوونه‌وه‌ی د. کهمال مه‌زه‌ر ئه‌حمه‌د، هه‌ولێر- ٢٠٠٠، لاپه‌ره (١٢).
٢٦. نه‌وشیروان مسته‌فا ئه‌مین، چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌که‌ له‌میژووی رۆژنامه‌وانی کوردی، به‌رگی دووهم، سلیمانی ٢٠٠٢، لاپه‌ره (٣٧٦).
٢٧. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو.
٢٨. فاروق عه‌لی عومه‌ر، رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له‌عێراقدا، لاپه‌ره (١٢٣).
٢٩. عه‌بدولڵا زه‌نگه‌نه، ژيانه‌وه‌و شوینی له‌رۆژنامه‌نووسی کوردیدا، لاپه‌ره (٧٧).
٣٠. د. ادیب خضور، مدخل الى الصحافة نظرية وممارسة الطبيعة الثانية/ سوريه- ٢٠٠٠- ص ٩٨.
٣١. ماکۆلم ئیف. مالمیتی، هاوڕێی رۆژنامه‌نووسان، سلیمانی- ٢٠٠٣، لاپه‌ره (٤٩).
٣٢. له‌هه‌ر شوینی ئه‌م خالانه‌مان داناوه‌ واته‌ ده‌قه‌که‌مان پێ نه‌خویندراوه‌ته‌وه‌.
٣٣. هه‌ست ده‌که‌م ده‌قه‌کان له‌هه‌ندی‌ک شویندا له‌ئه‌سلی رۆژنامه‌کاندا هه‌له‌ی چاپیان تێکه‌وتوو هه‌م به‌بێ چا‌کردنه‌وه‌یان وه‌کو خۆیان ته‌نیا رێنووسه‌کانم گۆڕیون گواستومه‌ته‌وه‌.
٣٤. (مکدر) نووسراوه‌ به‌گۆڕه‌ی رسته‌که‌ (موکه‌ده‌ه)، واته‌ (موقه‌ده‌ه).
٣٥. (جنوره) یان (جه‌نوره‌).
٣٦. دیاره‌ مه‌به‌ستی له‌عه‌شیره‌تی (گه‌ردی)یه‌.
٣٧. له‌وه‌ ده‌چیت مه‌به‌ستی له‌عه‌شیره‌تی (گۆزان) بی‌ت.
٣٨. دیاره‌ مه‌به‌ست له‌عه‌شیره‌تی (سوورچی)یه‌.
٣٩. ناوی ئه‌م عه‌شیره‌ته‌ به‌هه‌له‌ نووسراوه‌، به‌لام سه‌رچاوه‌ی باوه‌رپێکراوم سه‌باره‌ت به‌رێنووسی راستی ناوی ئه‌م عه‌شیره‌ته‌ له‌ژێر ده‌ستدانیه‌.
٤٠. ده‌بێ مه‌به‌ست له‌ (نیویۆرک) بی‌ت.
٤١. ئه‌م ده‌قا له‌کتیپی: (ژيانه‌وه‌و شوینی له‌رۆژنامه‌نووسی کوردیدا، عه‌بدولڵا زه‌نگه‌نه) گوازاراوه‌ سه‌ر رێنووسی ئه‌م‌پۆی کوردستانی باشوور.
٤٢. هه‌موو ده‌قه‌کانی (ئومێدی ئیستیقلال) له‌م سه‌رچاوه‌یه‌ وه‌رگێراون و رێنووسه‌کانیان گۆڕدراون، ره‌فیق سال‌ج، سێ رۆژنامه‌ی رۆژگاری شیخی نه‌م، سلیمانی- ٢٠٠١.
٤٣. هه‌موو ده‌قه‌کانی (ژيانه‌وه‌) له‌م سه‌رچاوه‌یه‌ وه‌رگێراون و رێنووسه‌کانیان گۆڕدراون عه‌بدولڵا زه‌نگه‌نه، ژيانه‌وه‌و شوینی له‌رۆژنامه‌نووسی کوردیدا، هه‌ولێر- ٢٠٠٠.

سەرچاوەکان

کتێب

١. ئەولیا چەلەبی، کورد لەمیژووی دراوسێکانیدا، و: سەعید ناکام، بەغدا- ١٩٧٩.
٢. ادیب خضور (دکتور)، مدخل الى الصحافة نظرية وممارسة، سوریه - ٢٠٠٠.
٣. خسرو گۆران، کوردستان عبر ازمنه التاريخ، الجزء الاول، سوید- ١٩٩٢.
٤. رادوفان پاچیچ، جولانەوێ رزگاریخوازنە کورد لەخەباتیدا بۆ سەر بەخۆیی نەتەوایەتی و سیاسی، و: مەحمود مەلا عەزەت، سوید- ١٩٨٥.
٥. رەفیع سالح، سێ رۆژنامەی رۆژگاری شیخی نەمر، سلیمانی- ٢٠٠١.
٦. زەید سورچی، مسأله موصل، سلیمانی- ١٩٩٨.
٧. عەبدوللە زەنگەنە، ژيانەوێ شوینی لەرۆژنامەنووسی کوردیدا، هەولێر- ٢٠٠٠.
٨. عبدالفتاح علی بۆتانی (دکتور)، وثائق عن الحركة القومية الكردية التحررية، اربیل- ٢٠٠١.
٩. فاروق عەلی عومەر، رۆژنامەگەری کوردی لەعێراقدا، و: تارێق کارێزی، هەولێر- ٢٠٠١.
١٠. فازل حسین (دکتور)، کێشە وێلایەتی موسڵ، و: محەمەد شاکەلی، سلیمانی- ١٩٩٩.
١١. کەمال مەزھەر ئەحمەد (دکتور)، کوردستان لەسالەکانی شەپری یەکەمی جیهامدا، بەغدا- ١٩٧٥.
١٢. ماکۆلم ئیف، مالییتی، هاوڕێی رۆژنامەنووسان، و: ئازاد حەسەن فەتاح، سلیمانی- ٢٠٠٣.
١٣. نەوشیروان مستەفا ئەمین، چەند لاپەرەیک لەمیژووی رۆژنامەوانیی کوردی، بەرگی دوو، سلیمانی- ٢٠٠٢.

کەفار

- ١- دھۆک العدد (٢١) تشرین الاول، دھۆک- ٢٠٠٣.
- ٢- پەیف ژمارە (٤) سالی یەکەم، لەندەن ١٩٨٧.

رۆژنامە

- ١- کوردستانی نوێ، ژمارە (٣٢٣١) سلیمانی (٢٠٠٣/١١/٢٤)، ژمارە (٣٢٣٩) رۆژی (٢٠٠٣/١٢/٨).

ناو، پړوك

- پېشه کی

- بهشی یه کهم؛ موسل له میژوودا، گیرانه وه

* میژوي موسل

- بهشی دووهم؛ کیشهی ویلايه تی موسل له روظنامه کانی (ثومیدی نیستیقلال) و

(ژيانه وه) ی سلیمانیدا

* هونه رکاری روظنامه گهری بۇ کیشهی ویلايه تی موسل

* سه رچاوه کان چ ده لین؟!

* بۇ ته نیا هم دوو روظنامه یه؟!

* هه وال له روظنامه کاند

* وتار له روظنامه کاند

* زمانی هه وال و وتاره کان

* راپورته هه وال و رپورتاژ

* سه رچاوه ی هه واله کان

- بهشی سینیهم؛

* ده قه کان

* پاشبه بندی ده قه کان

- په راویزه کان

- سه رچاوه کان

- ۱- بیلوگرافیا یی رۆژنامه نویسی کوردی له سلیمانی
- ۲- شەری بەردەکی سەرای سلیمانی
- ۳- سلیمانی و سەلاحوددینی موختەدی
- ۴- ژیان، بەتەمەنترین رۆژنامە ی کوردی ۱۹۲۶-۱۹۳۸
- ۵- ئەمریکا و عێراق و ئەگەرەکان، کورد له بەردەم چاوەڕوانییەکاندا
- ۶- یادى ۹۰ ی حوزیرانى ۱۹۶۳
- ۷- کارەساتی مەنەى تەجەولەکی ۱۹۸۵
- ۸- حکوومەتى کوردستان له سلیمانی
- ۹- بەلگەنامە - بەرگی یەکم
- ۱۰- تۆمارێکی شارەوانیی سلیمانی
- ۱۱- سلیمانی، زەمینە پەرەسەندن و ململانێی تەسەوف
- ۱۲- ئەلبومی مەکتەبی فەیسەلییە
- ۱۳- سەرچاوەکانی ئاو
- ۱۴- فەرھەنگی ئینگلیزی - کوردی
- ۱۵- رۆژنامە ی ژیان
- ۱۶- بەلگەنامە - بەرگی دووەم
- ۱۷- سەرۆک شارەوانییەکانی سلیمانی (۱۸۹۰-۲۰۰۳)
- ۱۸- یادى دووسەد سەلەى شارى سلیمانى
- ۱۹- لە دوو تۆتیی یادداشتی شاردا
- ۲۰- شەکرە شارەکم سولەیمانی
- ۲۱- لە مەرگستانی حامیەوہ بۆ سەیرانگی پارکی ئازادی
- ۲۲- وەرزش و شارى سلیمانى
- ۲۳- توێژینەوہکانی شارى سلیمانى
- ۲۴- پرسیارەکانی ھاتوچۆ بۆ شۆفێری ئوتومبیل
- ۲۵- گۆل و گولە و مارینز
- ۲۶- A Summary about Sulaimani city
- ۲۷- دەربارە ی فیدرالی یەکگرتن یەکییتی نیشتمانی عێراقی
- ۲۸- گفتوگۆیەکی جیددی لەگەڵ صوبەیی عەبدولحەمید و ھاورێکانی
- ۲۹- نامە ی چوارسەلە ی کارو چالاکییەکان له سلیمانی
- ۳۰- ترش و شیرینی
- ۳۱- حقوق الشعب الكردي في ظل الدساتير والقوانين العراقية
- ۳۲- مۆدێلی پێژمانی کوردی
- ۳۳- فەرھەنگی زێوہری
- ۳۴- کێشە ی ویلايەتى موسڵ له دوو رۆژنامە ی سلیمانیدا

کتيبه

چاپکراوهکانی

شارهوانی

سلیمانی